

Vrye Weekblad

11-17 SEPTEMBER 1992 • R3,00 (BTW INGESLUIT)

drie stellet moordenaars

KANONVOER VIR GQOZO, DIE REGERING EN DIE ANC

- **Van Zyl Slabbert** oor die ANC/SAKP se Mickey Mouse-politiek
- **Peace Accord?** What Peace Accord? • **Bloedskande:** Woody Allen en die Groot Taboe
- **Nigger:** Can Afro-Americans co-opt the blackest insult? • **Skaappeertjies op Calvinia** • **Polisie-dooies**

INHOUD N° 191

5 Die ANC moet besluit: dis óf konfrontasie óf onderhandel, sê **Frederik van Zyl Slabbert** in 'n striemende aanval op die SAKP en sy manipulerings van die ANC

6 - 8 This week's **massacre in Bisho** highlighted two things: that the Ciskei army is not different from the SADF, and that this week's events were merely the tip of a mass action iceberg homing in on the Pretoria homelands

10 Peace Accord? What Peace Accord? Ivor Powell looks at the accord that is one year old this week.

15 & 16 Woody Allen en die groot taboe: Talle ou sedelike taboes het al hul krag verloor in die verbruikerskultuur van die 20e eeu. Maar een antieke taboe staan nog stewig: die taboe teen bloedskanie - soos Woody Allen pas ontdek het. Waarom is dié taboe so streng - en wat is die funksie daarvan?

29 & 30 Veteran stage performer **Nomhle Nkonyeni** is making history... again. Her first play is on at the Windybrow in Johannesburg until September 19. Workshopped with director Megan Willson, *The Reckoning Force* concerns the dreams of an 'urban princess' fallen on hard times

Voorblad: Poster deur Alexander Novozhilov en Ruslan Naiden, uit *The Posters of Glasnost and Perestroika* (Penguin)

van die redakteur se lessenaar

Dit is nie lekker om 'n koerant soos dié week s'n voor te berei nie. Dis alles net bloed en geweld en die onverkwiklike getwis van politici.

'n Onafhanklike koerant soos WWB word boonop vasgevang tussen die verskillende kante. Geeneen van die verskillende "kante" in die nasionale politiek was dié week "reg" nie, al die betrokke partye se gedrag was veragtelik. Die verskillende ontledings van dié swart week word selfs, onvermydelik, in die verskillende beklemtonings op ons blaaië weerspieël.

Boonop wil 'n mens graag so nou en dan ook 'n bietjie goeie nuus kan rapporteer; of in elk geval iets meer prikkelend en ligters aanbied om die nasionale gevoel van neerslagtigheid 'n bietjie op te lig.

Ons gaan van volgende week af selfs harder probeer.

Terloops, volgende week kom ons met 'n spesiale Pretoria-uitgawe. Ons probeer peil hoe lyk die siel van ons hoofstad, wat natuurlik sy slaapstede Mamelodi, Eersterus en Atteridgeville insluit.

AKTUEEL

- 11 Absurde federasie-teater
- 11 The Zulu King speaks
- 13 Dood in polisie-aanhouding: twee gevallestudies
- 24 Vlugtelingkrete val op dowe Pretoria-ore

INTERNASIONAAL

- 19 Afro-Americans reassess the word "nigger"

GESONDHEID

- 25 Aids: die veldtog

MENSE

- 17 SA se leiers: Dawie de Villiers
- 23 Calvinia se vleisfees

BOEKE & FIKSIE

- 27 England and the US: Culture vs capital
- 28 Die kondukteur rook Lexington deur Georgieboy

RUBRIEKE EN MENINGS

- 3 Vrydagoggend
- 4 Briewe van ons lesers
- 18 Bittergal
- 22 Sport- en Geselsrubriek
- 31 Christi speel pop
- 32 Plant 'n boom & Nettie Pikeur
- 33 Elmari Rautenbach oor dié week se TV

KUNS EN VERMAAK

- 34 Nuwe rigtings in ons teater
- 35 Teaterresensies
- 36 The mother of all art forms 'n Heerlike warboel
- 37 A fundamentalist orgy

GIDSE

- 38 & 39 Watter movie wys waar
- 40 Vrye Keuse

Vrye Weekblad is 'n onafhanklike nuustydskrif wat uitgegee word deur Wending Publikasies Beperk (Reg. No. 88/40168/06).

WENDING PUBLIKASIES BEPERK EN VRYE WEEKBLAD SE ADRES IS:
Breestraat 153, Newtown, Johannesburg.
POSADRES: Posbus 177, Newtown 2113.
TELEFOON: (011) 836-2151
FAKS: 838-5901.

PRETORIA-KANTOOR (012) 83-4879.

REDAKTEUR: Max du Preez
ASSISTENT-REDAKTEURS: Andrea Vinassa,
Ina van der Linde, Ivor Powell
SUB-REDAKTEUR: Ryk Hattingh
KOPIEREDAKTEUR: Johannes Bruwer
ONTWERP: Anton Sassenberg
VERSLAGGEWERS: Christelle Terreblanche, Pearlle Joubert, Esma Anderson
REDAKSIE-ASSISTENT: Christi van der Westhuizen
FOTOREDAKTEUR: Sally Shorkend

FINANSIËLE BESTUURDER: Mark Beare
BESTUURDER (BEMARKING EN ADVERTENSIES): Lize van der Walt
ASSISTENT FINANSIËLE BESTUURDER: Louwrens Potgieter
ONTVANGS: Irene Zulu
KANTOOR-ASSISTENTE: Joseph Moetsal, Vernon Zulu

so sê hulle

"Ons kan nie die dood van 28 mense behandel asof dit vlieë is wat doodgegaan het nie."

CYRIL RAMAPHOSA, sekretaris-generaal van die ANC oor die slagting by Bisho.

"Victory attained by violence is tantamount to defeat, for it is momentary."

MOHANDAS KARAMCHAND GANDHI (1869-1948), Indian Nationalist leader and social reformer in a leaflet in 1919.

"I appeal to (Collor's) mother to help save Brazil by having a medical team declare her son insane. That way impeachment won't be necessary."

Brazilian sociologist **HERBERT DE SOUZA**, suggesting a way to drive embattled President Fernando Collor de Mello out of power.

"Ek dink nie seks is sleg nie. Ek dink ook nie naaktheid is sleg nie. Almal dink waarskynlik ek is 'n nimfomaan, maar die waarheid is dat ek eerder 'n boek sal lees."

MADONNA oor haar boek *Sex*, waarin naakfoto's van haar in verskeie eksplisiete en erotiese posisies verskyn.

"What are we supposed to do - beat a friendliness toward foreigners into people's heads?"

Police Union president **HERMANN LUTZ**, on the inability of his officers to quell the rightist violence against Germany's refugee population.

"Die rekening is bedoel vir die eienaar. Ons verwag nie dat honde stertswaaiend by ons sal opdaag met sy bankboekie in sy bek nie."

'n Amptenaar van Japan se Sanwa-bank in Tokio oor hul besluit om spaarrekeninge vir troeteldiere te open.

"We surely love their souls... But we must awaken to their wicked agenda for America."

JERRY FALWELL, a "new right" Christian leader in a newsletter to his followers, proposing a "national battle plan" to fight gay rights.

Uit: Sowetan

het jy geweet?

Deur genetiese navorsing, gestaaf deur linguïstiese en argeologiese navorsing, het wetenskaplikes tot die slotsom gekom dat alle mense wat vandag op die aarde leef, geneties afstam van 'n enkele vrou wat sowat 150 000 jaar gelede in Afrika gewoon het. Dit beteken nie dat daar geen ander vroue in haar tyd was nie, maar dat hul genetiese linies almal uitgesterf het.

vrydagoggend

met max du preez

Mense is meer werd as kanonvoer

NET as ons dink Suid-Afrika het nou 'n laagtepunt bereik, dan sink ons nog 'n paar duim. Nog twee Boipatongs of Bisho's en ons is waaragtig in 'n situasie wat baie gaan lyk na Bosnia-Hercegovina.

Tipes van ons politiek vandag is dat die drie skuldige partye - die Ciskei-bewind van Oupa Gqozo, die ANC en die NP-regering - onmiddellik die Bisho-bloedbad in 'n orgie van beskuldigings en teen-beskuldigings laat verval het. Die werklikheid van 25 mense wat gesterf het en 25 families wat in rou gedompel is, is half op die agtergrond gestoot.

Bisho het Suid-Afrika een stap nader geneem in die proses wat deur apartheid begin is: die waarde van die menslike lewe daal daagliks.

Want die boodskap wat die SAKP, die ANC, die Gqozo- en Pretoria-regering aan die mense van Suid-Afrika gestuur het, is dat dit regverdig is in die stryd vir mag en ideologie om menselewens op te offer.

Die 23 Suid-Afrikaners wat Maandag gesterf het, was kanonvoer in die ergste sin van die woord.

Sondag het al die koerante in groot opskrifte gewaarsku: Hier kom groot konflik; hier kom 'n konfrontasie; hier kom 'n bloedbad. ANC-leiers is aangehaal dat hulle gesê het: ons gaan voort, wat ook al gebeur. Ons mense is vasberade en is selfs bereid om te sterf.

EN MAANDAG SIT DIE Suid-Afrikaanse nasie en wag vir dié trein om oor die opgeblaaide brug te stort, en toe gebeur dit. Dis soos stout kinders wat die stoptekens by 'n kruispad wegvat en dan langs die pad staan en wag vir die groot ongeluk wat onvermydelik moet gebeur. So koelbloedig, berekend, voorspelbaar was dit.

Die ANC gil onmiddellik dat die bloed aan Gqozo se hande is, dat Pretoria ook die skuld moet dra, dat die stryd nou weer verskerp gaan word.

Gqozo is ewe verontwaardig. Hy het mos gesê die ANC soek vir moeilikheid; die verontagsaming van die landdros se voorskrifte was die oorsaak; hy sal hom nie laat intimideer deur mass action en kommunistiese strategieë nie.

Die Pretoria-regering is ook op sy perdjie. Dis tipes van die kommuniste; die ANC is koelbloedig; die bloedvergieting kon voorkom gewees het.

Al drie reaksies is veragtelik.

Gqozo sê hy was reg om te skiet, want hy het genoeg waarskuwing gegee en die ANC het nie die reëls nagekom nie. Gqozo is die verkrachter; die moordenaar. Hy is 'n monster wat deur apartheid en die wit base van Pretoria geskep en onderhou word.

Hy is 'n militêre diktator waarvan ons spoedig ontslae moet raak.

OM VIR DIE ANC te sê hy mag nie teen 'n borse bewind gaan protesteer nie omdat die bewindhebbers gaan optree, is amper soos om te sê die meisie het 'n kort rokkie en lae bloes gedra - sy wou mos verkracht word.

Maar vir die ANC om hul lojale volgelinge goedsmoeds in te stuur om afgemaai te word, is dalk soos 'n meisie met 'n kort rokkie en 'n lae bloes wat weerloos aan die deur van 'n bekende verkrachter gaan klop.

Die besluit van die ANC-leiers om met die opmars voort te gaan selfs toe dit Maandagoggend duidelik was dat daar honderde gewapende soldate gereed gelê het en dat die atmosfeer hoogs gespanne was, is uiters sinies, koelbloedig en onvergeeflik.

Daarmee het hulle hulself verlaag tot dit vlak van die Gqozo's en die apartheidsbase. Want menselewens is verlaag tot pionne - 25 mense is opgeoffer omdat die ANC 'n punt wou maak; omdat die ANC nie gesig wou verloor in 'n magstryd nie.

Die storie loop nou weer dik dat die eintlik die kommuniste in die ANC was wat dié strategie voorgestoot het; dat dit 'n tipiese SAKP-ding was om te doen. Die gewone ANC-ondersteuners sal nou ernstig moet besin of dit waar is en of hulle langer kan saamleef met die Staliniste in hul midde.

En dan is daar die NP-regering. Hulle het ook geweet hier kom 'n bloedbad, maar niks daadwerkliks daaraan gedoen nie. Gqozo is hulle skoothondjie - is daar enigiemand by sy volle sinne wat nog dink as Pretoria opdragte gee, Gqozo nie gaan luister nie?

FW DE KLERK WAS soos die rangeerder wat die mag het om die knoppie te druk sodat die trein op 'n ander baan kon gaan, maar hy het besluit: dié trein wil mos ontspoor, nou laat hom maar. Sodat hy agterna kan sê: ja, ons het mos gesê, kyk net hoe bloedlustig is die ANC!

Dit maak 'n mens sick. Suid-Afrika se politici het mal geword van maglus.

Daar is 'n ander belangrike vraag: was daar 'n ander opsie vir die ANC om van die nare Gqozo-bewind ontslae te raak? Want as daar nie was nie, dan kan die ANC, soos hy nou wel doen, miskien nog 'n saak uitmaak dat massa-optrede die enigste uitweg is, dat dit eintlik 'n vorm van oorlog is en dan sterf mense gewoonlik.

Die herinlywing van die Ciskei en ander tuislande is die voorstel op die onderhandelingsstafel. Die ANC self het oorkant die tafel van Gqozo gesit en onderhandel oor die demokrasie wat moet kom. So dit is 'n kwessie van tyd voor daar van die Gqozo's en die Mangopes (en die Holimisa's? Of is dié militêre diktator aanvaarbaar omdat hy ANC-gesind is?) ontslae geraak gaan word.

Dit gaan dalk 'n tyd neem, en dit is sekerlik frustrerend vir dié wat onder Gqozo ly. Maar is 'n wagtydperk van 'n jaar op te weeg teen 25 lewens?

Die "politiek" gaan oor die regering van mense, en die "demokrasie" gaan oor hoe mense hulself moet regeer.

Die sleutelwoord is "mense" - dié konsep wat in Suid-Afrika so goedkoop gemaak word.

BRIEWE

UIT DIE PERD SE BEK

**CJ TRUTER VAN SUNNYSIDE,
PRETORIA SKRYF:**

Die resensie deur dominee Sikheto Daniel Maluleke van Attie van Niekerk se boek, *Sáám in Afrika* (VWB 28 Augustus - 3 September), sê waarlik alles wat daar moontlik oor die onderwerp te sê is.

As 't ware so reg uit die perd se bek!

Ten einde die ontstellende omvang van die probleem waarmee ons te kampe het te onderstreep, hoef die skrywer maar net die perd se resensie verbatim in die eerste hersiene uitgawe van sy boek in te sluit.

Ek hoop nou net dat al die onheile waarmee die dominee die skrywer dreig, nie tot gevolg gaan hê dat 'n paar van die broeders se familie-wapens in die slag bly tydens die proses om die onsigbare magte tot sy siening van sake oor te haal nie.

POWELL HYPER-VENTILATES

**KENDELL GEERS OF
JOHANNESBURG WRITES:**

In his column your art critic Ivor Powell begins his second review of "Aids: The Exhibition" by declaring that "it was hardly worth the effort the first time round" (VWB 4-10 September). Since he hardly ever reviews specific exhibitions I am extremely flattered that he ultimately did find enough worth in the exhibition to write a second review.

"The Response: This Time It's Personal" was an article I wrote for a very specific context. I was led to believe that it would be published alongside the review that had inspired it, together with two other reviews about the exhibition. In the absence of that specific contextualisation, the article is misrepresented and any quoting from it is a violation of both my copyright and my goodwill towards your newspaper. It seems that it is more important for Ivor Powell to Hyper-Ventilate on the social responsibility of others than to practice what he

preaches.

Without giving me the opportunity to speak for myself, Powell's interpretation of my article is the only one that exists. It is only in this context for instance that he can claim that I believe the exhibition to represent a "triumph of the personal over the political" or "an abnegation of social responsibility in art".

In reality I was simply noting that the controversy generated by the exhibition had centred around an age old debate namely the Personal versus the Political nature of Art, or expressed in terms Powell must surely be familiar with "Formalism versus Realism".

If I have manufactured any controversy, it was simply by curating the exhibition. The rest of the task was completed by critics like Ivor Powell. If he thinks that his view was the view of "most local critics" or that the exhibition was received by an "almost universal dismissal" then Powell is as uninformed about the local art world as he is about Post Modernism.

Despite protestations by threatened critics like Ivor Powell, the world is constantly changing. More specifically every generation of artists bring with them a different conception of both Art and Reality. If Powell finds the emerging generation too Internationalist or outside his conception of art, then perhaps he has been left behind with that now blissfully extinct generation who once firmly believed the Earth was Flat!

RUGBY TOE NIE ALLES NIE

**BERTUS CORNELIUS VAN
PRETORIA SKRYF:**

Sondag 30 Augustus besluit ek en twee pelle om ons vrese af te skud en deur te ry FNB-stadion toe om te kyk hoe Suid-Afrika en Zambië kragte meet. Versigtig (soos Piet Retief?) het ons ons tuisgemaak tussen die see van swart gesigte om die "Game" te aanskou.

Met 'n kennis van sokker wat beperk is tot een of twee FA Cup finals (as daar nie rugby op TV is nie) en die Wêreldbeker sokkerreeks, het dit maar sukkel-sukkel gegaan om agter dié vreemde sportsoort te kom.

Maar ons medetoeskouers was vinnig om ons wys te maak oor hoe die koekie nou presies crumble. Vinnig is ons geleer van Codesa (Neil Tovey), Augustine Makalalane, Donald Khusa, Doctor Khumalo, David Nyati en nog vele meer.

Hier was nou wáre sportgeesdriftiges.

'n Mens kon nie anders as om 'n vergelyking te tref met die gemiddelde Loftus-crowd nie. Hier was nie 'n spul drank-bierpens-bebaarde-bombastiese mans (die deursnee Afrikaner?) met belaglike horinghoedjies wat soveel moontlik wou tap uit die vrye

tydjie wat vroulied hom gegun het nie. Geen paraletic gesuipie ooms wat hulle eie menings (of dit nou rugby of politiek is) op hul mede-toeskouers wou afdwing nie. Nee, net 'n groep ingeligte sokkergeesdriftiges wat vir die liefde vir die sport R20 betaal het om die Suid-Afrikaanse span te sien speel. (Ja, contrary to popular belief kan swartmense ook patrioties wees.) Hy het nie nodig om die een of ander outdated liedjie te sing of 'n stuk lap te swaai om te wys op wie hy sy chips geplaas het nie. Die ongelooflike geesdrif en opregte emosies wat getoon word sodra Makalalane of Codesa deur die Zambiese verdegiging breek, is genoeg.

Nee, hel ons Afrikaners het moerse uitgemis op dié ene. Rugby is toe nie alles nie. (Sorry oom Danie en Louis.) Ek is nou heeltemal gehook op die sokker-drug en kan nie wag vir die volgende "sokkertoets" nie.

Viva the South African squad!

NS: Moerse thanks vir 'n nice koerant - ek leef vir Vrydae. Woza Friday!

LEWE NIKS WERD

**PJD LOURENS VAN
QUELLERINA SKRYF:**

Sodra die polisie 'n persoon in hegtenis geneem het, staan dit hulle klaarblyklik vry om te martel en te moor. En enige storietjie op te dis. Die SAUK, as spreekbuis van onderdrukking, sal dit nie waag om 'n enkele kritiese vraag te stel nie.

By wyse van oëverblindery het die regering kamma oud-landdroste aangestel om aangehoudenes te beskerm.

Die moordenaars weet dat die lewe van 'n aangehoudene in die oë van die "veelrassige" NP niks werd is nie. En dat die "Christelike" De Klerk en Treurnicht sal voortgaan om hulle, die polisie, te beskerm en te verdedig.

En die Afrikaanse kerke gemoedelik sal bly swyg.

NO CENTRALISED HIERARCHY

**CRAIG ESTERHUIZEN OF
NEWCASTLE WRITES:**

Andrew Wajs is a strange little man indeed. I knew Wajs when he used to act as the Chair of Earthlife Africa (ELA) a couple of years ago in Johannesburg. His break with ELA came when his then-girlfriend, Vivian, decided to throw dogs' testicles over someone in protest of the seal slaughter. However, she did this in Earthlife's name, which did not enamour the organisation. It caused branches of ELA to settle their differences over the protest in the Press. This is the same ELA that he now criticises in VWB (28 August - 3 September).

ELA has policies and statements of belief that preclude it from protests such as Vivian's, because they are violent in nature. This incident brought about the "Discipline" clauses which Wajs mentions. They were meant as a guideline in the case of another crisis.

However, Wajs is wrong when he says that ELA is a "centralised hierarchy". ELA in Southern Africa gets together once a year to discuss policy

and what makes it ELA. It has no central government - each branch is autonomous but must keep within the statements of belief. If this did not exist, you could get the AWB calling itself ELA.

I fully agree with Wajs's Green philosophy and how a Green organisation should run, as a decentralised participative democracy. But he is no journalist and he is bitter and twisted about being "wronged" by ELA.

'N ANDER SOORT VRYHEIDSVLAG

**ERIC SVENSON VAN
BOKSBURG SKRYF:**

Die wuif van die oranje, wit en blou vlag, steeds die amptelike vlag van die RSA, was die laaste tyd omstrede (VWB 21-27 Augustus).

Ek stuur graag aan u 'n gedig wat handel oor die bevryding van politieke gevangenes op Robbeneiland... Dit vat toe gewone mense wat uit 'n hok gelaat word om my te laat besef wat bevryding van dié eiland moet beteken. Dié insig kry ek toe op 'n boereplaas so tussen die barok van bulkende beeste.

Ek sien u tydskrif sê: The bilingual magazine for the irreverent. So, perhaps you would like to publish this third generation South African's humble poem about the goose that was freed to lay the golden egg. Met permissie gesê, natuurlik.

Ek is bly EMis leef nog (VWB 7-13 Augustus)

Vryheidsvierk
woes wiks wit vierk die wind
onverskrokke klappe skommel
wakker
met drafstap dans die makker
raas en blaas oor vryheid gevind
hees trompet toon skel die hel
liturgies en kategorieë kef die gans
kruistog kastig met kavalier se dans
bly en bevry vanuit sy sekure
sifdraadse
die robbe op die swart slym rotse
bob-bob
nuuskierig met hul koppe kort-kort
vir die biye brassery wat so hop-hop
swart sonbril skerm teen die lig se
skerp
met bravado bulder die boot na die
hawe
groen en geel die swart vryheidserp

Briewe korter as 300

**woorde geniet
voorkeur.**

Rig briewe aan:

Die Brieweredakteur VWB

Posbus 177 Newtown

2113

Die SAKP se 'Mickey Mouse-politiek'

Die ANC moet besluit: dis óf konfrontasie óf onderhandel

Frederik van Zyl Slabbert, mede-direkteur van Idasa, ontleed die stand van die politiek in Suid-Afrika vandag in gesprek met **HENNIE SERFONTEIN**. Dit is Slabbert se striemendste aanval ooit op die SAKP en sy manipulerings van die ANC

DAAR is sterk bespiegeling dat jy van voorneme is om 'n nuwe politieke party te stig.

Ek is weerloos teen dié bespiegeling want in 'n groot mate kan ek nie my verlede ontken nie. Maar dit is só dat verskeie mense van oor die breë politieke spektrum, swart en wit, die afgelope tyd toenemend met my daarvoor kom praat. Maar om 'n party te stig is nie so eenvoudig nie. Ek is in elk geval daarvan oortuig dat dit nie nou die tyd daarvoor is nie.

Veel belangriker vir my is egter hoekom dié vraag nou meer gereeld en meer intens opduik. Daar is ook artikels in koerante wat praat van 'n nuwe alternatief soos dié van Oscar Dhlomo verlede Sondag. Dit is in 'n sekere mate 'n aanklag teen die bestaande opsies. Selfs *VWB* se redakteur het al oor dié saak welsprekend geraak.

Hoekom sê u daar is probleme met bestaande opsies?

Die regering sit met die ballas van apartheid waarvan FW de Klerk op 'n dapper manier probeer ontsnap. Maar die erfenis sleep hom nou in 'n doodloopstraat in. Hy sal moet sterk en duidelik optree in die onderhandelingsituasie. De Klerk sal die kontradiksies van afsonderlike ontwikkeling, soos byvoorbeeld tuislandregerings, hul onafhanklikheid al dan nie, tesame met hul burokratiese strukture en veral wat die polisie en weermag in dié gebiede betref, daadwerklik en duidelik moet aanspreek. Tot dusver het hy dit nie gedoen nie en dit is duidelik dat hy sukkel om dit reg te kry.

Aan die ander kant is daar die ANC, met 'n politieke diep-geplete persoonlikheid. Enersyds is dit 'n bevrydingsbeweging, met ideale waarmee ek geen moeite het om te identifiseer nie, maar strategies is dié organisasie die gevangene van sy mees koherente en aanvegbare alliansievenoot, te wete die SAKP. Die tyd het nou vir die alliansie aangebreek om te besluit watter profiel hulle gaan aanbied vir die kiesers in 'n komende verkiesing?

Is daar 'n verskil tussen die SAKP en die ANC oor massa-mobilisasie nou en in die toekoms? Oor demokrasie nou en in die toekoms? Oor die ekonomie nou en in die toekoms?

As daar is, is dit niks anders nie as regverdig dat die kiesers moet weet van die verskille sodat hulle kan besluit wien ten behoeve van hulle gaan beding vir

'n nuwe grondwet. As daar geen verskil is nie, het dit hoog tyd geword dat ons moet ophou met die belaglike pretensie dat daar wel 'n verskil is. Die tyd en die dae is té ernstig en krities dat ons mislei moet word met dié soort van Mickey Mouse revolusionêre politiek.

Is jy nie besig om 'n kommunistiese onderelke bed te soek nie?

Hoegenaamd nie. Ek is heeltemal bereid om te aanvaar dat die SAKP geregtig is om op sy eie onafhanklike pote in die politiek te staan, en dat hy onomwonde vir die kiesers sê wat sy politieke profiel is, wat sy politieke strategie is en hoe hy van ander politieke opsies verskil.

Maar uit die standpunte van mense soos Jeremy Cronin, Ronnie Kasrils, Chris Hani, Raymond Suttner en Harry Gwala is dit duidelik dat die SAKP die bevrydingstryd van die ANC voluit gaan gebruik om op die rug van die ANC in die eerste verkiesing in te ry. Eers daarna sal hy bestek opneem oor hoe hy homself strategies gaan ontplooi.

Een van die belangrikste verdienstes van die kommuniste is dat hulle absoluut eerlik, openlik en onomwonde hieroor is. Daarom kan ek op presies dieselfde grondslag ewe onomwonde sê dat as hulle deel is van 'n alliansie in 'n verkiesing, in terme van hul beleid en hul strategie, ek nie vir hulle sal stem nie.

Ek het geweldige waardering, selfs bewondering vir Mandela en dit wat hy simboliseer, gegewe ons konflik-belaaide en tragiese geskiedenis. Maar ek kan nie sy opoffering gaan verdiskonteer op 'n kommunistiese strategie wat soveel verdriet en ellende in die 20e eeu tot gevolg gehad het nie.

Selfs al aanvaar ek die opregtheid en intellektuele eerlikheid van kommuniste, moet ek op dieselfde grondslag my opposisie teen hulle registreer.

Watter bewyse het jy dat die ANC in 'n SAKP-greep is?

Mense soos Chris Hani maak dit duidelik dat hulle nou met die ANC saamspeel, maar dit later sal heroerweeg. Dan is daar Jeremy Cronin se onderhoud met Alec Callinicos in sy boek *Between Apartheid and Capitalism* en sy repliek op my onlangse boek in *Work In Progress*, Moses Mayekiso se revolusionêre uitsprake, en die militante toesprake van Harry Gwala.

Dit help nie dat individuele lede van die ANC in private gesprekke vir jou sê dat dit nie die amptelike standpunt van

die ANC is nie. Wat in die praktyk gebeur, dui daarop dat vir die huidige, die SAKP en die vakbonde onder kommunistiese beheer die mees koherente en georganiseerde faksie van die alliansie is. Teenoor hulle is die res van die alliansie basies weerloos.

En die rede hoekom hulle weerloos is, is omdat die wesenlike aard van die onderhandelingsproses wat De Klerk en Mandela begin het, geen vaste agenda het nie, maar afhanklik is van die ontplooiende onderhandelinge wat deurlopend tussen hulle plaasvind.

Dit is nie 'n geslote proses nie. Daarom is daar 'n groot mate van onsekerheid. Die bedingingsproses is uiteindelik afhanklik van kompromieë wat gesluit word. As die kompromieë vooraf voor die hand liggend was, was onderhandelings nie nodig nie.

Teenoor dié onsekerheid bied die SAKP 'n dogmatiese sekerheid wat oorweldigend in die 20e eeu in Oos-Europa en die Sowjet-Unie gefaal het. Maar weer as gevolg van die geskiedenis van die ANC se bevrydingstryd, het die SAKP-dogma in die huidige opset 'n lewensvatbaarheid wat die onderhandelingsproses in Suid-Afrika lam lê.

Wat bedoel jy daarmee?

Gegewe die uitsprake van Hani, Kasrils en die andere, is dit duidelik dat onderhandelinge vir hulle slegs nóg 'n site of struggle is. Vir hulle kan onderhandelinge nooit lei tot enige duursame demokratiese ontplooiing nie, omdat dit fundamenteel troubreuk sou wees teenoor die sosialistiese revolusie.

Dan is daar die massa-optredes en aksies binne die konteks van 'n kommunistiese-sosialistiese revolusie wat 'n deurlopende patroon moet wees, nie net nou en tydens die oorgang nie, maar veral ná die oorgang na 'n demokratiese bestel.

In wese beteken dit dat die SAKP nog nooit die uiteindelijke sukses van 'n sosialistiese revolusie opgegee het nie; dat hulle beplan om op die rug van die ANC op die golf van 'n nasionale bevryding in te ry; en dat hulle volgens hul persepsie sal wegbreek van 'n ANC-regering en binne die nuwe demokratiese opset 'n opponerende populistiese front sal stig wat die sukkelende nuwe ANC-regering in die daaropvolgende verkiesing uit die saal sal lig. Dit is verbasend hoe eerlik die SAKP oor hul strategie is. Net soos Adolf Hitler spel hulle alles duidelik en eenvoudig uit

sodat niemand enige twyfel oor hul politieke strategie kan hê nie.

Kan jy meer spesifiek wees oor sommige van die uitsprake van SAKP-leiers waarna jy verwys het?

In die onderhoud van Cronin met Callinicos is hy spesifiek gevra of hy nie bang is dat 'n toekomstige ANC-regering die SAKP sal afskud as hy eers aan bewind is nie. Cronin se antwoord was tweeledig van aard:

Enersyds sê hy die ANC is nie 'n gewone bevrydingsbeweging nie, dat dit moeilik is om te onderskei in ledetal tussen die ANC en SAKP. Dan wys hy daarop dat die SAKP-leierskap op strategiese posisies binne die ANC-leierskap geplaas is.

Andersyds sê hy dat indien die SAKP en vakbonde as 'n linkse mag hul werk ordentlik doen binne die ANC, die ANC in die toekoms nie in 'n posisie sal wees om die SAKP te breek nie.

Hoe vertroebel die SAKP die onderhandelingsproses in besonder?

Op die ANC se nasionale kongres in Julie verlede jaar is besluit om 'n gekombineerde strategie van onderhandelinge en massa-mobilisasie te gebruik. Sedertdien het dit duidelik geword dat die mobiliseerders en onderhandelaars in verskillende kampe is met teenstrydige opvattinge oor die onderskeie belangrikheid van onderhandelinge en mobilisasie.

Daar is basies drie kampe in die ANC. Daar is diegene wat glo in die sogenaamde Leipzig-opsie van massa-aksie. Die duidelikste eksponente hiervan is Kasrils, Cronin, Hani, Winnie Mandela, Gwala en Peter Mokaba.

Die tweede faksie is diegene wat glo mobilisasie is 'n kraan wat jy oop of toe kan draai om die koers van onderhandelinge te bepaal. Onder dié groep is Mandela en in 'n mate Cyril Ramaphosa, wat egter geneig is om verlei te raak na die Leipzig-kamp. Dan is daar diegene wat diep en ernstige twyfel oor die haalbaarheid van voortdurende rolling mass action - met mense soos Thabo Mbeki en Jacob Zuma.

Hoe sien jy die rol van die SAKP by die tragiese gebeure in Bisho?

Enige mens met 'n redelike mate van politieke intelligensie kon voorsien het dat hier 'n daadwerklike moontlikheid van bloedvergieting was. Gqozo is in 'n

► onuithoudbare ideologiese posisie. De Klerk het eintlik niks gedoen om die situasie staatsregtelik of op veiligheidsgrondslag te ontloot nie.

Klaarblyklik moet die soldate van die Ciskei-regering hulself in 'n bedreigde posisie voel, veral as hul militêre leier vroeër as 'n moordenaar en lakei uitgekryt word en sy hoof op 'n skottel geëis word.

Om teen dié agtergrond te besluit om 'n sogenaamde vreedsame massa-optog te lei en terselfdertyd te beplan hoe om doelbewus die maatreëls wat neergelê was, hoe ontoereikend hul ookal mag wees, te verontagsaam, kan niks anders beteken nie as dat elemente binne die ANC met voorbedagde rade besluit het om dié situasie doelbewus uit te buit vir hul revolusionêre strategie.

Die geskiedenis sal bewys dat Kasrils en sy vriende nie die dood van die mense by Bisho sal kan vermy nie.

Hoe moet die ANC die SAKP-situasie hanteer?

Die ANC moet besluit wat hy wil doen: wil hy onderhandel of wil hy konfronteer? Onderhandelinge is altyd 'n tweede beste opsie. Vir alle partye beteken dit dat jy nie die logistiese of magsvermoë het om jou wil op jou opponente af te dwing nie. Daarom besluit jy op onderhandelinge. Onderhandelinge is ongemaklik. Dit stel ontsettende eise aan jou constituency en vereis buitengewone leierskap.

Daar is geen voor die hand liggende redes waarom onderhandelinge sal slaag nie, maar dit is dikwels die enigste opsie.

As die ANC besluit op konfrontasie, is ons terug waar ons was voor 2 Februarie. Dan word dit 'n logistiese spel: wat is jou uithouvermoë en hoeveel opofferinge in die stryd is jy bereid om te betaal.

Is konfrontasie haalbaar as 'n strategie?

Vir geen van die partye is konfrontasie 'n haalbare opsie nie. Ons gaan almal verloor. Heel waarskynlik sal die slegste van ons aan albei kante oorleef. Dit is die toekomst wat ons vir ons kinders voorhou, terwyl ons in die belaglike politieke pantomime ons passies uitvoer.

Dink jy nie die regering moet eensydig die tuisland-kwessie hanteer en ontblind nie?

Die regering is in 'n posisie om dit eensydig te doen omdat hulle dit eensydig geskep het. Die grootste enkele aanklag teen die regering waar ek volkome met die ANC-SAKP saamstem, is dat die regering op hul hande gesit het sedert 2 Februarie en niks gedoen het aan die vyf weermagte in tuislande wat hulle self geskep het, om dit onder beheer te bring nie.

Ons sit met 'n grondwetlike belaglikheid wat niemand erken nie. Ons sit met sogenaamde onafhanklike tuislande wat vir ons absurde kwasi-diplomatiese dilemmas skep wat niemand in die wêreld ernstig opneem nie en wat die ANC die geleentheid bied om teen Gqozo te mobiliseer, maar oor Holomisa stil te bly.

Hoe voorsien jy die toekomst van die ANC as die bande met die SAKP onveranderd bly?

Ek is bevrees dat wat die NP moeisam, lomp en kru reggekry het, om oor veertig jaar aan die land te doen, die ANC onder SAKP-leierskap binne drie jaar sal regkry. Maar daar is een verskil. Hulle sal nie langer oor die infrastrukture beskik waaroor die NP beskik het nie omdat die meeste van ons bronne - ekonomies en fisies - die afgelope veertig jaar vernietig is in die strewe na 'n beleid wat gek was.

Die ANC sal 'n SAKP-beleid probeer uitvoer waaroor die 20e eeu reeds sy oordeel gefel het.

Maar is jy nie net besig met kommie-bashing nie?

Dit is nie galbraak teen kommuniste sonder meer nie. Wat my die meeste ontstel, is dat daar eintlik geen verskil is in logika en politiek praktyk tussen die NP en die strewe om 'n onbruikbare dogma toe te pas nie. Al twee - die NP en die SAKP - benader die geskiedenis as 'n geslote wêreld waar alle opsies vooraf finaal uitgeklaar is.

Dit is vir my een van die mees ironiese uitsprake op ons situasie dat ons een dogmatiese beleid vir 'n ander gesiglose ideologie gaan verruil. Die mees tragiese figuur wat deur dié moontlikheid getref gaan word, is Nelson Mandela wat 27 jaar van sy lewe opgeoffer het en wie se voete, soos Van Wyk Louw dit stel, wegkalwe soos klam sand.

Ek weier om te aanvaar dat dit nou al te laat is om tot besinning te kom. Erens moet daar tog binne die geleedere van die ANC 'n rasionele kern wees wat kan voorkom dat die ANC meedoënloos op die sosialisties-revolusionêre weg van die SAKP voortgesleep word.

Is Rooi Ronnie die sondebok?

Ronnie Kasrils moet 'n groot deel van die skuld dra vir Maandag se slagting in Bisho. Dit is die mening van verskeie regeringministers én van sekere koerante. Is Kasrils die sondebok? **PEARLIE JOUBERT** doen verslag

RONNIE KASRILS, senior SAKP-leier, intelligensiehoof van Umkontho we Sizwe (MK) en lid van die Nasionale Uitvoerende Komitee (NEC) van die ANC, is tans in die middel van 'n moddergooiery tussen die regering, Oupa Gqozo van die Ciskei en die ANC oor wie die skuld moet dra vir Maandag se slagting.

Kasrils is een van die hoofstrategie van mass action en hooforganiseerders van die Bisho-opmars. Hy was ook die voorbok van die wegbreek-vleuel wat deur die Ciskeise soldate platgeskiet is.

Maar ANC-leiers van die Grens-tak hou vol dat die wegbreek-vleuel nie Kasrils se eie inisiatief was nie, maar dat dit deel was van die beplanning wat weke gelede gedoen is.

Tog wil dit voorkom uit die stilswye van sekere ANC-leiers oor die "wegbreek-vleuel van Kasrils" asof elemente in die ANC ook ongelukkig is met die strategie wat gebruik is - wat Kasrils soos die sondebok laat lyk.

Chris Hani, sekretaris-generaal van die SAKP en ANC NEC-lid, het dié week ook van Kasrils verskil ten opsigte van die ANC se heroorweging van die gewapende stryd. Kasrils het Dinsdag gesê die ANC moet weer besin oor die opskorting van die gewapende stryd. Hani het hierop gesê dat die hervatting van die gewapende stryd nie eens deur die ANC se NEC bespreek sal word nie.

Kasrils sê daar is besluit om die landdros se voorwaardes vir die mars te ignoreer en wel verby die stadion na Bisho te beweeg. "Dit was

Ronnie Kasrils... "Ons het hierheen gekom sonder wapens"

van die begin af die bedoeling om na Bisho te gaan en ons het ook so gesê - dat ons vreedzaam na Bisho gaan om daar 'n byeenkoms te hou en vir minstens 24 uur daar te bly. Dié besluit is geneem deur die ANC in konsultasie met die hele omgewing wat saamgestem het," het Kasrils aan Micheal Rautenbach van *Radio 702* in 'n onderhoud gesê.

Volgens Kasrils het die ANC-leierskap, toe hulle vemeem dat die pad na Bisho met lemmetjiesdraad versper is, besluit dat die optog in twee

sonder wapens. Toe ons by die grens kom, was daar lemmetjiesdraad oor die pad. Die Ciskeise polisie was aan die een kant en die SA polisie aan die ander kant. Daar was joernaliste en lede van die Nasionale Vredesekretariaat.

"Cyril Ramaphosa het die een deel van die optog gelei na die grens. Ek en ander ANC-lede het na die stadion geswenk. Ons bedoeling was om, indien moontlik, na Bisho te gaan. Dié van ons wat in die stadion was, het 'n groot opening in die heining rondom die stadion gevind. Ons is deur dié opening na Bisho. Terselfdertyd, sonder enige waarskuwing, sonder enige aanduiding dat dit kan gebeur, is 'n sarsie skote geskiet na dié deel van die optog waar die ANC-leierskap, Cyril Ramaphosa, Gertrude Shope, Steve Tshwete, Andrew Mlangeni, John Hall en dr Gildenhuys en joernaliste was. Ten minste agt mense is onmiddellik dood."

Kasrils sê die groep mense op pad na die stadion het gehardloop. Volgens hom het die massas mense wat van agter skielik vinniger begin beweeg het, dit onmoontlik gemaak om stadig voort te stap.

Dit was skiet om dood te skiet

HOEKOM is die Ciskeise veiligheidsmagte net met skerppunt-ammunisie toegerus? Hoekom is rubberkoeëls, traanrook of waterkanonne nie gebruik nie?

Die militêre staatshoof van Ciskei, brig Oupa Gqozo, sê die aanvanklike plan was wél om traanrook, knuppels en rubberkoeëls te gebruik.

"Maar dié plan is in die wiele gery deur die ANC en hul alliansie wat geensins gehou het by die hofinterdik wat bepaal het dat niemand (in die optog) wapens mag dra nie. 'n Skoot is gevuur vanuit die skare en mense het die lyn van (Ciskeise) troepe bestorm. Ek kan dit nie verder vat nie, omdat dié punt deur 'n geregtelike kommissie ondersoek sal word."

Op *Agenda* op TV1 Woensdagaand het die hoof van die weermag, genl Kat Liebenberg, gesê volgens die terugvoer wat hy gekry het, was die plan dat polisiemanne die eerste verdedigingslinie moes vorm. Hulle sou eers traanrook en dan, indien nodig, rubberkoeëls gebruik. In die verwarring van die oomblik moes die polisiemanne egter die skare op 'n ander plek gaan beheer. Toe die skare deur die heining bars, is hulle deur soldate wat net met skerppunt-ammunisie toegerus was, gekonfronteer, het Liebenberg gesê.

Professioneel gesproke, het Liebenberg bygevoeg, is dit korrek dat lewendige ammunisie nie eerste gebruik moet word nie en dat die beginsel van minimum mag altyd moet geld.

Kol Gert Hugo, voormalige Hoof van Intelligensie in die Ciskei, het gesê skerpskutters is wél Maandag in die Ciskei ontplooi. "Dit was die terugvoering wat ek gekry het en dit is die normale prosedure in die beheer van enige onlus of massa-optrede. As daar enige skietery vanuit die skare was, wat ek ernstig betwyfel, sou dit beheer kon word deur een of twee mense dood te skiet," sê Hugo.

"Die veiligheidsmagte kon in die lug skiet, of in die grond - maar dis duidelik dat minimum mag nie hier ter sprake was nie. Die boodskap was duidelik: Skiet om dood te skiet."

- PEARLIE JOUBERT

Where have all the flowers gone...
Pic: Brian Givens/Southlight

SA fingers on the Ciskei triggers

The world at large holds the South African government responsible for the Bisho massacre - and it is quite right. At every level Ciskei is controlled by secret South Africans. And that includes the troops who killed 25 ANC marchers on Monday, argues **IVOR POWELL**

SOUTH AFRICAN government spokespeople went out of their way this week to distance themselves and their own security forces from the massacre in Bisho, where 23 ANC protestors were killed on Monday - with two more dying subsequently.

But in fact they were about as uninvolved as the host tree from a parasite.

The entire operation was under the control of soldiers linked to or members of the South African military.

Chief among these is Ciskei Defence Force head, Brigadier Marius Oelschig, who, since took over the job in January this year. Oelschig's background is in Military Intelligence - not in those more conventional branches from which one

would expect a troop commander to be drawn.

Oelschig's role as CDF head becomes particularly suspect when one remembers that live ammunition - and not any of the many "softer" alternative methods of crowd control - was used in the massacre.

VWB can reveal that on the Saturday before the Monday of the massacre, Ciskeian troops went through a dry run, behind the Amatola Sun hotel, more or less on the site where they killed the 25 two days later. They were practicing long-burst automatic fire techniques such as they employed in the massacre.

To continue the catalogue, troops on the ground were deployed under the command of two more South Africans, namely Chief of Staff: Operations, Colonel Horst Shubesberger, a former SADF member, who was assisted by another ex-SADF soldier, Colonel Jaco Rousseau.

BUT THE REAL ISSUES are procedural.

Former Ciskei Intelligence head, Colonel Gert Hugo, who recently came forward to expose third force operations, said in an interview with Radio 702 this week that the Ciskei military was not in the habit of acting without first consulting its masters in Pretoria.

Oelschig, he said, would have been in contact with SADF headquarters in Pretoria, since, as Hugo pointed out, the SADF pays his salary, not the Ciskeians. "He is in the Ciskei to do the bidding of

the SADF, his master is not the Ciskei," Hugo said.

Next, according to Hugo, he would have met with a Colonel Philip Hamman, Officer Commanding Unit Eight, a sub-structure of the SADF's Eastern Province Command, to plan the operation in more detail. Unit Eight, based in East London, is linked to the SADF/CDF's Joint Operations Committee and its Joint Intelligence Committee. Both of these in turn are connected to the National Co-ordinating Mechanism which State president FW de Klerk introduced in 1990 to replace the National Security Management System of former president PW Botha.

Only then would CDF personnel be brought into the picture. But even then, according to Hugo, their actions would be co-ordinated from a joint operational centre, run by Olshig, his advisors and his Group Eight counterparts in Kambana House, central Bisho.

Other sources described Gqozo's independence as "at most nominal, but more likely just laughable". The military leader, since July last year, has been more or less completely under the control of SADF operatives, they said. Key political adviser to Gqozo and general secretary of his political party, the African Democratic Movement, for instance, a man by the name of Basie Oosthuizen, first came to prominence in Ciskei operating CCB front companies, alleged to have been involved in setting up anti-ANC vigilante groupings. He then joined the covert Ciskei government military intelligence unit International Researchers - Ciskei Intelligence Service, before taking up his present duties.

By the same token, key Ciskei Peace accord representative and Military Intelligence head Colonel Ockert Swanepoel is a former 32 Battalion officer, has been linked to the CCB and functioned as SADF chief interrogator at Oshakati during the Namibian war of independence.

So too is Swanepoel's former boss, ex-Colonel Jan Breytenbach, founder of the notorious 32 mercenary battalion operating these days in Ciskei, ostensibly training paratroopers - but with about seven former special services operatives (it is uncertain whether they are recces or CCB operatives) working under him.

Why there should be this extraordinary concentration of intelligence and special services personnel gathered around Gqozo has never been satisfactorily explained. According to Hugo however it is all directed against the ANC in a kind of divide and rule strategy which arises out of an inordinate fear of the impact a "united Xhosa nation" could have on the future of negotiations. In other words this, along with Transkei constitutes the ANC's heartland, and for this reason if for no other it deserves the special attention of the covert ends of the South African military machine.

Like it got perhaps on Monday.

W-oproep 'briljant', maar...

Die regering se beroep op die Sekretaris-generaal (SG) van die WVO om by die huidige gewelddadige krisis in die land in te gryp, word wyd as 'n "briljante strategiese skuif" gesien - maar binnenslands gaan dit dalk nie veel van 'n effek hê nie, tensy dit lei tot 'n groter daadwerklike betrokkenheid van die internasionale gemeenskap.

Dié buitengewone stap - die eerste keer in die geskiedenis dat dié muishondstaat hom op die Veiligheidsraad beroep - is gister met voorbehoude deur Westerse diplomate verwelkom. "Maar as daar 'n Veiligheidsraadsitting en -besluit is, moet Pretoria nie dink hulle gaan skotvry daarvan afkom nie," sê een.

Pik Botha, minister van Buitelandse Sake, het gister die inhoud van 'n brief oor die Bisho-tragedie aan die SG, Boutros Boutros-Ghali, bekend gemaak.

Botha sê: "Die organiseerders van die optog het sowel die letter as die gees van die Nasionale Vredesakkoord, asook die riglyne van die Goldstone-kommissie en die voorwaardes neergelê deur die landdros, doelbewus geïgnoreer."

Hy sê die lewensverlies sou vermy gewees het as die ANC na waarskuwings van 'n bloedbad geluister het. 'n Vreedsame en suksesvolle protesvergadering sou gevolg het indien hulle binne die riglyne van die Goldstone-kommissie en die landdros se voorwaardes gebly het.

"Dit is die mening van die Suid-Afrikaanse regering dat dié aksies van die ANC/SAKP-alliansie, asook hul onttrekking aan die onderhandelingsproses by Kodesa, 'n ernstige skending van Veiligheidsraad Resolusie 765 en 772 daarstel, en moet ooreenkomstig en sonder voorbehoud veroordeel word."

Botha vra die Veiligheidsraad om te eis dat die ANC/SAKP-alliansie verdere provokatiewe aksies wat die lewens van onskuldiges in gevaar stel, laat vaar. Die Sekretaris-generaal moet dit oorweeg om sy verteenwoordiger so spoedig moontlik na Suid-Afrika te stuur ten einde met die versterking van die Nasionale Vredesekretariaat en sy streek-strukture behulpsaam te wees. - HENNIE SERFONTEIN.

cutting the puppet strings:

THE ANC'S CAMPAIGN AGAINST THE HOMELANDS

Monday's march in Ciskei marks the beginning of the ANC's assault on Pretoria's homelands - but what will be the end? asks **IVOR POWELL**

THIS week's massacre in Bisho was, well, it was just another massacre if you look at it from one, peculiarly South African, angle.

It came in somewhere around number fifty in the catalogue of similar horrors with 10 or more people being killed in a single incident of political violence which have been recorded in South Africa since State President FW de Klerk brought South African politics into the open in February 1990.

But it was also something else: as neither the media nor the government have been slow to notice, it marked in blood the beginning of a campaign which will either lead to the scrapping of the homeland system - or to bloodshed by the bucket or tankerful.

It was clear, even before the march on Bisho this Monday, that the ANC was signalling the start of a campaign aimed at unseating the Pretoria-appointed or Pretoria-sustained puppet governments which continue to act as surrogates for the National Party government. (And make no mistake, this includes Ciskei, despite De Klerk's protestations that it should return to civilian rule - see page 7.)

The strategy of using mass action to challenge the homelands system has been adumbrated in numerous discussion documents on the subject of mass action circulated in ANC Alliance forums in recent months.

And Ciskei is merely one such target - though of course it is not accidental that it was chosen to spearhead the broader campaign, lying as it does in the ANC's heartland, possessing as it does one of its most militant and protest-seasoned constituencies, and lying as it does under the yoke of a peculiarly oppressive if insecure regime, which has depended on old-style states of emergency and bannings of free political activity in order to maintain its tenuous hold over the territory.

Then the OFS homeland of QwaQwa, not considered a particularly tough nut to crack, would be targetted (the first ANC toes were stuck in the water on Wednesday with a low-key demonstration watched by still shell-shocked authorities. But the real game would begin only later, with systematic campaigning to demand the stepping down of Lucas Mangope in Bophuthatswana and Mangosuthu Buthelezi in KwaZulu.

GOVERNMENT SPOKESPEOPLE and the media have been quick to seize

(Pic: AP)

on the seeming callousness of the ANC strategy, and to blame the organisation, either primarily or in part for the bloodshed on Monday. The argument here is in some ways pretty peculiar in both versions, and rests as my editor remarked, on the same kind of thinking which tries to defend a rape on the grounds that the victim was wearing a mini-skirt. It is your fault that we killed you because you stepped over the line that we drew on the ground.

Even so, the ANC will have difficulty in wriggling out of the accusation that it did provoke the massacre insofar it was well aware that the Ciskei authorities were and would be out of control on the day. And would almost certainly do something as stupid and self-defeating as they did.

In fact the bloody outcome of the Monday march was already clear when the ANC essayed an earlier 60 000 strong march on 5 August, and ANC national leadership strategists cannot credibly deny that they were not aware of the likely outcome when they decided, in the face of naked threats by the Ciskei authorities, to go ahead with the demonstration.

Then again neither were the grassroots members who became martyrs, and this is a point which needs equally to be stressed. Eastern Cape activists are far from being novices or babes in the woods of mass action. Their structures have resisted, fearlessly, and all too often at the ultimate cost, for more than forty years, all efforts to stifle their political identity. Especially after the test march, the rank and file knew exactly

what they were doing and if need be they will, do not doubt it, do it again. And again. So would the ANC, braving as it would have to, the accusations of merely supplying cannon fodder.

BUT THIS DOES NOT mean the march was the gratuitous, destructive and quintessentially bloody-minded violation of the principle of a negotiated settlement the government would have us believe it was. Nor is the campaign as a whole an illegitimate attempt on the part of the ANC to undermine the process toward negotiated democracy. It's just that the stakes really are that high.

Consider the facts: On one hand we have a series of homelands regimes which have either been installed by Pretoria or sustained by it, and more than sustained deeply controlled by seconded representatives.

None of these allow free political activity, whether by decree as in Ciskei, by means of more covert means as is the case in Bophuthatswana, or by even less savoury means as in KwaZulu. The ANC is not free to organise, to develop and build political structures, to exercise full democratic rights without interference.

Now, in none of these territories - including KwaZulu, where the informal referendum of the recent ANC organised general strike, in the face of very serious opposition by the Buthelezi regime, and no real possibility of intimidation, registered about 80 percent support for the ANC - can the ruling regime claim in any significant measure to be representative of the people.

Yet at the same time, it is these

regimes, non-elected, non-representative, which increasingly form the core of State President FW de Klerk's political alliances, notably the developing federal alliance. They have all been prominent and influential - as often as not through SA government-connected representatives - in the negotiations process and have supposedly been speaking on behalf of their territories.

On top of this take into consideration the fact that, though, during the meetings of Codesa 2, some species of agreement was concluded over the principle of reincorporation into South Africa, Mangope abstained from committing himself and his government - and since then both Gqozo and Buthelezi have indicated that they would only countenance such a reincorporation within a powerfully federal system.

In other words all have given strong indications that they intend to use their de facto power in the face of whatever de jure challenges may arise.

And in short, unless it is to severely prejudice its own future position, the ANC alliance needs at the very least to do two things: firstly force a situation in which free political activity can take place; secondly to prevent a situation in which secession or virtual secession is perceived as a viable or credible option for the respective leaders and their masters.

WHICH PUTS the ball back in the government court. De Klerk needs the homelands as partners if he is to exercise any real kind of control over the election process and if his federal alliance is to remain a real political force. He also needs the infrastructures which his government continues to control inside the homelands if he is to get to the voting population.

But, he also has to contend with the fact that in the eyes of the world, none of these places exist. Journalists in South Africa did not in the end need to point to the continuing involvement of the South African regime in Ciskei to make the point that the South Africans were responsible for the massacre. The world at large just doesn't see the difference in the first place.

He can't afford to let them go, but it will become increasingly hard to hang onto them without further violence - unless he can get the ANC back to the negotiation table in the very near future; or himself and Mandela perched like lonely giants on a summit.

die dooie soldaat en eerste skoot wat niemand gehoor het nie

Die eerste skote klap... (Foto: AP)

WIE het die eerste skoot geskiet? Brig Oupa Gqozo, militêre leier van die Ciskei, beweer dat sy veiligheidsmagte op die skare begin skiet het omdat handgranate na sy troepe geslinger is en omdat een van sy soldate eerste geskiet is.

Maar niemand, nie een van die nege ooggetuies met wie VWB gepraat het óf een van die joernaliste wat daar was, het dié eerste skoot gehoor nie. Daar was net skielik 'n sarsie skote wat etlike minute lank aangehou het. Daar was ook geen handgranaat-ontploffing nie - niemand het dit gehoor nie.

Die sekretaris van die Nasionale Vredesekretariaat, dr Antoni Gildenhuys, was reg langs die lemmetjiesdraad-versperring aan die Ciskei-kant van die grens toe 'n sarsie skote losbrand. ANC-leiers was op pad na die draad en Gildenhuys het met sy rug na die Ciskeise Veiligheidsmagte gestaan.

"Daar is altyd 'n eerste skoot. Maar ek het nie 'n enkele skoot gehoor nie. Ek kon nie sien hoeveel Ciskeise soldate daar was nie, maar daar was honderde. Hulle was netjies en ordelik opgestel en die meeste van dié soldate het gewapen op die grond gelê - soos in 'n aanvalsposisie," het Gildenhuys aan VWB gesê.

"Die skietery het aan die ander kant van die Bisho-stadion begin. Daar was die grondwal en stadion-muur tussen my en waar die skote vermoedelik begin skiet is."

Oor die "eerste skoot" waarvan brig Gqozo praat wat glo sy soldaat se dood veroorsaak het én die rede was hoekom sy magte begin skiet het, sê Gildenhuys: "Ek het nie 'n eerste skoot gehoor nie. Ek het net 'n sarsie skote gehoor."

Dr Crispian Olver, uitvoerende lid van die ANC se Grens-tak, was kort agter Ronnie Kasrils, lid van die ANC se Nasionale Uitvoerende komitee, toe die skietery losbars.

"Die eerste skoot was 'n sarsie. Daar was geen eerste skoot nie. Ek was in die eerste paar rye van mense aan die voorkant van die optog."

Olver meen, weens die "vreemde en doelbewuste" opening in die heining rondom die stadion "waardeer mense natuurlik sou loop", dat die slagting van Maandag 'n "beplande moord" was.

"Dit was 'n groot opening. Daar was geen ander opening in die heining nie en dié opening was reg voor die Ciskeise soldate wat op die graswal langs die opening gelê het. As gevolg van die opening was een hele vleuel van die optog blootgestel en reg voor die soldate. Dit was soos 'n lokval... 'n doelbewuste lokval waarin mense noodwendig sou loop. Daar was geen versperring wat mense gekeer het om deur dié opening na Bisho (wat die ANC se aanvanklike plan was) te loop nie," sê hy.

Dr Gildenhuys het aan VWB gesê dat hy ongeveer twee ure voordat die optog die Ciskeise grens bereik het, om die Bisho-stadion gery het. "Ek wou uitkom en na die grens gaan en het nie daardie platgestote opening in die heining gesien nie. Dit is moontlik dat dié opening gemaak is nadat ek daar weg is. Ek het, na die skietery, nie weer na die stadion gegaan nie."

'n Ooggetuie, Peggy Killeen, sê: "Van die mense in die optog aan die voorkant het gehardloop toe bars, wat geklink het soos honderde skote, skielik los. Ek het platgeval - daar was beslis geen enkele skoot, 'n stilte en toe 'n sarsie skote nie. Daar was ook nie ontploffings voor die skote nie. As handgranaat wêl na die Ciskeise soldate gegooi is én 'n soldaat eers geskiet is voordat die Ciskeise soldate begin skiet het, sou ek dit gehoor het. Ek was naby genoeg."

'n Mediese dokter, wat naamloos wil bly, was ook sowat 300 meter van die Ciskeise grens toe die skietery begin.

wie is dié oupa?

DIE 40-jarige Oupa Josh Gqozo is 'n Vrystater. Hy is in 1952 in Kroonstad gebore en het daar grootgeword. Nadat hy sy matriek daar voltooi, word hy 'n tronkbewaarder en is tot 1976 ook die liggaamlike opvoedingsinstrukteur by die Gevangenisdiens se Opleidingskollege by Baviaanspoort.

In 1977 sluit hy by die Suid-Afrikaanse Weermag aan. Hy word instrukteur en later hoofderk van die SAW se swart 21 Bataljon. In 1981 bedank hy uit die SAW en sluit by die Ciskeise weermag aan. Hy word ook aangewys as die Ciskeise militêre attaché na Suid-Afrika en smee in dié tyd noue bande met die top-offisiere van die SAW.

In Januarie 1990, toe hy bedank, ontvang Gqozo die Orde van Goeie Hoop.

In Maart 1990 is die Ciskeise Hoofminister, Lennox Sebe, op reis na Hong Kong. Gerugte gaan rond dat sy eie seun, luit-genl Kwame Sebe - toe bevelvoerder van 'n elite militêre eenheid in Ciskei - 'n staatsgreep gaan uitvoer. Gqozo spring hom egter voor en na 'n militêre staatsgreep op 4 Maart 1990 wys hy homself as staatshoof van die Ciskei aan. Kwame Sebe word aangehou en vier ministers word onder huisarres geplaas. Baie geboue word afgebrand en eiendom beskadig - veral dié geboue en winkels wat aan die Sebe's behoort het.

Gqozo wys 'n uitvoerende raad met volle uitvoerende en wetgewende magte aan - met homself aan die hoof en drie ander militêre leiers. In 'n verklaring gee Gqozo sy redes vir die staatsgreep en kla die Sebe-regering aan van wydverspreide geweld, aanhouding, korrupsie, die misbruik van staatsfondse en die verswakking van gesondheids- en onderwysdienste. Tydens voortslepende geweld in die Ciskei vra Gqozo die hulp van die SAW.

Kol Gert Hugo, voormalige Hoof van Intelligensie in die Ciskei, het dié week in 'n onderhoud gesê dat brig Gqozo, terwyl hy die militêre attaché in Pretoria was, deur die Militêre Intelligensie van die SAW gewerf is. "Gedurende sy bewind as staatshoof is hy steeds deur die SAW-Militêre Intelligensie betaal."

"Ek was persoonlik betrokke in die Ciskei terwyl Militêre Intelligensie-agente Gqozo geswaai het van toe hy aanvanklik 'n pro-progressiewe alliansie goedgesind was, totdat hy 'n totaal anti-progressiewe alliansie-positie ingeneem het.

"Ek weet vir 'n feit dat dié militêre intelligensie-agente die swart leierskap van die Ciskeise Veiligheidsmagte gesuiwer het omdat dié lede nie in lyn was met die SAW en die Suid-Afrikaanse strategie vir die Grens-gebied en die Ciskei nie," sê Hugo.

Gqozo is getroud met twee kinders. - PEARLIE JOUBERT

"Daar was net skielik honderde skote. 'n SA polisie-helikopter wat langs die stadion op die gras was, het opgestyg, mense het vinniger begin hardloop en toe bars die skote los. Dit was nie 'n enkele skoot nie - dit was honderde skote wat gelyk gevuur is," sê hy.

'n Joernalis van die Oos-Kaap, Louise Flannagan, wat in die voorste paar rye van die optog was, sê sy het ook geen "eerste skoot óf handgranaat-ontploffings gehoor nie". Die Ciskeise soldate op die grasbanke was in gelid en het onmiddellik voor die skietery effe agteruitbeweeg. "Ek dink dit is moontlik dat dié dooie soldaat dalk deur een van sy eie manne geskiet kon wees. Daar was beslis nie 'n skoot voordat al die

soldate begin vuur het nie. Ek sou dit hoor omdat ek tussen die voorste mense was," sê sy.

Gqozo hou voet by stuk in 'n verklaring dat die soldate bestorm is en een soldaat doodgeskiet is. "Die bevel om te skiet, is gegee. Ons het verslae ontvang van geweer-vuur op die Ciskeise soldate en handgranate wat vanuit die skare na die soldate gegooi is. Die aksies van die Ciskeise soldate is gedoen in verdediging."

Gqozo wou geen verdere kommentaar lewer oor wie die soldaat is en met watter tipe koeël hy gedood is nie. Hy wou ook geen kommentaar lewer oor presies waar die soldaat doodgeskiet is nie. - PEARLIE JOUBERT

Peace Accord?

What Peace Accord?

The National Peace Accord is receiving a shot in the arm now that international monitors are on their way and the danger is there that the violence will be uncovered once and for all. The Accord also turns one year old this week. **IVOR POWELL** looks at the New South African infant - but he doesn't feel like giving it any presents

BETWEEN 14 September 1990 and 13 September 1991, 2365 people died in the violence in South Africa.

Between 14 September 1991 and the end of August 1992 more than 3200 people had already lost their lives. To put that in another way the National Peace Accord, far from bringing "peace" had been accompanied by nearly a third or 1000 more deaths.

So what went wrong? Well, the answers are complex and far too numerous to exhaustively deal with here. But it is possible to point to a number of contributing factors, factors which suggest that unless a radical overhaul is done in the near future, the Accord will either collapse entirely or be rendered about as contributive to peace as the old Security Branch used to be.

It is indicative of the Accord's failure to really establish itself that a year later it has yet to translate the Peace Accord into Zulu.

BUT THIS IS neither here nor there in relation to some of the other failures of the Accord to get in motion:

- A Code of Conduct for the SADF, meant to be included in the document signed last September, has yet to be finalised or made public - and appears to have simply been shelved, after SADF securocrats took exception to various clauses within various drafts.
- To date regional and local dispute resolution committees have still to be set up in certain key areas in South Africa. For example in Northern Natal, one of the major flashpoints in the countrywide violence, no dispute resolution committees are yet functional, and in certain other, like Meadowlands they have, seemingly terminally broken down.
- Justices of the Peace which were to have been mandated to deal expeditiously with violence-related issues and to "promote the peace process at grassroots level" have yet to be appointed.
- Special criminal courts promised in terms of the Peace Accord and set up by the Department of Justice in conjunction with the Law Societies and the Bar, have yet to see the light of day.

Meanwhile the ordinary courts continue to maintain their breathtakingly dismal record of prosecutions in connection with the violence; in the PWV for example over the past two years, with some 4000 deaths recorded, one successful prosecution has resulted.

EVEN MORE problematic is the question of commitment. Here let me illustrate by means of a concrete example.

Last week, against the backdrop of a series of massacres and horrors in the Esikhwani district of Northern Natal, the following events took place: On 26 August, 8 non-Inkatha supporting residents were mowed down by a suspected hitsquad using sophisticated weaponry and wearing balaclavas. A Numsa official, who was one of those attacked, returned fire with a licenced firearm and three of the attackers were allegedly wounded and transported to a local hospital by local IFP chairman Abraham Mbuyazi - where they checked in under false names and with a bottle store for a shared address.

At this point the matter was brought to the attention of the SAP RDRRC representative Colonel J Louwrens, who arranged that the matter be referred to a Major Steyn. Appearing helpful, Major Steyn at this point had the three suspects placed under police guard at the hospital. However he neglected to take statements from the three, seemingly pending the launching of a full-scale enquiry.

This was on Saturday 29 August. On 31 August, Major Steyn, in response to enquiries from DP violence monitor Roy Ainslie, said the hospital authorities had informed him the men could no longer be kept under guard, and they were about to be released. No further action could be taken, Major Steyn said, until a proper investigation had been concluded.

After various other attempts to get something done, the matter was referred to special Goldstone Commission representative Lieutenant Colonel Heslinga, who was in the area pursuing investigations on behalf of the Commission into the Esikhwani violence.

Colonel Heslinga, a former member of the notorious counter-insurgency unit Koevoet, later confirmed that the men had been placed under police guard

again and they would be interviewed the next day. They were not. They were released.

According to the SAP the reason was that the matter was the responsibility of the KZP, whom they, suddenly, were only assisting. The men themselves however had refused to be interviewed by the KZP, since their injuries had been sustained, they claimed, on South African soil. The authorities appeared, bizarrely, to be happy to let the matter go at that. End of investigation.

This is, of course, not an isolated instance of peculiar investigations being pursued within the Goldstone Commission, nor of questionable commitment to the Peace Accord in general.

In other situations, there have been allegations that information passed on in the confidential environment of DRC meetings was used to target community members for either attack or arrest.

BUT THE CLOAK and dagger aspect aside, there are equally serious questions about the government's and the legal system's real commitment to the peace accord, and its various apparatuses.

Notoriously it has failed to act on Goldstone Commission recommendations to ban the public display of so-called cultural weapons, and has in fact worked to systematically legalise them for Inkatha supporters at least. It failed to act on recommendations to secure the hostels made prior to the massacre at Boipatong. It has failed to significantly address the problems of its police force; it has failed to do more than promise action in relation to various Commission recommendations dating as far back as December last year; it has sat on reports and then completely misrepresented their contents.

These are not isolated instances, they are the rule rather than the exception. It is also worth remembering here that when the Goldstone Commission found that there was no point to be served by investigating the hostel situation further it was already in possession of a number of affidavits alleging that hostels were being used as military bases for Inkatha. Notably there was one, deposed by a former inmate which said that KwaMadala hostel in Sebokeng was

entirely militarised and heavily armed and was used to launch attacks on ANC supporting residents in the area. Within weeks, the hostel was used to launch the horrible attack on Boipatong in which 43 people were killed.

EVEN SUCH QUESTIONS do not however exhaust the question marks hanging over the way the Peace Accord has been implemented over the past year. It is becoming clear that the National Party government sees the Accord as a potential election platform. There is a document in existence headed Confidential on the question of the "Expansion of the National Party in the Transvaal". Basically strategising a hearts and minds campaign directed largely at the black population, the document is particularly concerned with the need to make contact with potential black voters and to present itself as a non-racial and democratic party of the future.

Then it goes on to say: the "perception that the 'NP cares' must be established - in other words the NP offers a safe haven," and exhorts its membership to "create anti-violence, anti-crime structures and programmes" and "get involved in regional and local dispute resolution committees..."

It is indicative of the degree to which the process has been taken over that (while not all linked to the National Party) eight of the 11 regional chairpeople are whites, linked either to government or business.

Increasingly, the regional chairpeople of the Peace Accord are making key decisions in isolation from their committees. For example the decision to propose a linkage of international violence monitoring to the Peace Accord was taken at this level and local and regional committees (members of which would certainly have objected) were not consulted at all.

It is probably also worth noting that the entire bureaucracy of the Peace Accord - which controls the flow of information as well as the speed of movement - is on secondment from the Civil Service. Which serves that same government so frequently alleged to be a party to the violence, but which is also the government which has ended up controlling the whole show.

absurde federasie-teater

Teater van die absurde. Hoewel tragies, is daar nie ander woorde om die soms bizarre gebeure tydens die konferensie oor federalisme verlede Maandagmiddag by die Presidensie in Pretoria te beskryf nie, skryf **HENNIE SERFONTEIN**

HOEWEL in aard en karakter totaal verskillend van die tragiese gebeure wat 1 200 kilometer daarvandaan besig was om in die Ciskei af te speel, was die konferensie oor federalisme op 'n ander wyse ook 'n terugslag vir die onderhandelingsproses, iets wat die toenemende wantroue tussen die ANC en die regering verdere stukrag sal gee.

Kort na drie die middag, met reeds 28 mense dood en 200 gewond by Bisho, kom die verteenwoordiger van die Ciskei op die been. Geesdriftig en vurig en met groot optimisme praat hy oor die Ciskei se plek as deelstaat in 'n toekomstige Suider-Afrikaanse federale bestel.

Daar is 'n voorstelling met grafieke en kaarte daarop. Die grootte, rykdom en finansiële krag van só 'n deelstaat is nie belangrik nie, dreun die vriendelike, innemende verteenwoordiger voort. Dis geesdrif en die wil om te werk wat saak maak, sê hy, klaarblyklik totaal onbewus

dat die dae van die Ciskei en sy regering onherroepelik getel is.

Die man van Ciskei is boonop wit: JWA van der Merwe, voorheen 'n senior amptenaar in die Suid-Afrikaanse staatsdiens. Was die situasie nie so ernstig nie, sou 'n mens 'n Van der Merwe-grap kon gemaak het.

Van der Merwe is 'n verpersoonliking van die ANC-beskuldigings teen Ciskei, naamlik dat dié tuisland en sy militêre leier, brig Oupa Gqozo, niks anders as marionette van die wit base in Pretoria is wat hom kunsmatig aan bewind hou nie.

DANIS DAAR NATUURLIK DIE vrae oor hóé die konferensie byeengeroep is.

Enkele weke gelede het Staatspresident FW de Klerk tydens 'n perskonferensie eensydig, sonder om ander partye te raadpleeg, alle partye wat die idee van federalisme of

hier is van die regering se federasie-bondgenote

Frank Mdlalose van Inkatha en Andries Beyers van die Afrikaner Volksunie

Kenneth Mopeli van Qwaqwa

Rowan Cronjé van Bophuthatswana

(Foto's: SALLY SHORKEND)

Let me in, says Zulu King

As one of only three monarchs in Southern Africa, he should not be equated to other traditional rulers such as chiefs and paramount chiefs, says King Goodwill Zwelithini of the Zulu people. At the conference on federalism in Pretoria this week he demanded to be included in the negotiation process. **HENNIE SERFONTEIN** selects some excerpts from his important speech

KING Goodwill Zwelithini's speech was a blunt and clear warning that no political solution in South Africa was possible without involving KwaZulu, the Zulu people and the King himself. He deeply resented being excluded from the Codesa talks. His speech contained both a warning to the ANC and a challenge to De Klerk to back his call.

Here are some excerpts from this very significant speech:

AS KING of the Zulus I stand above party politics. I have dedicated my life to the unity and the well-being of my people. It is as though I subsume in my being a totality of what KwaZulu is and ought to be. I personify the unity of the people and the well-being of the nation. I support no political party and I only support principles which accord with the status of KwaZulu as a sovereign body of people which in past times was

an independent sovereignty.

On first principles I must therefore oppose the dismemberment of KwaZulu and any treatment of KwaZulu which is destructive of national unity and a sense of destructive of national identity. I have been extremely hurt by the way in which the ANC and its South African Communist Party ally have targeted KwaZulu for specific attack. Those who seek to destroy the unity of KwaZulu and seek to deny KwaZulu as a reality cannot expect succour and strength from me.

Political organisations and parties which have sought to exclude me from expressing a non-party political view of KwaZulu's interests, are pitting themselves against historical reality. It is people who make history, not political parties. Political leaders can only do what is historically important or what is historically stupid. What they do that is important will always be

regionalisme ondersteun, uitgenooi om 'n konferensie daarvoor by te woon.

Later, ná die eerste sarsie kritiek daarop, het De Klerk terloops gesê alle partye is welkom om dit by te woon, ook partye soos die ANC wat dit opponeer.

Maar die DP het toe reeds gesê hulle weier om die konferensie amptelik by te woon, maar sal as waarnemer daar wees.

Zach de Beer, die DP-leier, het gesê daar is geen verskil tussen die regering se konferensie en die een verlede jaar waar die Patriotic Front geloods is nie.

In sy openingsrede verwys De Klerk na dié kritiek en sê: "Ek en die regering is beskuldig van allerhande bymotiewe met betrekking tot die inisiatief wat ons geneem het met die saamroep van die byeenkoms. Selfs sommige van u wat vandag hier teenwoordig is, het bedenkinge uitgespreek.

"Daarom wil ek van meet af aan alle twyfel uit die weg ruim. Die doel van dié byeenkoms is geensins om u direk of indirek te betrek by 'n politieke alliansie of bondgenootskap nie."

Maar De Klerk is reeds voor die konferensie deur Pik Botha, minister van Buitelandse Sake, weerspreek. Volgens Business Day van 2 September

sê Botha aan joernaliste dat die regering se top-beraad oor federalisme baie dieselfde was as die ANC wat binne die Patriotic Front werk. Hy verduidelik: "Wanneer ons dus (weer) by die konferensietafel kom, sal 'n hele aantal partye vertroue hê dat daar 'n groep van ons is wat glo in die ding wat ons federalisme noem."

Tot op hede het Botha nog nie die koerant gerepudieer omdat hy verkeerd aangehaal is nie. Ook het De Klerk nog nie Botha voor stok gekry nie.

In wese was die konferensie dus 'n blatante misbruik van die staatstrukture en staatsgelde om 'n anti-ANC alliansie onder die leierskap van die NP te stig. Interessant dat verskeie afgevaardigdes in private gesprekke die punt aan my toegegee het.

Dis ook duidelik dat die NP en die Inkatha Vryheidsparty die hoekstene van die alliansie vorm. Betekenisvol is hoe De Klerk, Chris de Jager van die nuwe Afrikaner Volksunie en LP vir Bethal, en Thomas Langley, KP-LP vir Messina, almal die uitgesproke toespraak van die Zoeloe-koning aangeprys het en na Afrikaner-Zoeloe samewerking verwys het.

earth will change that reality. When I talk about myself as the King of the Zulus needing to be part of the

done in harmony with the unfolding of history.

The Zulu people have always venerated their kings and they will not rest until the dignity which was robbed by conquest and then by racist rule, is restored to them. Neither government, nor any political party, nor any power on

negotiation process, I am not talking about getting involved myself in nitty-gritty discussions. I will be in the negotiating chambers expressing Zulu aspirations in terms of what needs to be done. I will leave how it is to be done to be decided by party political debate.

Any Zulu king is the custodian of the well-being of the people and their unity which a long line of illustrious kings established for him. My people are not pieces on a Zulu chess board to be directed at royal will. As King, I move with history and represent what history has made out of my people in my own being.

It almost borders on standing aside from my dignity to have to say these things on an occasion like this. I am saying them so they are heard. Any representation of what I am, and should be, could be heard as a party

political view if it came from anybody else.

A great deal of information about how my people feel and what their aspirations are flow to my palaces. I feel the throb of the Zulu pulse under my guiding hand. I want to say very clearly today that I am sensing a change in the mood of my father's people. There is a restiveness abroad amongst the people. There is an underlying agitation and a developing unease about the way in which I have been treated and about the way in which KwaZulu is being targeted for extinction.

Centuries of developing ire and many generations of the development of Zulu valour have left their mark on my people. Across KwaZulu, traditional rulers are being put under pressure to rally their people in the face of threats against them. Perhaps revolutionaries like playing with explosive things, but I speak as a King when I say that God forbid the day should ever come that KwaZulu traditional rulers have to rally their people to respond to revolutionary and military threats by calling on the militarism that there is in the Zulu people.

I can do more for peace in the negotiation process than I can ever do outside it. The Zulu people want peace. They specifically laid down the spear after the Bambatha Rebellion. This was the last armed struggle in South Africa. They heeded the earlier call by King Cetshwayo to replace war with negotiation. We now want peace more than any group in South Africa.

Mr President, it is actually unthinkable that anybody could rely on being able to cut the Zulu people off from all Zulu destinies, and to do with the land of our ancestors what they will. I see some have called for the recognition of boundaries which were set in Whites-only negotiations before the Act of Union was passed.

The Zulus were not consulted about the boundaries of the Natal Province into which they were submerged. They were not consulted about the boundaries of the Zulu Kingdom.

WHEN IT COMES to the destiny of KwaZulu we will have to be involved in negotiations about what happens to us. We want one South Africa. We are not seeking a confederal solution. The Zulu people have helped to make South Africa what it is and we want our share of what South Africa is to become.

We do need to be involved in discussions about the division of power between KwaZulu as a state in the new South Africa and whatever federal or other government is established. We will have to be consulted on which of our original powers we are prepared to surrender to the State.

We will have to be involved in negotiations about the independence of our tax base, and about the formula under which what proportions of the national budget should be spent on KwaZulu and other states.

The monarchs of Ghana and Nigeria, and Lesotho and Swaziland, and Uganda and other African states were involved in the negotiations about their future and the destiny of their people when colonial powers restored government to the people.

The uniqueness of my position has its roots in antiquity. It is history which created the Zulu Kingdom and it is history which has kept it different to any other area in South Africa. KwaZulu is the only constitutional monarchy in South Africa. To equate the royal throne with the seats of power of chiefs and paramount chiefs elsewhere, is to ignore historical reality. I say so with all due respect to other traditional rulers. It is just a fact that in Southern Africa we have monarchs only in Lesotho, Swaziland and KwaZulu.

I have come to Pretoria to say what I have said, but I have also come to receive assurances that you, Mr President, will not proceed with negotiations without me as King of the Zulus. I want to hear you say, Mr President, that you will go beyond exerting your influence in the matter. We need your assurance now that you will not be prepared to go on without us.

UNISA SE BOP HELP MIDDELBESTUURDERS MET DRYFKRAG OM UIT TE BLINK. REGISTREER VOOR 16 OKTOBER.

Ten einde in die immergroeieende aanvraag na kundige middelbestuur te voorsien, bied Unisa se Nagraadse Skool vir Bedryfsleiding (SBL) die 19de Bestuursontwikkelingsprogram (BOP) in Desember 1992 aan.

Sedert sy ontstaan in 1972, ondersteun die program middelbestuurders wat deskundiges op hul eie gebiede is, om omvattende kennis oor al die funksies van 'n organisasie te verkry. Die BOP se keuserigting Algemene Bestuur is die suksesvolste en bied aan belowende bestuurders die geleentheid vir verdere loopbaanontwikkeling. Dit is 'n middel tot selfverbetering en beroepsvoortgang en gee aan dié wat dit geslaag het, die mededingersvoorsprong – ongetwyfeld 'n voordeel in vandag se wedywerende sakemilieu.

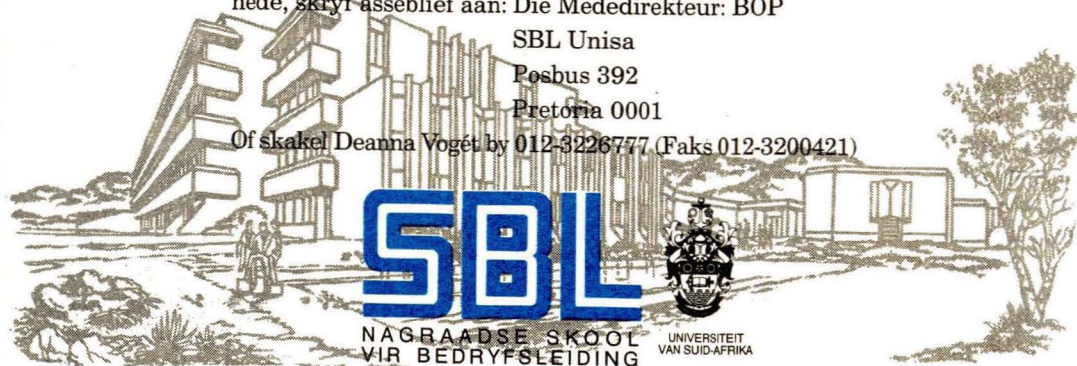
Die BOP is nog altyd oor 'n middeljaarkalender aangebied en dit sal in die toekoms steeds die geval wees. 'n Nuwe, opsionele aanvangsdatum, 1 Desember, voorsien egter in die behoefte van voornemende deelnemers aan 'n program wat oor 'n normale kalendarjaar strek. Dié program eindig in Oktober.

Individue wat die program suksesvol voltooi, ontvang 'n erkende BOP Sertifikaat wat deur UNISA toegeken word.

Vir u BOP programbrochure met volledige besonderhede, skryf asseblief aan: Die Mededirekteur: BOP

SBL Unisa
Posbus 392
Pretoria 0001

Of skakel Deanna Vogelt by 012-3226777 (Faks 012-3200421)

LEIERSKAP IN DIE PRAKTYK

Negentig mense het dusver vanjaar al in polisie-aanhouding gesterf - 17 sedert patoloog Jonathan Gluckman op 26 Junie beweer het die meeste word deur die polisie vermoor, en ses die laaste tien dae. Hier is twee gevallestudies van drie mense wat na bewering aan die hand van polisiemanne gesterf het

'Kaffer, vanaand maak ek jou vrek'

Samuel Matenjwa, 'n 20-jarige man van Witbank wat volgens sy ouers effe verstandelik vertraag was, is op 23 Augustus vanjaar in die Witbank-polisiekantoor dood. 'n Onafhanklike patoloog, dr Jonathan Gluckman, het ná 'n onafhanklike outopsie bevind dat Matenjwa doodgeslaan is. 'n Ooggetuie beweer nou in 'n verklaring in fyn besonderhede dat hy gesien het hoe polisiemanne Matenja herhaaldelik wreed aangerand het, berig **PEARLIE JOUBERT**

DIE POLISIE het aanvanklik aan Matenja se ouers gesê hul seun is deur drie swart- en een witmens op 'n plaas vermoor nadat hy hul skape gesteel en by 'n plaashuis ingebreek het. Later het hulle amptelik verklaar dat hy net ná drie-uur die oggend van 23 Augustus in die polisiekantoor gesterf het.

Die aand van 22 Augustus was die ooggetuie, 'n onderwyser van 'n nabygeleë dorp wat naamloos wil bly, ook in die Witbankse polisiekantoor waar Samuel toe reeds in aangehouding was. Die onderwyser het vroeër die aand iemand tydens 'n geveg gewond en die saak by die polisiekantoor in Witbank gaan aanmeld.

"Terwyl ek in die aanklagkantoor gesit het, het ek snaakse geluide van die selle binne gehoor," sê die onderwyser in sy verklaring. "Die selle is reg langs die aanklagkantoor en ek kon duidelik hoor. Dit het op een stadium só irriterend geword dat ek aan 'n swart polisieman gevra het of daar 'n dronk man daar binne is. Die konstabel het vir my gesê: 'Nee, hulle slaan hom'."

Volgens die ooggetuie was daar toe drie swart polisiekonstabels in die aanklagkantoor.

"'n Swartman het toe alleen uit die selle gekom. Hy het toilet toe geloop. Hy was vol bloed en het gekreun. Toe hy uit die toilet kom, het hy op die vloer geval. 'n Polisie-reservis het ingekom en die swartman aan sy kraag opgetel en sy kop op die vloer gekap. Terwyl hy dit gedoen het, het hy gesê: 'Kaffer, vanaand maak ek jou vrek. Haal uit die blêrie skape wat jy gevat het'."

"Die reservis en 'n konstabel het die swartman na buite geneem. Hulle het om die hoek verdwyn.

"Na sowat 'n halfuur het hulle hom teruggebring. Hy was kaal en het gebloei uit sy gesig. Hy het gehuil. Sy broek het om sy enkels gehang - andersins het hy nie klere aangehad nie. By sy ore, neus en mond het bloed uitgekome. Ek kon nie sien of hy êrens anders ook bloei nie,

maar hy was vol bloed.

"Toe kom my vrou daar aan. Sy het gesien hoe sleep hulle hom kaal in. Sy het aan een van die swart polisiemanne gevra wat aangaan. Die vrouekonstabel het gesê: 'hulle slaan hom só'."

"Een van die swart konstabels was baie kwaad. Hy het vir die konstabel en wit reservis gesê: 'hou op om hom te slaan, want as hy vanaand doodgaan, sit ek dit in my verslag dat jy hom doodgemaak het'."

"Ek het gehoor hoe 'n adjudant-offisier vir die swart konstabel sê: 'luister hier, ons is polisiemanne, ons werk mos saam, ons staan mos saam. Dieselfde man wat jy probeer beskerm, is dieselfde man wat jou vrou gaan verkrag en jou besittings gaan steel'."

"Toe ons weggaan, het die swart vrouekonstabel aan ons gesê: 'julle sal môre hoor dat hy dood is'. Dit was so tussen 2h00 en 3h00 in die oggend."

Een van die wit polisiemanne het toe glo vir die ooggetuie en sy vrou gesê dat hulle nie moet bekommer oor wat hulle nou net gesien het nie - "hulle is net besig om die rugby te vier".

"Ek het die volgende dag gehoor dat iemand in Witbank dood is. Dié man was die enigste man wat in die polisie-stasie se selle was wat ek gesien het."

Samuel se pa, die 54-jarige Jan Ntuli, vertel dat sy seun op 22 Augustus tussen 13h30 en 14h00 deur die polisie by sy huis inhegtenis geneem is. By die Witbankse polisiekantoor het 'n swart konstabel vir Ntuli en sy vrou gesê: 'Julle vra oor julle seun wat deur die polisie doodgemaak is.' Ntuli sê hy kon sien dat sy seun baie beserings aan sy kop gehad het.

"Ons het die volgende oggend teruggegaan. 'n Wit offisier het gesê ons kind is doodgemaak deur drie swartmans en 'n witman. Hy sê my seun is op 'n plaas doodgemaak. Hy wou nie vir ons sê waar die plaas is nie," het Ntuli in 'n verklaring gesê. - PEARLIE JOUBERT

die vreemde 'woestyn-selfmoord'

Vriende, familie en politieke makkers van die twee regsgesinde jeugdiges wat verlede jaar by Noenieput in die Kalahari selfmoord sou gepleeg het, glo daar is sterk getuienis dat hulle vermoor is. **CHRISTELLE TERRE-BLANCHE** het ondersoek ingestel

'N GEREGTELIKE ondersoek na die dood van Jurgens Grobbelaar (19) en Jurgen White (21) begin op 21 September in Upington nadat 'n legger met die patologiese en ander ondersoekes sowat twee maande gelede by die prokureur-generaal van Kaapland ingedien is.

Die polisie het uit die staanspoor gesê die twee het selfmoord gepleeg, maar Hester Grobbelaar, Jurgens se ma, sê sy het intussen van die ondersoek-beampte op Pietersburg bevestiging gekry dat dit nie die geval was nie.

Nou sê Grobbelaar se familie en vriende hul eie ondersoek deur 'n voormalige distriksgeneesheer, dr H Janse van Rensburg, en 'n voormalige polisieman, Eddie Naudé, strook nie met die inligting in die polisie-dossier nie.

Die tweede lykskouing is op aanvraag deur die Wêreld Apartheidsbeweging (WAB) van Koos Vermeulen van Pretoria gedoen en 'n video-opname is daarvan gemaak. VWB is in besit van die video.

Naudé, wat 18 jaar lank 'n polisie-man was, sê daar is besluit op die ondersoek omdat die aanvanklike persverklarings en media-berigte "duidelik nie met mekaar óf met die waarheid gestrook het nie en op 'n moontlike toesmeerdery gedui het. Eers was die verklarings eienaardig. Toe sien ons alles is ook nie met die liggaam plus nie. Ons sê daar is groot fout", sê Naudé. White se liggaam is op Upington veras en kon nie nagegaan word nie.

Nóg Naudé, nóg die dokter wat die tweede nadoodse ondersoek gedoen het, nóg vriende en familie van Grobbelaar glo dat hy selfmoord gepleeg het. Die beskikbare getuienis oor die manier waarop hy gesterf het, weerspreek dié bewering, en hulle glo dit was hoegenaamd nie sy persoonlikheid om sy eie lewe te neem nie.

Uit die video-opname is dit duidelik dat Grobbelaar nie die gebruik van enige van sy arms gehad het nie en kon

homself dus nie met die masjiengeweer skiet, wat volgens die polisie by hom gevind is nie.

'n Koeël is by die knop van sy linkerskouer in en die enigste uitgangspunt was sy linkerarm, wat op twee plekke oopgeruk is. Dit lyk asof die arm 'n baan vir die koeël gevorm het, maar die arm moes in dié geval langs Grobbelaar se sy gelê het toe hy die wond opgedoen het. Volgens die dokter moes dit onmiddellik sy dood veroorsaak het, omdat die koeël 'n hoofslagaar oopgeruk het.

Nog 'n koeël is by sy ken in en het by die voorkop uitgegaan, wat sy gesig laat inval het, maar nie sy brein getref het nie. Die dokter meen dit is onmoontlik dat dit sy dood kon veroorsaak het. Dié skoot lyk na 'n selfmoordskoot, maar kon ná sy dood gevuur gewees het.

Grobbelaar het ook nie die gebruik van sy regterarm gehad nie, omdat dié op verskeie plekke gebreek en vergruis was, waarskynlik voor rigor mortis ingetree het. Die dokter meen 'n klein moontlikheid bestaan dat dit na sy dood kon gebeur het, maar aangesien die polisie ten sterkste ontken het dat hulle met die Casspir-voertuig waarmee die twee in die woestyn agterna gesit is, bo-oor die twee oorledenes gery het, is dié teorie laat vaar.

Nog 'n eienaardigheid is deur die lykskouer uitgewys. Hy sê die swellings en kleur van die are in die liggaam dui op versmoring en/of vergiftiging.

"As hulle iets verkeerd gedoen het en op die polisie geskiet het, was dit mos wettig om hulle in die woestyn te skiet. Die feit dat die polisie 'n ander motief vir die dood gevind het, dui op onwettigheid aan hulle kant", sê 'n vriend, Dannie de Beer.

Intussen het Hester Grobbelaar aan VWB vertel dat die ondersoek-beampte in die saak, kaptein Piet Grobler van Pietersburg, onlangs aan haar beken het dat haar seun nie selfmoord gepleeg het nie en dat dit net 'n "ongelukkige woordkeuse" was wat in die

persverklarings verskyn het.

Twee generaals van die polisie, onder andere Basie Smit, het kort ná die voorval op TV gesê die twee het hulself geskiet nadat hulle 'n spoorsnyer van die polisie doodgeskiet het en op die punt gestaan het om gevang te word.

Kapt Grobler sê aan *VWB* die saak is nou in "hoër hande" nadat 'n brigadier al die beskikbare getuies na die minister van Justisie gestuur het. Brigadier Van Rensburg van die SAP-hoofkantoor in Pretoria het by navraag bloot gesê die dossier is nou by die prokureur-generaal in afwagting op die geregtelike ondersoek.

Sowel Grobbelaar se ouers as sy kennis, onder andere Donald Pols van *Die Patriot* en lede van die nuutgestigte Afrikaner Jeugfront, Paul Eeck en Dannie de Beer, het dié week heftig ontken dat die oorledene ooit 'n lid van die fanaties-regse Kerk van die Skepper was, soos aanvanklik op sensasionele manier in koerante beweer is. Hulle sê hy het een diens van die kerk bygewoon en daarna gesê dit is "n klomp dom rassiste".

Volgens sy ma het hy wel in die regse politiek betrokke geraak nadat hy jare lank inligting oor die verskillende politieke partye in die land versamel het.

Dié dood van die twee in November verlede jaar het saamgeval met 'n oplewing in regse bedrywighede en streng optrede teen hulle deur die polisie. Volgens Grobbelaar se vriende is baie regse selle gestig om infiltrasie deur die veiligheidspolisie te sistap en het White en Grobbelaar aan dieselfde viermansel behoort as Jeanne van Wyk en Jeanne du Plessis, tans in aanhouding weens beweerde wapendiefstal en moord.

Grobbelaar, 'n eerstejaar regstudent, was glo hul leier en stigter van die Tuks Nasionaal-Sosialitiese Partisane. Hulle oogmerk was om wapens te bekom, steun in die buiteland te gaan werf, na Suid-Afrika terug te keer en hul saak "op elke denkbare manier" te bevorder.

Daar was glo 'n mislukte rendezvous tussen die vier by 'n bos - Mooinooi - naby Pretoria, wat daartoe aanleiding gegee het dat White en Grobbelaar na die Namibia-grens gevlug het.

Vandaar is hulle spore onduidelik. Volgens die polisie se verklaring van 8 September, 'n dag na hul vermeende dood in die woestyn, (die SAP skakelafdeling het Maandag bevestig dat die verklaring steeds amptelik geldig is) het die SAP op 7 September 'n vermeende gesteelde voertuig op die Upington/Noenieput-pad opgemerk en gesien dat die insittendes probeer ontsnap. Die latere weergawe was dat die twee ondervra is en toe aangesê is om vooruit na die polisiekantoor te ry.

Naudé betwis die moontlikheid. Hy sê die voertuig was beskadig in 'n ongeluk wat die twee die vorige dag gemaak het. Die polisie op Noenieput het bevestig dat Grobbelaar probeer het om die saak aan te gee, maar weens 'n gedraal weer koers gekies het. "Waarom sal hulle 'n ongeluk met 'n gesteelde voertuig gaan aangee?", vra naasbestaandes nou.

Nog 'n vraag wat opkom, is waarom die polisie hulle vooruit laat ry het, as dit algeheel teen standaard-prosedure is om nie verdagtes te laat bestuur nie.

Nadat die twee volgens die polisie weggekrom het deur 'n rookbom te gooi,

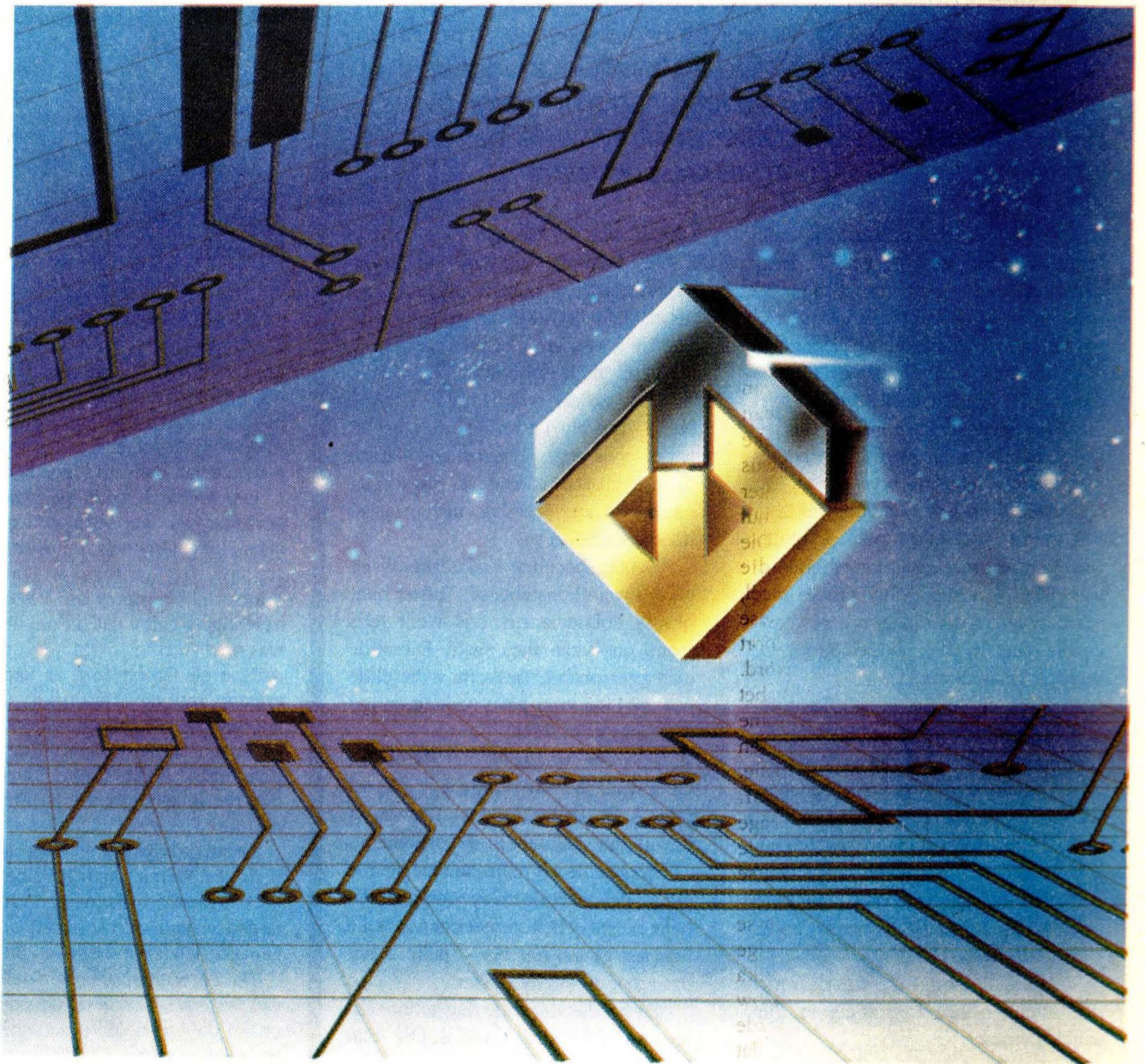
het hulle die woestyn ingegaan waar die motor sowat tien kilometer verder onklaar geraak het. Hulle sou toe elk twee masjiengewere en 'n paar rondes ammunisie gegryp het en sowat sewe kilometer verder hulself in 'n loopgraaf ingegrave het. Volgens die polisie is 'n Casspir agter hulle aangestuur en het hulle selfmoord gepleeg nadat hulle 'n spoorsnyer doodgeskiet het. (Polisieverklarings verskil of dit 'n burgerlike of polisie-spoorsnyer was en sy naam is nooit bekend gemaak nie.)

Naudé meen dit is onmoontlik dat al die wapens wat volgens die polisie by

hulle gevind is - onder meer 'n AK47, 'n R1, twee R4's, 'n "groot hoeveelheid ammunisie, mortiere, rookgranate, teenpersoneel myne, en ligte handgranate" in die klein Golf-voertuig kon inpas. Daarbenewens is minstens vier swart sakke vol besittings en twee tasse later aan die ouers oorhandig. Nou vra hulle: "Waarom het die twee probeer wegkom met elk twee masjiengewere en min ammunisie, terwyl hulle beter wapens tot hul beskikking gehad het? Boonop was White 'n ervare lid van 32-bataljon, wat van beter geweet het. En hoekom het die voertuigtak se bevelvoerder nie

die motor deursoek voor hulle, soos beweer word, vooruit gestuur is nie? En hoe kan die polisie sê die motor was gesteel omdat die nommerplaat en lisensie-skyfie nie ooreenstem nie, want die voorruit was heeltemal uit in die ongeluk wat die twee na bewering die vorige dag gemaak het?"

"Ons wil net die waarheid weet", se Grobbelaar se ma, wat haar werk as apteker laat vaar het weens wat sy as intimidasie deur die veiligheidspolisie na haar seun se dood bestempel. Haar man, Pieter, beaam dat hulle lastig geval word.

AGTER ELKE OPLOSSING SIT 'N MEESTERBREIN.

Gebore uit oorlogsnood, het dit iets geword om op trots te wees: die Suid-Afrikaanse krygstuignywerheid.

Noudat daar vrede aan ons grense heers, is Krygkor in die belang van die land herstruktureer en sy vervaardigingsvermoë elders heen gekanaliseer. Maar in vrede tyd is 'n nasie se behoefte aan militêre paraatheid net so groot soos in tye van oorlog — ongeag politieke verandering. Dit is al waarborg vir vrede.

Krygkor bly dus die meesterbrein wat verseker dat die Weermag en Polisie goed toegerus is, nou en in die toekoms. Dit doen hy deur die ontwikkeling van hoëtegnologie-spesifikasies, die kontraktering van

produksie, die toets van toerusting voor aflewering en die bestuur van die onderhoudsprogram dwarsdeur die toerusting se lewensiklus. So rig en ondersteun Krygkor die plaaslike krygstuignywerheid.

Krygkor handhaaf en slyp sy vermoëns om te kan voorsien in die militêre behoeftes van al die toekomstige geslagte Suid-Afrikanners wat vrede begeer. Sonder vrede, geen vooruitgang. Maar sonder paraatheid, geen vrede.

KRYGKOR

TEGNOLOGIE AAN DIE VOORPUNT

Van die ou sedelike taboes het talle al hul krag verloor in die verbruikerskultuur van die 20e eeu. Maar een antieke taboe staan nog stewig: die taboe teen bloedskande - soos Woody Allen pas ontdek het. Waarom is dié taboe so streng - en wat is die funksie daarvan?

JOHANNES BRUWER stel ondersoek in

woody allen en... die groot taboe

DIT gebeur deesdae maar selde dat rolprentster se seksuele eskapades 'n openbare storm veroorsaak. Gewoonlik skenk net die skindermubrieke aandag aan hul promiskue liefdeslewens - nie uit 'n morele oogpunt nie, maar as vermaak. Enigiets van owerspel tot Liz Taylor se wettige veelmannery dien as verstrooiing.

Sekspetaljes word byna as deel van die sterre se werk beskou. Die beeld van die rolprentster as argetipiese sekssimbool word immers doelbewus gekweek deur 'n nywerheid wat woeker met gewone mense se fantasieë - hul heimlike seksuele begeertes inkluis. Die surrogate wat dié drome op die silwerdoek of die TV-skerm weerspieël, word ook in die werklike lewe mitiese figure wie se doen en late as 'n soort fantastiese skouspel gewaardeer word.

Maar net tot 'n punt. Daar is, het Woody Allen pas ervaar, tóg nog drome wat nie gedroom mag word nie en begeertes wat nie begeer mag word nie. Allen se verhouding met Soon-Yi, 21, aangenome dogter van sy voormalige lewensmaat Mia Farrow, het 'n morele skokgolf soos min deur die Westerse media laat trek.

Dat Soon-Yi nóg Allen nóg Farrow se biologiese dogter is (sy het as sewejarige Viëtnamese vlugteling na Amerika gekom), dat Allen nie met Farrow getroud was en nie eens in dieselfde woonstel as sy gewoon het nie, dat Soon-Yi as volwassene vrywillig met Allen vry - al dié dinge verander min aan die openbare persepsie dat hy as vaderfiguur 'n onvergeeflike skande oor hom en sy dogter gebring het.

Tot in New York, daardie hedendaagse Sodom en Gomorra, kyk talle mense skeef na Allen. "Bloedskande," fluister hulle. Die oudste taboe op aarde, blyk dit, wêrens selfs in die libertynse Weste nog net soveel ontsag soos ooit. (Farrow blaas dié morele opflikkering natuurlik ywerig aan - sy hoop Allen kry die straf wat die oortreder van die taboe tradisioneel toekom: om self "taboe" te word, maatskaplik uitgeworpe as 'n onmens met wie niemand hulle kan vereenselwig nie.)

BLOEDSKANDE. Wat maak dié taboe so verskriklik dat die blote suggestie van

oortreding mense afstoot? Waarom bly dié taboe so stewig staan - selfs in die Westerse kultuur, waar talle ander gebooe uit Moses se tyd lankal weggekwyn het?

Hoe bloedskande oorspronklik 'n maatskaplike taboe geword het, weet niemand nie. Geleerdes bespiegel daaroor, maar die antwoord lê verskuil in 'n onbereikbaar verre verlede. Tog heers dié ou taboe steeds wêreldwyd - en heelparty wetenskaplikes beskou dit as die fondament waarop alle huidige samelewings rus.

Vir die sielkundiges is die bloedskande-taboe die sleutel tot die sosialisering van die enkeling. Al verskil kundiges vandag met Freud se uiteensetting van die Oedipus-kompleks, geld sy siening steeds dat die repressie van bloedskendige begeertes in die kleuter die eerste vorm van ideologiese beheer is waaraan die samelewing die enkeling onderwerp.

Die antropoloë plaas die taboe teen bloedskande ewe sentraal as die grondslag van die interpersoonlike verhoudingsstrukture en gesagshierargieë in die samelewing.

Gewone mense vertolk die taboe op uiteenlopende maniere. Baie meen dat bloedskande verskriklike gevolge inhou - wangeskape kinders, ens - en dat die taboe 'n "natuurlike" instink verteenwoordig wat die mens teen genetiese gebreke beskerm. Ander sien die taboe eenvoudig as 'n opdrag van

God wat gehoorsaam moet word om sy toorn te vermy. Maar tog vind selfs ongelowiges 'n bloedskendige verhouding moreel ondenkbaar.

"DIE TABOE teen bloedskande is byna universeel," sê prof David Hammond-Tooke, tot verlede jaar hoof van Wits se departement van Sosiale Antropologie. "Enkele uitsonderings was die koningshuis van antieke Egipte, waar dit gebruiklik was vir 'n farao om met sy suster te trou, en die Inka-koninklikes in antieke Peru, waar dieselfde gebruik gegeld het.

"Waarom bestaan die bloedskande-taboe? Die belangrikste rede is dat dit as die grondslag van menslike kultuur dien. Dit dwing mense om uit die gesin uit te trou en maak die vestiging van formele bande tussen verskillende families moontlik. Omdat die hele struktuur van die samelewing op die bloedskande-taboe rus, word 'n oortreding daarvan as 'n sonde beskou. In die meeste lande is bloedskande wetlik strafbaar." (Al Westerse staat wat bloedskendige verhoudings gedekriminaliseer het, is Swede.)

"As maatskaplike taboe is bloedskande nie net tot biologiese verwantskappe beperk nie. In die Rooms-Katolieke Kerk was dit eens byvoorbeeld taboe vir 'n peetouer om seksuele omgang met 'n peetkind te hê. Dieselfde gebeur nou met Woody Allen se 'stiefkind'," sê Hammond-Tooke. "Omdat

nie nader as niggies en neefs

KRAGTENS die gemeneereg in Suid-Afrika - die Romeins-Hollandse reg wat van Europa geërf is - is seksuele verhoudinge binne verbode grade van bloedverwantskap, aanverwantskap of verwantskap deur aanneming 'n misdryf. So omskryf die regskenner CR Snyman die regsposisie oor bloedskande.

"Verbode grade" verwys na 'n verwantskap van minder as twee grade van die gemeenskaplike ouers. Die naaste grade van verwantskap wat seksuele verhoudinge mag aanknoop of trou, is niggies en neefs.

Die verbod op seksuele verhoudings met aangenome kinders is in die sestigerjare ingesluit nadat sterk menings daarvoor uitgespreek is deur die gemeenskap.

In sy boek *Hidden Victims: The sexual abuse of children*, gee RL Geiser die mening dat 'n seksuele verhouding tussen 'n stiefpa en kind as sielkundige bloedskande beskou moet word.

Omdat bloedskande 'n gemeneereglike misdryf is, hang die strawwe vir oortreders af van die hof se diskresie. Strawwe wat al opgelê is weens seksuele verbintenisse binne gesinsverband wissel van opgeskorte vonnisse en boetes tot 9 jaar tronkstraf.

'n Ou Egiptiese afbeelding van Cleopatra. In antieke Egipte is die koningskap matriliniër oorgedra en 'n farao moes gewoonlik met een van sy susters trou om die troon te bestyg. Cleopatra het met vier heersers getrou om hul koningskap te bevestig. Haar eerste man was haar oudste broer en ná sy dood haar jonger broer. Toe Julius Caesar Egipte verower, moes hy ook met haar trou om heerser te word. Haar laaste man voor haar selfmoord was Marcus Antonius.

die dogter as 't ware 'n gesinsverband betree het waarin Allen as die vaderfiguur beskou word, is hul verhouding in die samelewing se oë onderworpe aan dieselfde taboe as biologiese gesinslede.

"Woody Allen is in 'n unieke situasie - mense weet nie eintlik mooi hoe om te reageer nie. Maar daar's die voorbeeld van mense wat saamwoon. Al is hulle nie formeel getroud nie, word 'n band tussen hulle erken. Die bloedskande-taboe geld ook in dié geval - want die behoud van die gesagstrukture in die gesin is lewensbelangrik vir die samelewing. Binne die gesin word maatskaplike rolle bepaal. Die verskillende gesinslede het besliste rolle - pa, ma, seun, dogter is in 'n bepaalde hiërargie. Die gesag van die pa oor die kind dien as prototipe vir die hiërargie van gesag in die samelewing. Word seksuele verhoudinge binne die gesin toegelaat, sal die pa se gesag ondermyn word, asook die oordrag van maatskaplike rolle aan die kinders."

Die populêre teorie dat die bloedskande-taboe op instink gegrond is, hou nie water nie, sê Hammond-Tooke. "Soos Freud uitgewys het, dui die strengheid waarmee die taboe afgedwing word, juis op 'n ewe sterk begeerte na seksuele omgang tussen gesinslede. Die versoeking is sterk omdat die gesinslede so na aan mekaar leef."

(Volgens Freud is die begeerte na seksuele kontak met die ouers veral sterk by kleuters wat nog nie die maatskaplike moraliteit aangeleer het nie. Hulle word deur repressie aangepas by die samelewing se norme. Wanneer hulle taal aanleer en agterkom dat hul bloedskendige begeertes volslae afgekeur word deur hul reeds gesosialiseerde ouers, ervaar hulle in-

tense konflik. Om hul ouers se goedkeuring te verkry onderdruk hulle die begeertes wat konflik veroorsaak. Dié repressie is so kragtig dat bloedskendige begeertes vir hulle letterlik ondenkbaar raak, as 't ware uitgewis word in hul bewuste denke. Deur vereenselwiging met hul ouers se norme ontwikkel hulle terselfdertyd 'n morele gewete wat as sensor werk om verbode begeertes uit hul bewuste denke te weer.)

Tog, sê Hammond-Tooke, wys 'n studie in Israel - waar kinders al sowat vyftig jaar van hul gesinne verwyder en op kibboetse grootgemaak word - 'n interessante verskynsel: kinders wat op dieselfde kibboets grootgeword het, toon 'n neiging om nie seksuele verhoudinge met mekaar aan te knoop nie.

('n Verklaring lê moontlik in Freud se stelling dat onderdrukte begeertes na fisieke kontak in getransendeerde vorm uitgedruk kan word as 'n meer abstrakte identifikasie - bonding - met die medemens. Dit kan die dryfveer bied vir ywerige gemeenskapsdiens en die oënskynlik nie-seksuele lojaliteit tussen lede van 'n bepaalde groep - soos die gesin.)

VERSKEIE STAMKULTURE, sê Hammond-Tooke, voer hul geskiedenis terug na 'n goddelike stigter-vader en skryf die stam se oorsprong aan bloedskande toe - byvoorbeeld tussen broer en suster. "Dit onderstreep die goddelike aard van die stam se stigters. Gode of god-agtige figure word as die teenoorgesteldes van gewone mense beskou - en bloedskande is 'n emosioneel gelaaide metafoor vir hul teenoorgesteldheid.

"Dieselfde geld antieke Egipte: as jy as heerser goddelik is, is mense te ordinêr om mee te trou. Om met jou suster te trou, verseker die behoud van jou goddelikheid."

Al is die bloedskande-taboe taamlik universeel, onderstreep die antropoloog prof PJ Jonas van Unisa nes Hammond-Tooke dat die omvang daarvan aansienlik wissel in verskillende samelewings.

"Daar is 'n groot variasie in die verband tussen persone wat nie seksuele verhoudinge mag aanknoop nie," sê Jonas. "In seker samelewings hang die taboe teen bloedskande saam met die verwantskappe tussen sibbes [clans]. Jy mag byvoorbeeld nie binne jou eie sibbe trou nie, soms ook nie binne die sibbes van jou vier grootouers nie - dié van jou pa, jou pa se pa, jou ma en jou ma se ma. Daar is egter ander gevalle waar sulke verhoudings voorkeur geniet."

(Sommige kundiges meen die sibbe-verbod is 'n uitgebreide maatreël om bloedskande in die kerngesin te keer. Ander meen dit bevorder die materiële ekonomie van sibbes, omdat dit hulle vroue én besittings laat uitruil.)

"Verskillende samelewings motiveer die bloedskande-taboe verskillend," sê Jonas. "Sommige betrek 'n bonatuurlike faktor en sê bloedskande druis in teen die wil van 'n opperwese - dis 'n sonde.

"Ander grond die bloedskande-verbod op maatskaplike gedragpatrone. Hulle beskou sekere liefdes- en seksuele verhoudinge tussen mense met 'n bepaalde verwantskap as strydig met maatskaplik voorgeskrewe gedragsreëls. In Suid-Afrika is bloedskande 'n strafbare misdaad. Bloedskande word beskou as

Woody Allen en Soon-Yi - die bloedskandetaoe geld nie net bloedverwantskappe nie.

strydig met die gedragsreël dat 'n kind teenoor die ouers respek moet betoon. 'n Seksuele verhouding sou dié respek ondermyn.

"Die taboe gaan dus nie net oor die bloedskande self nie, maar ook oor respek vir die groep se voorgeskrewe gedragsreëls. By die Xhosa mag 'n man nie met sy broer se weduwee 'n seksuele verhouding aanknoop nie. Maar in ander samelewings word so 'n verbintenis juis voorgeskryf, byvoorbeeld by die Pondo en die Israeliete van ouds." (Deuteronomium 25:5-10 gee opdrag dat 'n man só na sy broer se weduwee moet omsien.)

Die huidige funksies van die bloedskande-taboe verklaar egter steeds nie die oorsprong daarvan nie. Dalk, sê Jonas, het mense met verloop van tyd agtergekom dat ondertrouery negatiewe gevolge kan hê. "Maar die koningshuis

van antieke Egipte wys ook dat bloedskendige verhoudings nie noodwendig tot negatiewe gevolge soos wanskapenheid lei nie."

DIE SIENING dat die bloedskandetaoe as skans teen oordraagbare siektes dien, het genetiese gronde.

'n Mens se chromosome bevat sowat 100 000 gene - stukkie DNA wat in geenstelsel verdeel is. Elke stel gene vervaardig 'n ander soort proteïene en tesame beheer hulle al die liggaamsfunksies.

Elke mens dra 'n stel resessiewe gene (onderdrukte gene: hul eienskappe wys nie) en 'n stel dominante gene (normale gene). Die helfte van die geenstelsel kom van die pa en die helfte van die ma. As 'n pa 'n stel resessiewe gene aan die kind oordra, gee die ma gewoonlik dieselfde stel, maar normaal. Haar dominante geen-stel vervaardig dan genoeg van die betrokke proteïene om te vergoed vir die resessiewe geenstelsel en te keer dat die kind siek word.

Maar soms dra die ma dieselfde stel resessiewe gene oor - 'n "dubbele dosis", sê die genetikus prof Dries Retief van die Universiteit van Stellenbosch. Sonder die dominansie van normale gene wys die resessiewe gene hul swak kenmerke en kan hulle 'n wye reeks genetiese siektes veroorsaak - sowat 3 500 is al bekend. Algemene voorbeelde in Suid-Afrika is doofheid, blindheid, verstandelike vertraging, sistiese fibrose, albinisme en hoë cholesterol.

Alle ouers loop dié gevaar, want in die resessiewe toestand wys bloedtoets

nog net enkele siektes (onder meer sistiese fibrose) uit waarvan hulle moontlik draers kan wees.

Hoe groot is die risiko? In enige huwelik, sê dr H Hitzeroth van Nasionale Gesondheid se afdeling Genetiese Dienste in Pretoria, is die kans op oordrag van 'n genetiese siekte sowat 3 tot 5 persent.

"Binne bloedskendige verband - sou 'n pa byvoorbeeld 'n kind by 'n dogter verwek - is daar 'n bykomende 10 tot 12 persent kans, omdat die dogter reeds 'n stel gene van die pa dra."

Die gevaar is daar, maar die opvatting dat elke baba uit 'n bloedskendige verbintenis aan 'n genetiese siekte sal ly, is heeltemal oordrewe, sê Hitzeroth.

Inteling kan selfs positiewe gevolge hê - want die kans op die oordrag van wenslike eienskappe (hoë intelligensie, ens) vergroot óók daarmee. Inteling word in plantkwekery en diereteelt juis gebruik om die oordrag van gewenste eienskappe te verseker, wys Retief uit.

DIE MATE VAN genetiese beskerming wat die bloedskande-taboe bied, verklaar egter nie die maatskaplike oorsprong daarvan nie. 'n Eerste insig in die werking van genetica is eers in die 19e eeu bekom toe Mandel sy ertjieplante begin kruisbestuif het.

Die storm om Allen en Soon-Yi bevestig dat die taboe meer met die maatskaplike gesagshierargieë te doen het as met biologie. Die ou Egiptiese gebruik van bloedskande as metafoor vir die farao se goddelikheid kan omgekeerd van toepassing gemaak word op die moderne gesin. Die bloedskandetaoe wat kleuters verhinder om hul ouers se liggame seksueel te verken, versterk die ouers se gesag deur hul liggame bo hul kinders se wil te verhef.

Die kind se drang na identifikasie met die ouers wat geen uitdrukking kan vind in seksuele kontak nie, word in 'n maatskaplik gewenste rigting gekanaliseer: dit vind uitdrukking in 'n vereenselwiging met die ouers se ideologiese norme. Dié norme vereis dat kinders die taamlik amorfse seksuele begeertes wat hulle volgens Freud oorspronklik vir hul ouers van albei geslagte gevoel het, differensieer tot die heteroseksuele begeertes en geslagsrolle wat die samelewing voorskryf. Dié rolle omskryf 'n bepaalde gesagshierargie tussen man en vrou, en onder meer ook 'n begrip van besitreg binne die huwelik: die vrou behoort net aan haar man, en die man behoort net aan sy vrou.

Die maatskaplike gedragsreëls wat die ouers oordra, danksy die gesag wat die bloedskande-taboe aan hulle verleen, beheer uiteindelik die kind se bewuste denke deur maatskaplik verbode begeertes na die onbewuste te verban. Die repressie van bloedskendige begeertes behels 'n oorwinning van die groep se wil oor die enkeling se wil. As die eerste en ingrypendste vorm van ideologiese beheer waaraan die enkeling onderwerp word, vorm die taboe teen bloedskande inderdaad die fondament waarop die samelewing se strukture gebou word.

Woody en Soon-Yi het daardie fondament pas geskud. Hulle ontstel mense. Diegene wat die taboe oortree, word as gevaarlik beskou - want hulle maak die oortreding daarvan denkbaar.

die gesinne wat swyg

BLOEDSKANDE is algemeen in Suid-Afrika, sê mev GM "Pollie" Spies, dosent in maatskaplike werk aan Unisa. As deskundige op die gebied van bloedskande getuig sy gereeld in hofsake.

"Net in my konteks kry ek 2 tot 3 verwysings per week," sê sy. "Dis nie dat daar deesdae meer bloedskande is nie, net dat die hulpstelsels nou geskep is waarbinne mense dergelike dade bekend kan maak." (Onder meer die Polisiebeskermingsseenheid, Liberty Life in Johannesburg, die Pedimed Gesinseenheid in Pretoria, die Child Abuse Unit in Durban.)

"Bloedskande kom op alle vlakke van die samelewing voor en in alle kultuurgroepe," sê Spies. "Dit vind mees dikwels plaas tussen pa en dogter en dikwels ook tussen stiefpa en dogter. Soms is daar 'n homoseksuele verbintenis tussen pa en seun of tussen ma en dogter.

"Bloedskande behels nie net 'n seksuele misdryf tussen ouer en kind, tussen oortreder en slagoffer nie. Dis 'n simptoom wat dui op dieperliggende probleme binne die gesinsverhoudinge.

"Bloedskande gebeur nie in 'n dag nie, maar het 'n lang aanloop. Dit spruit deels uit die volgehoue nabyheid tussen ouer en kind. Dit dien as substituu: die man kry dalk nie genoeg aandag by sy vrou nie, of die kind kry nie genoeg aandag nie.

"Bloedskande verwoes nie noodwendig 'n kind se lewe nie, maar dit sal altyd 'n effek daarop hê. Met terapeutiese werk kan die kind gehelp word om trauma te verwerk en normaal te funksioneer.

"Die kind ervaar die verlies van verlore kinderjare en ook die verlies van 'n ouerfiguur. "Al die verhoudings binne die gesin ly skade onder bloedskande. Die ouer-kind verhouding en ook die huweliksverhouding - hoewel bloedskande gewoonlik 'n simptoom is dat dié verhouding in elk geval nie goed was nie.

"Ook die gesin se verhoudings na buite ly skade. Daar's isolasie, min kontak met eksterne familie, want die gesin wil die geheim bewaar - dis immers 'n kriminele oortreding. Die gesinslede is ook bang as hulle hulp soek, word die kind dalk verwyder.

"Tronkstraf is nie altyd die aangewese oplossing nie - soos ook die polisie al hoe meer beseef. Terapie kan gebruik word om die verhoudinge en intimiteit binne die gesin te herstel. Tronkstraf verander ook niks aan die gesin se situasie behalwe om die ouer 'n ruk te verwyder nie. As hy uitkom, kan die bloedskendige dade hervat word.

"Die kind wat 'n vaderfiguur nodig het, wil dalk ook nie hê die pa moet tronk toe gaan nie. Dis egter die hof wat oor vervolging besluit, nie die maatskaplike werkers nie.

"Terapie word verkieslik met die gesin as geheel gedoen, maar ook individueel. Bloedskendige dade kan 'n lang tyd duur voor hulle op die lappe kom.

"Soms wil 'n gesin nie terapie ondergaan nie - gewoonlik het hulle dan tot 'n egskeiding besluit."

Bloedskande is kommerwekkend, sê Spies, maar sy meen alkoholisme is 'n veel groter probleem en doen meer skade aan mense se lewens.

kaptein dawie

die 'vrygemaakte' minister

IS Dawie de Villiers so 'n goeie politieke waarsêr as wat hy 'n rugbykenner is?

"Ek is bevrees daar is geen kans dat ons die All Blacks en die Wallabies in die komende twee toetse kan klop nie. Hulle speel 'n totaal nuwe soort rugby om een losskrum na 'n ander af te dwing, die spel te rek sonder om direk die doellyn aan te val soos wat ons doen nie. Ons was te lank uit wêreldrugby en sal van voor af die nuwe tegnieke, veral die losskrums, moet aanleer."

Dié profetiese woorde het De Villiers, die minister van Openbare Ondernemings, 'n maand gelede gemaak toe die meeste rugbyskrywers nog entoesiasies besig was om te vertel watter goeie kanse Suid-Afrika het om te wen.

Die 52-jarige De Villiers kan met gesag praat en het rede om met 'n kennersoog na die spel te kyk. Hy het 'n roemryke rugbyverlede met 25 toetse, 23 daarvan as kaptein - ver meer as enige ander kaptein in die geskiedenis - en kaptein van spanne soos die Maties, WP, Boland en Transvaal.

Maar vandag is hy ewe tuis in die politieke losskrums en ook 'n meester van die nuwe losskrumtegnieke wat uit

die onderhandelingspolitiek vloei. Die rugby was slegs deel van sy veelkantige loopbaan wat insluit predikant van die NG Kerk in die gemeente Wellington (1967-69), lektor in die filosofie aan die RAU (1970-72) en politiek vanaf 1972. Eers was hy LP vir Johannesburg-Wes, 1979-80 ambassadeur in Londen en daarna terug in die parlement as kabinetsminister en LP vir Piketberg.

Daarbenewens is hy leier van die NP in Kaapland en leier van die NP by die onderhandelingsproses. Minder bekend is dat hy die eerste kabinetsminister was wat in die geheim in Februarie 1990 net na Nelson Mandela se vrylating senior ANC-leiers in Londen ontmoet het.

Belangriker nog is dat hy as 'n verligte politikus 'n sleutelrol gespeel het in die verkiesing van FW de Klerk as Staatspresident, en een van die intieme binnekring is wat baie naby aan De Klerk staan.

De Villiers het in 'n politieke huis grootgeword as een van drie kinders van Elsa en Coenie de Villiers. Sy pa was 'n spoorwegklerk wat later parlamentslid geword het en daarna 'n Spoorwegkommissaris en voorsitter van die

Spoorwegraad.

De Villiers matrikuleer aan die Hoërskool Bellville in 1959. Daarna is hy na Stellenbosch waar hy as predikant kwalifiseer en 'n Honneursgraad in Filosofie verwerf. Hy was ook voorsitter van die Studenteraad. Hy was 'n tydelike lektor in Filosofie aan die Universiteit van Wes-Kaapland en verwerf die Abe Bailey-beurs in 1963 en 'n Markotter-beurs in 1964. In 1979 verwerf hy 'n Doktorsgraad aan die Universiteit van Stellenbosch met die tesis "Die Evaluasie van Wetenskaplike Beraadslaging in die Politiek".

IN 'N TERUGBLIK op sy lewe vertel hy dat sport 'n baie belangrike rol in sy skool en universiteitsjare gespeel het. "My rolmodelle was almal uit die sportwêreld gekies."

Hoekom wou hy predikant word? "Ek sou sê dit het vir my 'n roeping geword. Ek het gevoel die taak is op my skouers gelê. Die sterk godsdienstige omgewing op skool het die gevoel versterk. Ek wou die Woord verkondig... ek wou die boodskap van die Verlosser uitdra. Ek het die bediening gesien as die roete waarlangs ek dit wou doen."

Maar op Universiteit ontwikkel hy 'n intense belangstelling in die filosofie en oorweeg dit in 'n stadium om dit as rigting te kies. Tydens sy jare as studenteleraar in Wellington vind hy daar is weinig tyd vir verdere studie in die filosofie. Deur die bemiddeling van Willie Esterhuyse beland hy in 1970 as lektor in die filosofie aan die RAU.

De Villiers praat entoesiasies "van die jong dinamiese groep ouens en wonderlike kollegas soos Willie, Simon Brand en ander wat Gerrit Viljoen as rektor om hom versamel het. My tyd by RAU was 'n stimulerende tyd."

Hoe kon hy met 'n gewete al die jare in die NP sit om apartheid te verdedig?

De Villiers sê hy was van meet af deel van die groep binne die NP wat die afskaffing van die sogenaamde klein apartheid bepleit het. Dit het hy reeds in 1972 tydens 'n tussenverkiesing in Johannesburg-Wes gedoen wat hom dadelik in die politieke warmwater laat beland. Want Marais Viljoen, die destydse minister van Arbeid, het in 'n stadium ooreenkomstig NP-beleid gesê wit en swart sal nooit in dieselfde skrum druk nie.

"Toe is ek in vanweë my rugby-achtergrond in die veldtog gevra wat ek te sê het. Dit was toe nogal op die voorblad van *The Star* gerapporteer. Daar staan jy rou en onervare in die politiek. Toe sê ek: I cannot repudiate a cabinet minister. All I can say is never say never."

Dit het opslae in die NP gemaak. Twee jaar later word hy kampvegter in die NP vir die destyds omstrede standpunt om merietespanne in sport te kies.

Twee kouslede, Jan Hoon en Daan van der Merwe, vandag deel van die

regtervleuel van die KP, het hom by John Vorster gaan verkla. "Hy het ons almal ingeroep, eers na hulle besware geluister, toe na my verduideliking en toe gesê ons kan gaan. Hy het nooit verdere aksie geneem nie."

De Villiers vertel dat sy regverdiging vir die NP-beleid was "die idealistiese gedagte dat jy 'n volkere-staatsbestel tot stand kan bring, en dat die onaanvaarbare en negatiewe aspekte sou kon verdwyn.

"Die jare sewentig was die tyd van diepe besinning oor apartheid - die skeiding en die pyn wat daarmee saamgaan. Die vernedering rondom apartheid was altyd vir my 'n steen des aanstoots. Dit was altyd 'n worsteling nie om jou daarmee te versoen nie, maar om daarmee te kon saamleef in die hoop en die oortuiging dat as die stroom van verligting sterker word, jy die proses tog anders kan stuur."

Het hy dit nooit oorweeg om die NP te verlaat nie?

De Villiers sê wat hom geïnspireer het, was dat daar 'n groepie manne binne en buite die NP-koukus was wat krities jeens apartheid gestaan het. "Daar was van ons jongeres wat amper gesê het: Hoe naby kan ons aan die lyn druk. Daar was 'n kameraderie van mense wat gesê het: Ons maak vordering binne die koukus, ons wen.

"Miskien word jou visie daardeur beïnvloed, dat jy nie die groot visie het nie. Jy meet die vordering in terme van koukus-vordering. Dit mag niksseggend wees in terme van die land se situasie, miskien was dit in 'n mate 'n opium vir ons, 'n verdowingsmiddel, dat jy gevoel het jy maak vordering. Miskien het dit met ons gegaan soos die swak gholfspeler wat altyd terugkom na een goeie hou, wat net genoeg is om jou in die span te hou."

VIR DE VILLIERS is sy grootste oomblikke in die politiek die gebeure van die afgelope dertig maande na die afskaffing van apartheid. "Ek staan vandag in die politiek werklik as 'n vrygemaakte mens."

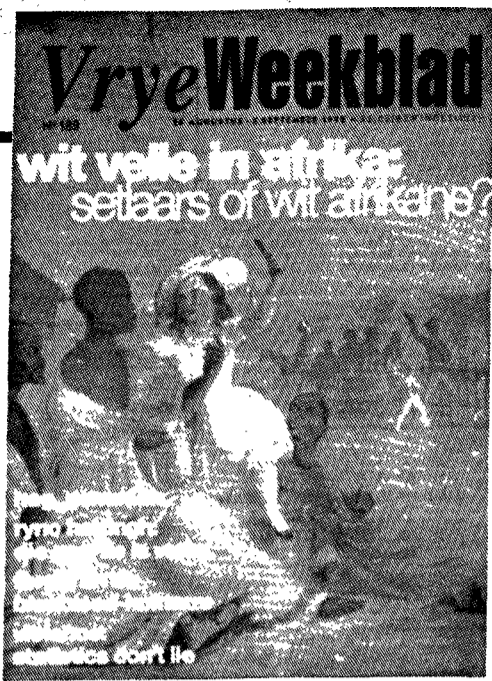
Het iemand hom besonderlik beïnvloed?

"Nee, ek was nog nooit iemand se man nie. Ek het nog nooit in iemand se dampkring alleen grootgeword nie."

Maar hy het groot waardering vir die interaksie wat hy oor jare met mense soos Willie Esterhuyse, Sampie Terreblanche en Wimpie de Klerk gehad het. Aan die opposisie-kant sê hy daar bestaan 'n wedersydse respek en waardering tussen hom en Van Zyl Slabbert, universiteits- en rugby-maat.

Hy lees graag boeke oor die geskiedenis en biografie en is tans besig met 'n boek oor die Franse Rewolusie. As ontspanning draf hy en speel tennis saam met sy gesin. Op sy dag het hy al die Comrades en die Twee Oseanemarathon voltooi.

- HENNIE SERFONTEIN

rubrieke

Bittergal

Al op 'n Vrydag of Saterdag na **Vrye Weekblad** gaan soek net om te hoor dit is uitverkoop?

Hier is die oplossing: laat dit elke Vrydagoggend op jou voorstoep aflewer.

dis net jou skuld as jy iets mis

Ons doen huisaflewering op die volgende plekke:

Die PWV-gebied, wat insluit Johannesburg, Pretoria, Verwoerdburg, Midrand, Sandton, Randburg, Roodepoort, Randfontein, Krugersdorp, Florida, Germiston, Alberton, Bedfordview, Kemptonpark, Benoni, Boksburg, Springs, Brakpan, Vereeniging en Vanderbijlpark. In Transvaal is ons ook beskikbaar in die sentrale dele van Witbank en Nelspruit, en in die Vrystaat ook in sekere dele van Bloemfontein. In die Kaapse Skiereiland lewer ons af in Woodstock, Rosebank, Observatory, Mowbray, Claremont, Newlands, Bishopcourt, Wynberg, Kenilworth, Constantia, Tuine, Oranjezicht, Vredehoek, Higgovale en Bellville (slegs sekere dele). VWB word ook in Stellenbosch en Somerset-wes afgelewer.

En as jy buite een van dié streke val, stuur ons VWB teen dieselfde koste per pos aan. So moenie elke Vrydag skarrel om jou gunsteling nuustydskrif in die hande te kry nie, stuur liever nou R150 en ontvang VWB vir 'n jaar of R80 vir ses maande (BTW en aflewering ingesluit).

Vul dié vorm vandag nog in en stuur saam met jou tjek of poswissel aan: VWB Verspreiding Posbus 177, Newtown 2113.

Stuur VWB vir my per pos/tuisaflewering aan vir

- 1 jaar
 6 maande

Naam

Adres (aflewering)

Adres (korrespondensie)

.....Poskode

Telefoonnommer

Gatsha die ou bokker

Die ANC "should be bugged up", sê die Hoofman oor 'n Halfmiljoen, Mangosotho Buthelezi, laasnaweek op Ulundi aan die Inkatha-jeug.

(Hy sê ook die ANC moet nou ge-"smash" word. En dis die man wat die groot saak by die Vredessekretariaat teen die ANC aanhangig gemaak het oor uitlokkende uitlatinge!)

Bittergal, synde 'n kaalvoet-Boerseun van die Vrystaat, het gewonder wat dié woorde presies beteken en of daar nie dalk iets in sy woordkeuse sit wat 'n mens meer van die man en sy politiek kan vertel nie.

Die *Oxford Concise Dictionary* sê "bugger" is 'n "coarse" en "usually considered a taboo" woord. 'n "Bugger" is iemand wat "buggery" beoefen, en "buggery" beteken "anal intercourse" of "bestiality".

Maar hulle gee nie weer wat "bugger up" beteken nie.

Die Afrikaans/Engelse woordeboek sê "bugger" beteken "bokker, swernoot, vent, sodomieter". Dié woordeboek het ook nie 'n vertaling vir "bugger up" nie.

So nou weet Bittergal steeds nie of die hoofman se woordkeuse iets oor sy politieke aanslag sê nie.

So help my God

As daar een sin is uit die tienduisende wat die laaste week post-Bisho gebruik is wat nog lank in ons geheues gaan vassit, is dit die woorde van Vredessekretariaat-voorsitter John Hall oomblikke ná die dodelike sarsie koeëls: "If this is a taste of things to come, then God help us all."

En toe sy kollega Antonie Gildenhuis gevra is wat Hall daarmee bedoel, het hy gesê: "As die Nuwe Suid-Afrika só lyk, dan is dit nie die moeite werd om in te lewe nie."

Sela.

Die Harry en Dennis-show

Seker die heel lewendigste debat oor die hele Bisho-insident is deur tiene miljoene mense oor die hele wêreld aanskou: dié op CNN se *International Hour* tussen Suid-Afrika se ambassadeur in Washington, Harry Schwarz, en 'n ANC-vertegenwoordiger in Londen, Dennis Goldberg. Dié warm debat is Dinsdagaand laat op CCV uitgesaai.

Sou daar enige simboliek in wees dat die wêreld die twee kante van die saak in Suid-Afrika via die monde van twee wit Suid-Afrikaners van Joodse herkoms moes aanhoor?

Net nie vlugteling nie

Suid-Afrika, veral die owerhede, se harte en beurse is altyd oop vir liefdadigheid en hulp - veral as jy 'n seekoei of 'n Somaliër is. Jy moet net nie 'n mens wees wat van die oorlog in Mosambiek wegvlug en op Suid-Afrikaanse grondgebied beland nie.

Die regering se kille houding jens die menslike ellende onder die vlugteling waarvoor VWB op bladsy 24 verslag doen, is veral krimineel as 'n mens onthou dat dit tot 'n groot mate te wyte is aan die Suid-Afrikaanse regering se beleid van destabilisering van sy buurlande en die aggressie van die weermag wat die burgeroorlog daar aangewakker het - en dis die voortsetting van dié oorlog wat die mense nou nog dwing om na Suid-Afrikaanse grondgebied te vlug.

Laasweek het die Lugmag teen 'n koste van miljoene vragte kos vir honger Somaliese vlugteling in Kenia gevat.

Nog meer sinies is dit om die leier van die mense wat die meeste slagtings pleeg, Afonso Dlhakama van Renamo, voorverlede week in Pretoria te wine en te dine terwyl dieselfde gashere niks vir die vlugteling wil doen nie.

Krap-krap jou beursie leeg

Dié stories van Ithuba wat net 'n paar sent van elke rand wat hulle insamel, vir liefdadigheid gee terwyl hulle deur die SAUK op die hande gedra word, is wragtigwaar 'n openbare skande. En dan is daar Vula wat blykbaar nie veel beter is nie. Geldmaaskemas wat die goedgesindheid van gewone Suid-Afrikaners misbruik.

Het niemand nog ooit gehoor van die oudste insamelingsliggaam vir welsyn in Suid-Afrika, die Gemeenskapskas, nie? Byna elke enkele sent wat die Kas insamel, gaan net so aan liefdadigheid. En daar is g'n amptenaar wat R18 000 'n maand plus byvoordele geniet nie.

Boikot Ithuba en Vula. Gee jou geld vir die Gemeenskapskas, jou kerk, die Salvation Army of deel dit sommer self aan behoeftiges uit.

Hokaai, Ronnie!

Miskien moet iemand vir die ANC se hoof-cowboy, Ronnie Kasrils, sê die oorlog is eintlik verby. Hy laat 'n mens dink aan die Japanse soldaat wat 'n paar jaar gelede uit 'n grot gekruip het - baie verbaas dat die Tweede Wêreldoorlog verby is.

can african-americans co-opt the blackest insult?

If American rap music artists can shift the word "nigger" from a negative to a positive, they will have effected one of the most sweeping etymological transformations in the history of the English language, says **SALIM MUWAKKIL** of the US weekly *In These Times*

LAST spring, while teaching a college class, I found myself mediating an argument between a white and black student provoked by the word "nigger". The white student, an avid fan of rap music, referred to one of his black friends as "my nigger" - an increasingly popular term of endearment in rap. The black student strenuously objected to his classmate's use of the controversial word and a heated argument ensued.

The white student, it turned out, was being deliberately provocative, but his mock defence - "That's what a lot of black youth call themselves" - could not be denied. The rap (or hip-hop) culture seemingly has become enamoured with the word "nigger". Rap performers spanning the genre's stylistic spectrum - from the "gangsta" rap of groups like Niggers With Attitude (NWA) and the party-time "groof" rap of new artists like Das Efx to the black nationalist-influenced material of groups like X-Clan - are peppering their lyrics with nigger references.

AND SINCE hip-hop has become such an influential feature of African-American youth culture - as recent events demonstrate - what rap artists say and do tends to trickle down to the boys in the 'hood and eventually out into the mainstream. The prospects that the word nigger, or "nigga" in its hip-hop incarnation, will become popular unsettles many African-Americans for whom the word is an indelible symbol of degradation and racism.

"I don't use the term [nigga] personally, but it is becoming very prevalent in the world of rap music," says Kiema May, associate editor of *The Source*, a magazine devoted to hip-hop culture. "I think the growing use of the word is a dangerous trend, in terms of our own problems with self-hatred.

"But despite that, I'd have to say that

nigger /'nigə(r)/ n. *offens.* 1 a Black person. 2 a dark-skinned person. *oa nigger in the woodpile a hidden cause of trouble or inconvenience. [earlier neger f. Fr. n. Sp. negro NEGRO]*

The rap group Niggers With Attitude

I'm a bit ambivalent about the use of the word. There really hasn't been much dialogue going on about the subject," Mayo adds. "Many rappers probably never give a thought about the implication of using the word, and those conscious rappers who really care about the condition of the African-American community are probably too busy dealing with issues they think are more important." One exception is the group Public Enemy, who have included a cut on their current album, *Apocalypse 91: The Enemy Strikes Black*, called "I Don't Wanna Be Called Yo Niga."

But for many African-Americans, not much else is more important than liberation from the historical pain provoked

by that one two-syllable word. "Being called a nigger reaches the baser level of my nature. It causes an internal loathing that is difficult to cleanse," wrote Larry Meeks in a recent op-ed piece in the *Chicago Tribune*, headlined, "I am not a nigger."

MEEKS TOLD a tale about his feelings when his 4-year old daughter was called a nigger by a white man. "What does one do when he or she is called that name? In the case of my daughter, it was a good opportunity to explain very tenderly about good names and bad names and how words can cut deeper than a knife."

While most rappers who use the term have no extra-commercial agenda, some are trying to make a larger point. Through

frequent use they are attempting to denude the word of its symbolic wallop and subvert European culture's seemingly omnipotent power of definition.

"If we can redefine the word nigger and transform it into something positive, we would take away white folks' most powerful verbal weapon," said Robert Vaughters, owner of Freedom Found bookstore in Chicago's Hyde Park. Vaughters, whose store specializes in Afrocentric works, remains a bit wary of the effort to reclaim the dreaded epithet, but he said he's willing to give the rappers a chance.

The effort is not a new one. Dick Gregory, the comedian-lecturer-organizer who in 1968 wrote a book brandishing the stark title *Nigger*, said his purpose was to seize the word from white racists and devalue it as an insult to African-Americans. Another attempt to recast nigger was made a year later by H "Rap" Brown - the rap connection? - in a 1969 book entitled *Die Nigger Die!* Brown put an ideological spin on his embrace of the word.

"TO BE BLACK in this country is to be a nigger," he wrote in the book's introduction. "To be a nigger is to resist both white and Negro death. It is to be free in spirit if not body. This word, 'nigger', which is taboo in Negro and white America, becomes meaningful in the black community.

For Brown, who has since changed his name to Jamil Al-Amin and now leads a small Moslem community in Atlanta, the word "nigger" signified the outlaw image that was all the rage during those intense years of the late '60s. Significantly, the word's rebirth in the '90s is being midwived by the so-called "gangsta" rappers, who also seek to embody the outlaw ethos. In fact, the "bad nigger" role is an enduring and

sometimes endearing one in Africa-America folklore: the rebellious slave who constantly sought escape from the plantation was the original bad nigger.

These days, however, Al-Amin is of a different mind. "A lot of what we did back then was designed for shock value to scare white people and as somewhat of a catharsis for black youth," he says. "However, we squandered a lot of energy and made many mistakes. Unfortunately calling each other nigger was one of them."

Like many other African-Americans

of his activist generation, Al-Amin now believes the word nigger perpetuates the crippling legacy of slavery. According to this view, the word was created by slave owners to dehumanize enslaved Africans and, despite the best efforts of those seeking a semantic transformation, its psychological power is too deeply rooted to be easily deracinated.

Some analysts have even linked the increased use of the word to the skyrocketing rates of homicide among black youth. They blame nigger-laden lyrics and the attitudes they foster for rational-

izing and perpetuating a nihilistic mentality among those who already suffer the debilitating effects of ghetto reality.

"When you devalue the personhood of black people by consistently referring to them with a debased term like 'nigger' it can't help but exacerbate the lack of respect for their humanity and thus their lives," says Dr Carl Bell, a psychiatrist and former gang member who is executive director of the Community Mental Health Council on Chicago's South Side. "A nigger is not a person, and so it's no big thing to snuff one out."

What's more, after belatedly acknowledging the importance of group nomenclature, black leaders three years ago mounted an intensive campaign to popularize the term African-American as the most accurate designation for Americans of African descent. "The shift in our self-concept that results from calling ourselves African-American could be the beginning of a serious cultural offensive," said Ramona Edelin, the president of the National Urban Coalition and the prime mover in the nomenclature campaign. For black youth of the hip-hop

generation to symbolically turn their backs on this concerted effort is yet another sign of the growing distance between African-American leaders and their young constituents.

"I THINK that much of this new popularity for the word 'nigger' is a function of youthful rebellion," says Clarence Page, the Washington, DC-based columnist for the Chicago Tribune. "I remember the 'bad nigger' pose of the Black Panthers, and I realize I've seen this all before."

But despite his contextual understanding of the issue, the word still numbs him. "Viscerally, I still recoil when I hear the word 'nigger,' and I'd like to think that we can eliminate the word from the vocabulary before my 3-year old son grows up," he says.

"Instead, we keep reviving it. On the other hand, my logic tells me to not let myself get too upset over a simple word. And I understand the attempt to reappropriate and defuse the word. But words hurt, and I don't know if we as a people will ever be free of the pain

caused by that particular word."

He is also concerned about the mixed signals that the common use of the word sends to whites and the racial antagonisms provoked by that linguistic uncertainty.

Many rappers compare their efforts to those African-Americans who picked the word "black" out of the West's garbage can, dusted it off and began wearing it as a proud appellation. Before the Black Power era of the '60s, "black" was used as a pejorative adjective in most African-American communities as well.

The history of black Americans' struggle for an authentic public identity in a culture that systematically debases their ancestral root has seldom included such an embrace of white Americans' dehumanizing epithets.

If rap artists can shift the word "nigger" from a negative to a positive, they will have effected one of the most sweeping etymological transformations in the history of the English language. But even if they're successful, this question remains: Will it have been worth the effort?

- © In These Times 1992

Die Conquest 16-klep Sport. Gaan jy 'n toeskouer bly?

Lekker om na te kyk, dit is die Conquest 16-klep Sport wel. Hoe anders, met kleur-gekoördineerde syskorte, agterwindvin en truspieëls, 'n besonderse binneruim en opsionele fabriekgemonteerde 14" allooiwiele?

Maar dis 'n Sport waarin jy bedrewe moet wees. Agter die Sport se soepel vorm sit die 16-klep 4-AF enjin met sy smalkop, dubbelnokas ontwerp wat meer wring-krag teen laer r/min lewer. Die vergasser het 'n dunlug-drukkompensator wat brandstof bespaar sonder om werkverrigting te knou. En dit alles word sportief gestuur deur uitmuntende hantering.

Dan is daar Toyota se betroubaarheid en naverkoopdiens, deur onafhanklike navorsing bewys as verreweg die beste, en die opsie van 'n verlengde 1-, 2- of 3-jaar waarborg.

Nou moet jy vinnig besluit. Jy kan op die kantlyn bly staan, of jy kan inklim en saamspeel. Met 'n Conquest 16-klep Sport.

Alles loop reg, altyd reg
TOYOTA
CONQUEST

Conquest 1300S; Conquest 1300GS; Conquest 1600LS; Conquest 1600RS; Conquest 16-klep Sport; Conquest RS; Dubbelnokas 16.

* Hier met opsionele allooiwiele.

LINDSAY SMITHERS/FCB T1992A

"Even though black people are called nigger, coon, hambone, shine, I take all that in stride. 'Cause I deal with black people every single day, and I know that we're the number one murderers of each other. We're the number one drug dealers and the number one thieves. The number one liars. And it takes a re-education program to get black people even to the level where we're human again... I think that black people are real blind, deaf and dumb to the knowledge of themselves and other people. It makes me real sad inside to know that black people are the mother and father of civilization and here we are in America - we have been here for more than 400 years - and we own nothing. We don't even own our own minds. We have no knowledge of ourselves - at all."

- RICHARD GRIFFIN, aka Professor Griff of the rap group Public Enemy

ek sit maar my geld op natal

sug **TIM SANDHAM** in dié week se **Sportrubriek**

NA die opwinding, die ontugtering en die teleurstelling van die twee toetse teen Nieu-Seeland en Australië kom Saterdag se Curriebeker-eindstryd amper as 'n anti-klimaks. Voorverlede Woensdag se Teljoy Derby (wat alles behalwe 'n derby was) kan nog sorg dat die eindstryd heeltemal misluk.

Hoekom Transvaal nie die wedstryd probeer verskuif of kanselleer het nie sal 'n geheim bly. In die lig van die komende Europese toer sou dit nie onmoontlik gewees het om die wedstryd te laat oorstaan nie. Hoekom hulle nie 'n B-span op die veld gestoot om sleutelspelers te beskerm nie is ook duister.

Verlede jaar se eindstryd is juis verloor omdat sleutelspelers in die Transvaal-span weens besering (agv 'n oorlaaide program) nie beskikbaar en nie wedstrydfiks was nie.

Natal het twee weke gelede teen 'n betreklik onervare OP-span nie veel beter gelyk nie as wat Transvaal teen Noord-Transvaal vertoon het. Maar hoe dan anders? In die twee weke sedert die verlies teen die Wallabies moes al wat 'n speler is, lees en hoor hoe swak, onervare, onwetenskaplik hulle is in vergelyking met die res van die rugby-gemeenskap.

Om sinlose wedstryde te speel is ook nie genoeg motivering nie en 'n moontlike plek (of nie) in die Springbokspan wat oor jou kop hang, beduiwel sake net nog verder.

WAT DIE UITSLAG van Saterdag se wedstryd betref, moet ek teen my subjektiewe provinsialisme in my geld op Natal sit. In hul oorwinning teen die OP het hulle die basiese beginsels goed genoeg gedoen en foute beperk. Transvaal het op hulle beurt traag en planloos voorgekom. Oomblikke van briljante strategiese spel en blitsige balhantering is ongedaan gemaak deur verbeeldingloosheid, laksheid en gebrek aan ondersteunende spel.

Dis waar dat Kobus Wiese se terugkeer en die versterking van die voorry die lostrio meer beweegruimte behoort te gee, maar ongelukkig het Francois Pienaar nog nie weer die hoogtes bereik van voor sy besering nie.

Die Rooibontes se grootste leemte is egter op senter. Jeremy Thomson is nie 'n slegte senter nie en bring sy kant as dit by verdediging kom, maar hy het nie die taktiese aanvoeling en balverspreidingsvermoë van Martin Knoetze (beseer) nie. Transvaal se troefkaart in die eerste deel van die seisoen was die ekstra man wat telkemale op die vleuel bewerkstellig is ná tweedefase-besit, maar sedert Knoetze se afwesigheid het dit nie meer gereeld gebeur nie. Dit lyk ook asof Transvaal sielkundig nie die skietgoed het om die eindstryd te wen nie. Het hulle, soos so dikwels tevore, te vroeg in die seisoen hul piek bereik?

JANNIE BREEDT se aankondiging dat hy nie beskikbaar is vir die toer na Europa nie, bewys die ou gesegde wat al amper uit die mode geraak het: rugby is a hooligans' game played by gentlemen. Daar was altyd die moontlikheid dat hy nie gekies sou word nie, want ondanks sy steeds besondere aanvoeling en balvaardighede lyk hy die laaste paar wedstryde soos 'n ou man. Sy motivering dat hy eerder wil terugstaan om jonger spelers die kans te gee (wat hy toevallig self nooit gehad het nie) om 'n oorsese toer te ervaar is prysenswaardig. Sy wyse besluit maak nou die pad oop vir Tiaan Straus, Gary Teichman, Ruben Kruger en Andrew Aitken.

Naas Botha behoort dieselfde te doen. Danksy hul veelsydigheid is daar plek vir Henri Honiball, Hennie le Roux en Jannie de Beer in 'n toerspan. Indien Botha self nie die skrif aan die muur sien nie, kan die keurders hom altyd 'n hupstoot in die rigting van aftrede gee. Al is Danie Gerber se hertoetreding tot die boonste vlakke van rugby die verrassing van die seisoen, is daar genoeg talent onder die snellers vir hom om ook agter te bly later vanjaar.

Suid-Afrika het reeds twee toetse verloor. Om in Frankryk en Engeland te verloor sal nie lekker wees nie, maar dit sal na dese meer aanvaarbaar wees. Botha het nie verhoed dat ons hier verloor nie en waarskynlik sal hy ook nie op die toer nie. Ons kan nie vergeefs wag dat hy moet "afkom" met 'n superpoging soos ons van Adrian Kuiper in die wêreldbeker krikettoernooi verwag het nie. Sy verdeelde lojaliteit teenoor Noord-Transvaal (wat hulle waarskynlik uit die Curriebeker-eindstryd gehou het) sowel as sy houding ná die tweede toets moet ook in ag geneem word wanneer die keurders die draers van die nommer 10 trui aanwys. Hy het beslis gelyk soos iemand wat keelvol is om week ná week 'n bleddie eivormige bal rond te skop en enigiemand wat nie 100 persent toegewyd is nie, verdien nie die groen en goud nie.

DAN IS DAAR Clive Rice. Dié man weet ook nie wanneer om op te hou nie. Hy, wat ook weens 'n tekort aan toewyding deur Transvaal afgesê is, kan nie verstaan dat hy nie so tussen sy krieket deur TV-kommentaar kan lewer én in motorwedrenne kan jaag nie. Hy word gereeld beskryf as 'n uitgesproke sportman, al klink dit eerder na 'n eufemisme vir hardegatheid en egosentrisme.

My voorspelling is dat hy in Natal gaan agterkom dis sy ouderdom en nie net persoonlike verskille nie wat hom sy plek in die Transvaal en SA spanne gekos het. Op 43 is hy waarskynlik te hardkoppig dáárvoor ook.

'n gejaag na wind

Die land loop oor van die akademië - maar hul geleerdheid word grotendeels op slimpraatjies in toesprake en publikasies verspil, sê **PROF CHARLES VAN ONSELEN**, direkteur van Wits se Instituut vir Afrika-Studies, in dié week se **Geselsrubriek**

SUID-AFRIKA, met 'n bevolking van sowat 35 miljoen mense en 'n hopeloos onvoldoende sekondêre skoolstelsel, word bedien deur 25 universiteite en duisende professore.

Daarby het die land 'n Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing met dosyne heelytse navorsers en 'n jaarlikse begroting van meer as R70 miljoen. Die land het ook 'n stygende aantal beroepsverenigings, wat elkeen 'n jaarlikse konferensie hou en verbind is met 'n spesialistyskrif toegewy aan geleerde navorsing. As 'n mens argumentshalwe die gebied van "Afrika-studie" vereng tot slegs die dissiplines antropologie, geskiedenis, politieke wetenskap en sosiologie, kan die beroepsgeleerde affiliasie kies by enigeen van meer as 'n halfdosyn plaaslike joernale, onder meer *African Studies*, *Journal of Contemporary African Studies*, *Politikon*, *Social Dynamics*, *Sociological Review*, *The South African Historical Journal*, *The South African Labour Bulletin* en *Transformations*.

Nooit tevore in ons geskiedenis was ons so ryklik geseën met akademië en so swak voorsien van universiteitsgebaseerde intellektuele nie. Nooit tevore is so baie swaar verdiende geld wat bedoel is vir gehalte-navorsing oor "maatskaplike wetenskappe" so geredelik vermors op die intellektuele gemorskos van "inligtingstukke", "geleentheidstudies", "oorsigte", "beleidstudies", "standpuntstellings" "resensies", "work in progress" nie. Nooit tevore is so baie "volle sittings" toegewy aan sulke beperkte akademiese stof nie. Nooit tevore het so min akademië van werklike formaat in aanmerking gekom vir so baie hoë posisies nie. "Presidente", "vise-presidente" "uitvoerende bestuurslede", "sekretarisse" en "tesouriers" oorweldig ons met hul getalle totdat hulle, soos professore, dreig om 'n aansienlike deel van die land se wit bevolking uit te maak. Te veel joernale jaag te min idees na en akademiese inflasie is aan die orde van die dag.

DIE REGERING en al die aspirant-regerings tesame het omtrent soveel gedagtes oor hoe om ons tersiêre onderwysstelsel te herstruktureer en 'n nasionale beleid vir navorsing in die maatskaplike wetenskappe te ontwikkel as wat die Vatikaan het oor die noodsaaklikheid van wêreldwye geboortebeporing. Die ministerie van Nasionale Opvoeding staan die idee voor dat universiteit beloon moet word met 'n "subsidie" vir goeie navorsing wat in amptelik geakkrediteerde joernale gepubliseer word.

Onderbefondsde universiteite speel met dié idee saam en geleerdes ondersteun dit geesdriftig deur óf nuwe glanstydskrifte te stig óf moeë ou joernale op te kikker deur hulle te voorsien van "redaksierade" wat merendeels saamgestel word uit internasionale "kundiges" wat dit moeilik sou vind om Sandton van Sannieshof te onderskei. Pretoria publiseer Stellenbosch, Stellenbosch publiseer Pretoria, Kaapstad publiseer Johannesburg, Johannesburg publiseer Kaapstad en vroeër of later sal 'n triomf verklaar word wanneer Kaapstad besluit om Stellenbosch te publiseer. Op dié fundamente rus die karton-struktuur van ons nasionale wetenskaplike poging.

DIS ONWAARSKYNLIK dat dié situasie sal verbeter voordat ons 'n omvattende plan vir die herstrukturering van tersiêre onderwys het, 'n verstandiger beleid vir die befonsing van navorsing ontwikkel, die aantal beroepsverenigings verminder, ernstige aandag skenk aan die stigting van 'n nasionale akademië toegewy aan kundigheid eerder as aan maatskaplike manipulasie, die aantal joernale rasionaliseer wat die akademiese gemeenskap bedien, en 'n einde maak aan jaarlikse konferensies van bedenkbare akademiese verdienste. Maar in 'n land waar 'n toevallige ontmoeting tussen drie akademië gevolg word deur die stigting van 'n beroepsvereniging, die verkiesing van een uit hul geleedere tot dié amp van president en die stigting van 'n joernaal, is só 'n verskuiwing in akademiese beleid 'n onwaarskynlike scenario. Ongetwyfeld sal iets beters mettertyd na vore kom, want ons is 'n talentvolle nasie.

Tot dan, egter, sal klein navorsingsinstitute met beperkte fondse en toegewy aan die publikasie van boek-lengte studies gegrond op primêre navorsing hopeloos afgesonder bly uit die hoofstroom van sosiale wetenskaplike navorsing in die land.

Al pofadder of skaappeertjies geëet? **MICHELLE SAFFER** en fotograaf **ERIC MILLER** het onlangs by die **Hantam-Vleisfees** in Calvinia gaan kuier oor karoo-oesters, blokkies joubert en die hotnotsriel

DIE HANTAMBERGE lê op die horison soos Calvinia nader. Die veld is bossereg - ons is te vroeg vir die blomme. Die blomme "maak om 10.30 oop", sê die toeristebrosjüre.

Maar ons is daar vir die Calvinia Boere-unie se vleisfees, nie vir blomme nie. En ons weet al klaar dit gaan 'n anderste soort fees wees as dit wat na 'n padblokkade lyk, eintlik 'n polisieman is wat vra ons moet oppas vir die marathon-atlete. Die hardlopers se helpers ry op bergfietsse en by die verversingstalletjies is daar ook 'n braai - vriende lek eers hul vingers af voor hulle bladskud.

As jy gedink het skaapvleis is bloot tjops, dink weer. Wat van gebakte skaapkop? Al gehoor van pofadders, 'n worsie van onder meer skaapniere? Skaapbiltong? En dan is daar natuurlik peertjies en Karoo-oesters. Jy wil nie weet wat dit is nie. Jy wil? Orraait: testikels en oë...

Dié heerlikhede vir die dapperes is lank voor middagete uitverkoop soos die meer as sesduisend mense deur die stalletjies maal. Vir R1 kry jy 'n bakkie opgehoop met vleis. Soos organiseerder Marietjie Nel sê: "Vir vyf rand kan jy eet tot jy skuins lê."

Nou nie juis die ideale plek vir 'n vegetariër nie: groente en vrugte is so skaars soos lewendige skape. Daar was darem 'n stalletjie met melktert en koeksisters.

Dis 'n tyd vir vriende en kennisse van dié dunbevolkte plaasgebied om dié te sien wat jy lanklaas gesien het. "Jy lyk pragtiger elke keer as ek jou sien," sê een tawwe dame met sykouse en hoë hakkies ten spyte van die hitte en rowwe terrein. "Nie soos ek nie," voeg sy bra halfhartig by.

Daar was 'n vol program. Die matrieks verloor die toutrek teen die res van die skool, maar hulle dra stewels pleks van rugbyskoene soos die ander. Die meisies van Calvinia Hoër se gym-vertoning laat 'n mens dink aan die parades in Mao se China...

Musikaal gesproke was die fees 'n bietjie verwarrend. Daar is eers "Don't bring me down" en "Working on the chain gang", en dan is dit die Kowsies se dansgroep op die maat van Worsie (wat anders?) Visser en sy Klipwerf-Boereorkes. Hulle het gedraai, geswaai, gewals en cowboy-yahoos gegil, maar iets het gepla. En ná 'n kort konsultasie, bring die dansers 'n kasset na vore. Die skare wag vir dié spesiale kulturele dis en toe is dit... David Kramer se Blokkies Joubert.

Maar die musikale hoogtepunt was ongetwyfeld ons eie Rozanne Botha. Só pragtig aangetrek, 'n mens kon sien hoe die moeders van ongetroude jong kêrels se harte met 'n punt trek. Die manne se oë blink toe sy haar eie komposisie sing: "If I were a butterfly I'd give you both my wings; if I were the fastest fish you could use my fins."

Maar dit is nie kultureel 'n een-dimensionele fees nie. Toe is dit die kans vir 'n groepie mense van Khoisanherkoms om 'n tradisionele dans uit te voer wat diere namaak.

"Ons het 'n ander naam daarvoor, maar in die nuwe Suid-Afrika noem ons dit kultuurdanse," sê die aankondiger.

Wat is dié kultuurdans, vra ek agterna. 'n Hotnotsriel, sê die man.

Nou ja.

vlugtelingkrete val op dowe pretoria-ore

Verhale van ongelooflike menslike ontbering word deur die groeiende getal Mosambiekse oorlogslagoffers op Suid-Afrikaanse grondgebied vertel. Nou word hulle boonop deur water- en voedselmoed in die gesig gestaar, hoofsaaklik omdat die Suid-Afrikaanse regering hom na tien jaar nog blind en dood vir die probleem hou. **CHRISTELLE TERREBLANCHE** het die vlugteling- in KaNgwane saam met 'n afvaardiging van die Europese Gemeenskap (EG) besoek.

TUSSEN 'n groep pas-geregistreerde vlugteling langs die geboutjie wat as die vlugteling-ontvangsentrum by Mangweni in KaNgwane dien, sit 'n ouerige vrou in 'n geel kopdoek en huil. Sy is pas ná behandeling by die nabygeleë Shongwe-hospitaal ontslaan nadat sy 'n paar dae gelede die grens van Mosambiek na Suid-Afrika oorgesteek het.

Lede van die Hlangweni Vlugteling-komitee vertel waarom sy huil: Haar vrouedele is in 'n Renamo-konsentrasiekamp uitgesny. Sy kan ook geen familie-lede opspoor nie.

Haar storie is een van vele wat verskeie buitelandse organisasies só aangegryp het dat hulle al bykans vyf jaar lank geld en bronne vir noodleniging aan die nagenoeg 150 000 geregistreerde vlugteling op Suid-Afrikaanse tuisland-grondgebied verleen. Die EG-missie in Suid-Afrika skenk jaarliks vier miljoen rand vir die doel.

Die geld is nie genoeg nie. Die getal vlugteling wat die land binnekom, het in die jongste tyd tot bykans 'n duisend per maand toegeneem. Die beste wat die welsynsorganisasies in samewerking met Operasie Honger kan doen, is om hul behoeftes gedeeltelik aan te vul. Weens toenemende werkloosheid in die land en die heersende droogte het vlugteling se ander bronne vir basiese behoeftes nou begin opdroog.

Hoewel die oorlog tussen die Frelimo-regering en Renamo-rebelle in Mosambiek al 'n dekade lank inwoners van die land noop om na die enigste land met geleentheid te vlug, hou die regering vol om hulle te repatrieer en weier om hulle as oorlogsvluchteling te erken. Sodanige erkenning sal hulle vlugtelingstatus gee en in aanmerking bring vir volkskaalse hulp deur die Verenigde Volke se Hoë Kommissaris vir Vluchteling.

'n EG-vertegenwoordiger, dr Hans Hundsdorfer, is dié week op 'n feitesending na die gebied vergesel van diplomate in Suid-Afrika van bykans al die EG-lidlande. Diplomate het aan VWB gesê die openlike besoek moet vertolk word as 'n politieke sein aan die Suid-Afrikaanse regering. "Die probleem is hier en sal nie weggaan nie. Dit is dringend noodsaaklik dat die regering

'n Groep vlugteling wat pas in KaNgwane aangekom het

Foto: Peter Mogaki - The Star

dit erken en vlugteling-status toeken aan die mense," sê een.

Selfs as die Mosambiekse burgeroorlog gestaak word, sal daar jare lank nog werkloosheid en hongersnood in Mosambiek wees, sê hulle. Dié oproep word beaam deur die VVO Hoë Kommissaris vir Vluchteling se verteenwoordiger in Suid-Afrika, Jonas Foli van Ghana, wat die besoek meegemaak het.

Geen antwoord is nog ontvang op 'n brief drie maande gelede aan die regering waarin vir VVO-betrokkenheid gevra word nie. Die brief is onder andere onderteken deur die SA Raad van Kerke, die SA Katolieke Biskoppe-konferensie, Medicins sans Frontieres, die Landelike Adviesentrum in die gebied en verskeie ander welsynsorganisasies wat hulp verleen.

"Dit is duidelik dat Suid-Afrika 'n belangrike vlugtelingoord word. Maar die land het dit nog nooit erken of enige bystand verleen nie", sê Foli.

Sally McKibben, 'n Britse welsynwerker wat al vyf jaar lank in die Shongwe-gebied van KaNgwane werk, sê Suid-Afrika doen absoluut niks om die mense se lot te verlig nie. "Dit is sinneloos om mense te repatrieer.

Minstens die helfte steek die grens feitlik onmiddellik weer oor. Daar is geen heenkome vir hulle in Mosambiek nie."

Die tuislandregerings van KaNgwane en Gazankulu ontvang die vlugteling uit menslikheidsoorwegings en omdat hulle as deel van die Shangaan-sprekende groep in Suider-Afrika beskou word. Op die oomblik is daar nagenoeg 28 000 vlugteling in KaNgwane en 22 000 in Gazankulu wat voedselhulp ontvang.

Kwazulu en Venda weier, soos die wit Pretoria-regering, om die vlugteling te aanvaar. Ondanks geëlektrifiseerde heinings wat deur die weermag patroleer word, is dit glo taamlik maklik om die land binne te kom, veral deur Swaziland. Die rivier by Komatipoort het onlangs opgedroog en verskaf 'n maklike oorgang vir die vlugteling.

By die Mangweni-ontvangsentrum, waar mense drie dae na hul aankoms kan rus voordat hulle na een van 34 verskillende vlugtelingkampe aanliggend aan nedersettings en dorpie in KaNgwane uitgeplaas word, vertel die koördineerder, Rachel Msibini, hartroerende verhale. Mense kom 24 uur per dag daar aan, sommige sonder klere, baie met malaria, en almal honger en getraumatiseer. Hul verhale van

mishandeling in Renamo-kampe word aangeteken. 'n Volledige gesin is 'n rariteit, omdat die meeste in die oorlog van hul familieledes verwyder geraak of aan die dood afgestaan het. Die Internasionale Komitee van die Rooi Kruis opereer aan albei kante van die grens om families te herenig. Na oorgangsverblyf word die mense aangemoedig en gehelp om hul eie lewens naas inwoners van KaNgwane te vestig.

Hulle huise van modder en riet op erwe wat deur die KaNgwane-regering vir tot so min as R75 beskikbaar gestel word, lyk eerder permanent as na plakkerstrukture.

"Ek is nie meer bereid om terug te gaan nie", sê 'n jong vrou. "Nie na wat ek gesien het met my kinders gebeur en wat ander mense oor Renamo-kampe vertel nie."

Maar werk is min. Nabygeleë boere betaal so min as R2 per dag en verhale van werkers wat na 'n maand voor loonbetaling weggejaag word, is volop.

By die ontvangsentrum vertel Maria Nkuna, baba op die arm, waarom sy na Suid-Afrika gekom het: "My man is in 'n Renamo-aanval op ons dorpie dood. Ek en my kinders is na 'n Renamo-kamp geneem. Die kinders is bedags uitgelaat om te gaan steel. Ekself was 'getroude' met die hoof van die kamp (volgens McKibben word die vroue as seksslawe gebruik deur die Renamo-soldate). Ons het net koeie geëet en baie honger gely. Later het ek gehoor van my familie is in Swaziland. Ons het ontsnap tydens 'n Frelimo-aanval op die kamp en na Swaziland gevlug. Vandaar is ons na Suid-Afrika omdat daar geen kos en water in die kamp in Swaziland was nie".

Nog 'n man vertel dat hy saam met sy beeste van sy huis af weggevoer is om as veewagter in 'n Renamo-kamp te werk. Hy in sy voete geskiet toe hy ontsnap het, maar kon 'n Frelimo-hospitaal bereik om aan te sterk voordat hy na Suid-Afrika gevlug het.

Baie vlugteling steek die grens oor met behulp van 'n netwerk van gidse wat tot R1000 vir hul dienste vra en "kliënte" lok met beloftes van werkgeleentheid. "Wanneer die mense dan nie kan betaal nie, word hulle as goedkoop arbeid aan boere verkoop," sê McKibben.

Die welsynsorganisasies se werk word ook deur die gebrekkige tuislandstrukture aan bande gelê. Volgens die Adviesentrum het die watervoorraad by Shongwe nou opgedroog, maar kan water maklik kragtens internasionale reg uit Swaziland bekom word, indien Suid-Afrika daarvoor sou vra. Maar so 'n versoek moet deur die KaNgwane-regering aan Suid-Afrika gerig word. Weens wat bestempél word as "totale administratiewe onbevoegdheid" word die versoek nie deurgevoer nie en moet water die afgelope twee maande na talle vlugteling-oorde aangery word.

Versoeke deur die KaNgwane-regering aan Suid-Afrika om vlugteling-erkenning en hulp word glo ook in die wind geslaan.

die aids-voorligters se nagmerrie

Die Aids-voorligters het 'n moeilike taak en tussen 400 en 500 nuwe HIV-besmettings vind na beraming steeds daagliks plaas. Kulturele verskille, ongeletterdheid, armoede en die geloofwaardigheidskrisis van die regering se Aids-eenheid onder veral die swart bevolking maak hul taak net moeiliker. Boonop trek die politieke krisis die aandag af van Aids as 'n nasionale krisis. **ESMA ANDERSON** kyk na die probleme van Aids-voorligters

OM Aids in Suid-Afrika te bestry is 'n nagmerrie. Boonop is dit 'n sensitiewe onderwerp - 'n mynvelde van mites, vooroordele en wanbegrip. G'n wonder die mense wat inligtingsveldtogte oor Aids moet voer, sit met die hande in die hare nie.

Hoe voorkom 'n mens HIV-besmetting onder hoë risikogroepe sonder om weer in die slaggate van dié mites en vooroordele te trap? En hoe oorbrug 'n mens die groot gaping tussen kennis oor Aids en gedragsverandering (veiliger seks)?

'n Voorbeeld van hoe inligtingsveldtogte verkeerd vertolk kan word, is die geel hand wat soveel Aids-advertensies vergesel. Dit het sommige mense al laat meen jy kan Aids voorkom deur 'n handskoen te dra. Dié soort verwarring is van die slagvelde waarin 'n mens kan beland in Aids-voorligting, veral as semantiek, kulturele verskille en ongeletterdheid die speelveld betree.

Hoe doeltreffend is advertensies soos dié op die minibustaxi's in Johannesburg en Pretoria wat in geel blitse uitspel: "You can't get Aids from swimming together/ You can't get Aids from kissing/ Children can't get Aids from playing together/ You can't get Aids from holding hands/ You can't get Aids from mosquito bites?"

Dié advertensies moet glo houdings verandering jeens HIV-draers en Aids-lyers en mense bewus maak van die Aids-epidemie. Maar Warwick Allan, nasionale koördineerder van Act Up, dink dit is 'n vrot idee: "Hulle sê dan net vir mense hoe 'n mens nie Aids kan kry nie. Dis mos 'n vreeslike gat-oor-kop-manier om dinge te doen. As jy mense behoortlik inlig oor wat Aids en HIV is en hoe 'n mens dit kan kry, sal dié soort koffiemasjien-debatte outomaties verdwyn. Net deur goeie kennis kan 'n mens vooroordele uitwis."

'n Mens moet ook nie vrees vir 'n Aids-dood gebruik as 'n ooredingsmiddel vir veiliger seks nie, sê Aids-voorligters. Dr Eric Buch, direkteur van Gemeenskapsgesondheid by die Johannesburgse stadsraad, sê vrees skep net antagonistiese houdings en skrik mense af. Dr Clive Evian, die adjunk-direkteur by dieselfde eenheid, sê hul boodskap is dat HIV-besmetting baie eenvoudig voorkom kan word, daarom gebruik hulle eerder boodskappe van "omgee", byvoorbeeld as jy omgee vir

jouself en jou maat, sal jy veiliger sekspraktieke beoefen.

"As ons die Aids-krisis die hoof wil bied, moet mense ook leer om meer meegevoel te hê met Aids-lyers, leer om hulle nie te veroordeel nie en ontslae te

raak van al die stigmas wat daaraan kleef."

MAAR HOE LIG Jy mense behoortlik-in? Die kenners wys die gebreke in die bestaande Aids-veldtogte uit - maar oor

hoe dit rég gedoen moet word, is daar groot meningsverskille. Die skatting dat daar tussen 400 en 500 nuwe HIV-besmettings elke dag is, wys hoe baie nog gedoen moet word.

Allan sê die Departement van Gesondheid het eenvoudig te laat wakker geskrik, en toe hulle hul oë uitvee, staan 'n nasionale ramp die land in die gesig. "Die eerste Aids-gevalle is al in 1981 in die VSA gevind. Die HIV-virus is in 1984 geïsoleer en reeds in 1984/85 is die eerste Suid-Afrikaanse gevalle aangeteken. Dis onmoontlik dat hulle nie vroeg reeds kon sien dat Suid-Afrika die epidemie nie sou vryspring nie. Maar eers amper tién jaar later begin hulle toe 'n nasionale voorligtingsveldtog - verlede jaar met Wêreld Aidsdag," sê Allan.

Hy sê die Departement het in die laat tagtigerjare slegs plakkaat opgesit by klinieke vir seksueel oordraagbare siektes. "Die plakkaat het iets gesê soos 'Aids is a killer disease'. Maar pasiënte moes klaar 'n seksueel oordraagbare siekte opgedoen het om die plakkaat te sien. Daarby het dié tipe voorligting net die homofobie en stigmas rondom Aids vererger."

Dat die Nasionale Vigseenheid van die Departement ook eers in 1990 gevorm is, is 'n rampspoedige, kriminele reaksie, sê Allan. Met dié laatslaper hou hy hulle direk verantwoordelik vir elke nuwe HIV-besmetting.

Allan is onlangs skerp gekritiseer oor dié en ander uitlatings. Hy sê eger sy kritiek is geregtig: as berader ontmoet hy talle Aids-pasiënte wat nie eens weet die siekte bestaan nie. "Daar is net een skuldige vir dié onkunde," sê hy.

Maar nie net 'n stadige, lomp burokrasie kom onder skoot nie. Van die felste kritiek word gelewer teen die "onverteenswoordigende" aard van die Vigseenheid en sy veldtogbeplanners, die geloofwaardigheid van die regering in veral die townships en die prioriteite en metodes in die bestryding van HIV-besmetting.

DIE PROBLEEM LÊ nie noodwendig by die mense wat die veldtog bestuur nie, maar by die rasse- en taalvooroordele in aanstellings, sê dr Ralph Mngijima, Sekretaris vir Gesondheid van die ANC.

"Jy kan beswaarlik van mense wat onverteenswoordigend is van die breë

sexy safety tips

"HEY all you horny hunks, hairdos, leather studs, sisters and brothers," a pamphlet produced by local gay community groups colloquialises as it introduces our two heroes Hot Shot and his condom sidekick Safe Sex sent down the "tunnel of love" to warn of the dangers of the HI virus.

THIS IS WHERE YOU COME IN IF YOU WANT TO HAVE ANAL SEX... YOU MUST WEAR A CONDOM.

"Safety tip one," Safe Sex, the ambulant condom gets as far as announcing. "F...ing someone up the bum..." before he is interrupted by colleague Hot Shot: "You mean anal sex, Rubberhead."

"Okay, Miss Priss..." the condom retorts.

A little later we get to: "Safety tip two. Oral sex..."

"Mmmm delicious blow jobs," comes the by now routine interjection.

This is not the standard "in the Bible it says..." or "it's better-after-you-get-married" approach to sex education - though, to be sure it does come to that kind of conclusion: after all the talk about hot sex, anal sex, delicious blow jobs, etc, the booklet concludes by advising thigh sex, mutual

masturbation, oral sex with condoms - and lots of talking.

There are, of course good communication-based reasons why every piece of sextalk needs to be translated from polite into street language. There are equally good reasons why the authors should attempt to break the taboos on speaking in the first place about gay sexual practices.

BUT DOES this really justify blowjobs becoming "delicious blowjobs". Does this really explain why the entire gay community has to be enumerated, why we need the references to hunks, studs, hot sex, tunnels of love, etc?

Clearly not. But in many publications produced by gay pressure groups around the subject of Aids, there is as much concern with selling gay sex on a conceptual level as there is with preventing HIV contamination. The authors, as an oppressed minority, presumably, appear to be using the Aids campaign to mount at the same time, a species of gay pride campaign.

Hence the obsessive attention to the detail of gay sexual practices.

An attentiveness which is matched nowhere else in the literature on Aids prevention. Heterosexual Aids campaigning tends by contrast to be relatively tame, usually forensic and spiced only with the blandest and most non-specific Dov Fedler type of cartooning, or alternatively with soft focus obscurantism. Even in relation to high risk and similarly high libido target groupings like teenagers, the local campaigns are on one hand euphemistic to the point of incomprehensibility, and fail, in the illustrations, on the other, to move beyond the clouds-of-hearts version of fucking.

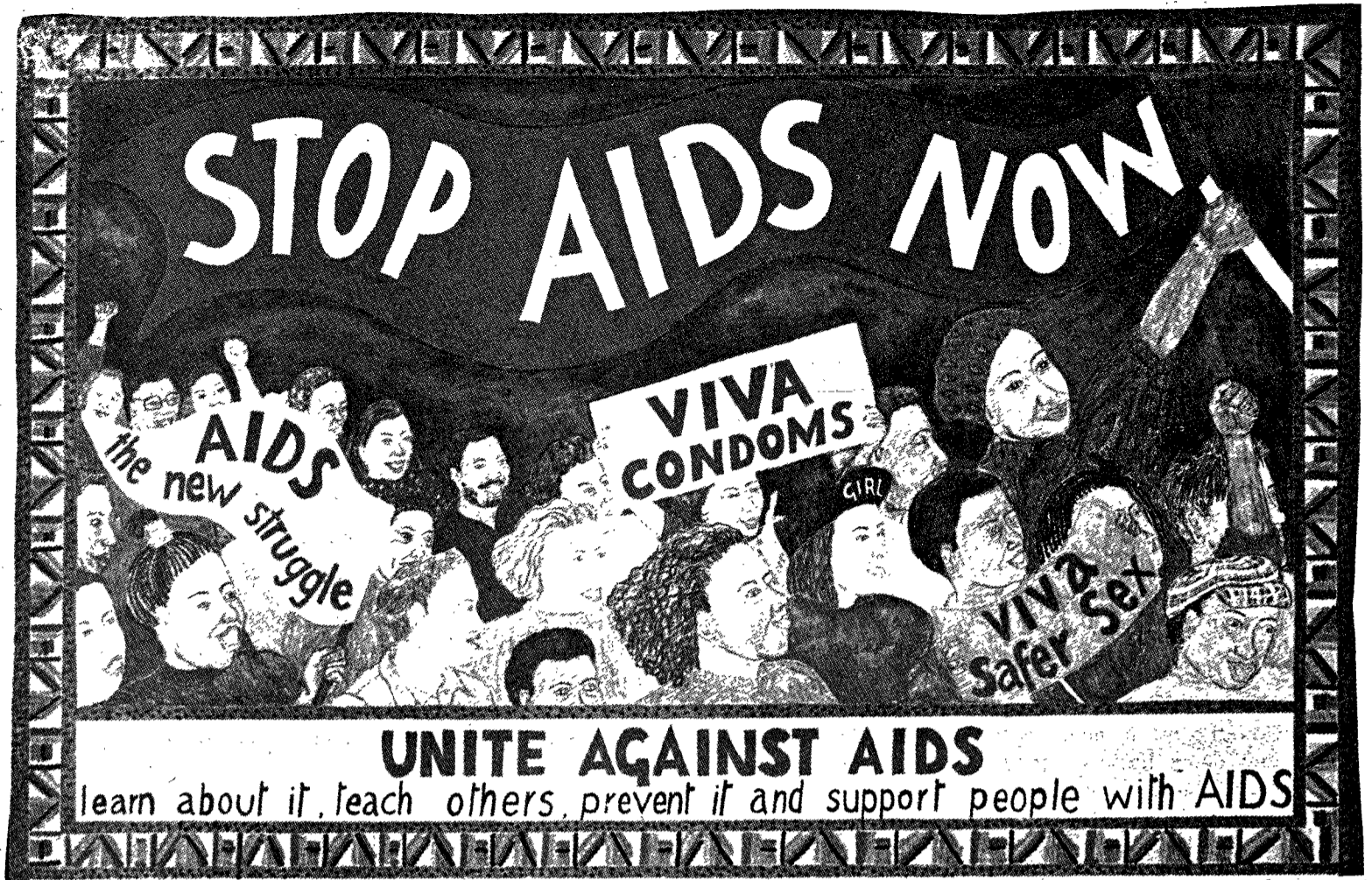
Gay campaigns on the other hand tend to be nothing if not explicit.

Thus for example a Hot Sex Now pamphlet produced by the Terence Higgins Trust in the UK. Or an even more graphic US counterpart, which intersperse their messages with homo-erotic imagery which would not be out of place on a gay pride calendar. It's all hunks and pumped biceps and Robert Mapplethorpe and hot sex with tenderness.

You can't fault the producers on the attempt to keep quotidian moralities out of it. But, much as the change from the intercourse and hearts approach is refreshing, it is somehow ironic and self-negating about harnessing a body of aggressive and essentially promiscuous erotica to put the message across. - IVOR POWELL

YAY THAT'S ME! SAFE SEX, OTHERWISE KNOWN AS HANDY ANDY!

bevolking verwag om doeltreffende veldtogte te loods en te bestuur vir gemeenskappe wat hulle nie ken of verstaan nie," sê Mgijima. Boonop ontbreek behoorlike konsultasie bykans heeltemal, sê Allan. Dit kom neer op 'n voortsetting van die ou apartheidserfenis en voorskrywende projekte wat 'n totale vermorsing van tyd, fondse en energie is.

Die Aids-veldtogte móét eenvoudig net meer lede uit die gemeenskap betrek in die beplanning én die uitvoering daarvan. Anders raak dit uit voeling met die mense wat dit moet bedien, sê Mgijima. Meer gemeenskapswerkers (van onderwysers tot kunstenaars) moet ingespan word in dié veldtogte, sê hy, want hulle is reeds aktief betrokke in die betrokke gemeenskappe.

Mgijima en Allan betreur albei die feit dat voorligtingsmateriaal byna altyd eers in Afrikaans en Engels verskyn en eers maande later in swart tale beskikbaar is.

Natalie Stockton, die nuwe direkteur van Gesondheidsbevordering en Aids-voorkoming (die ou Aids-eenheid) van die Departement van Gesondheid, sê egter dis nie rassisties of bevooroordeel nie, maar wentel bloot om kwessies van praktiese uitvoerbaarheid. Het rasse-vooroordele 'n rol gespeel, sê sy, sou sy beslis nie vir dié Departement bly werk het nie.

Dit is basies net radio-advertensies wat van meet af aan ook in swart tale beskikbaar is. Dié leerme, sê die kenners, moet so gou moontlik uitgewis word. Kyk maar na Brittanje. Al is dit 'n Engelssprekende land het die National Aids Helpline nie net 'n Engelse inbellynie nie, maar ook Bengalees, Hindi, Pandjabi, Urundi, Kantonees en Arabies. Hulle bied ook 'n Minicom vir gehoor-gestremdes aan.

MAAR EEN DING staan soos 'n paal bo water: Die Aidseenheid kry, verdiend of onverdiend, baie opdraande in die townships. Mgijima sê gemeenskappe neig om enige inisiatief van dié eenheid te wantrou bloot omdat dit 'n regeringsinstansie is. Hy meen die Nasionale Konvensie oor Aids in Suid-Afrika (Nakosa) wat in Oktober plaasvind en regerings-, nie-regeringsorganisasies en 'n breë spektrum politieke partye sal insluit, sal kan help om die hele veldtog meer geloofwaardigheid te gee.

Evian sê die geloofwaardigheidsprobleem is dubbel so erg omdat nie-regeringsorganisasies wat Aids-werk doen, self die legitimiteit van die regering in twyfel trek. Die gebrek aan steun van buite het regeringsorganisasies al hoe meer selfingekeerd laat raak, wat al hoe meer sentralisering van die Aids-inisiatiewe meegebring het.

Dié probleme, en kortsigtigheid, het bygedra tot die swak raadpleging met gemeenskappe en bepaalde teiken-groepe waarop die veldtogte gerig moet wees.

Die regering se strategie om die nasionale veldtog veral op die massamedia toe te spits word ook gekritiseer, want die sosio-ekonomiese groep wat die swaarste getref word deur Aids is die heteroseksuele swart gemeenskap. Dié sosiale groep het min of geen toegang tot massamedia nie - weens armoede en ongeletterdheid.

Maar Nakosa gaan juis al dié probleme probeer aanspreek, sê Stockton. Daarby wil haar eenheid nege streekstrukture skep wat Aids op 'n streeksbasis kan aanspreek. Dit sal die veldtog minder gesentraliseerd maak en meer legitimiteit gee aan hul pogings.

Stockton sê die nasionale veldtog begin wegbeweeg van 'n massamedia-oriëntasie na voorligting op

interpersoonlike vlak. Uitsprake soos dié laat Aids-kenners hoop haar inslag in die nasionale veldtog sal beter vrugte afwerp.

MAAR OOR AIDS-VOORLIGTING in skole is die herrie behoorlik los. Die departement sê hulle kan dié onderrig nie op die ouergemeenskap afdwing sonder goedkeuring nie, terwyl organisasies soos Act Up meen dis hoog tyd dat iemand die verantwoordelikheid aanvaar om kinders te help om ingeligte keuses te doen oor HIV en Aids.

Stockton sê as Aids-voorligting gekoppel word aan onderrig oor seksueel oordraagbare siektes, voorkoming van servikale kanker en tienerswangerskappe, én met die ouers se goedkeuring plaasvind, sal die hele veldtog meer vrugte afwerp. Só, sê sy, spreek jy die hele toekoms van die kind aan.

Maar Allan verskil heftig. "Hulle rede vir dié houding is dat kinders nie seksueel aktief is nie - dis wensdenkery. Daar is verkeie gevalle aangeteken van jongmense wat op 20-jarige ouderdom volkome-ontwikkelde Aids het. Dit beteken hulle het die virus reeds as skoolkinders opgedoen.

"Ons kan nie toelaat dat verkrampte ouers en onderwysers onnosele besluite namens dié kinders neem nie. Dat so min skole dié programme toelaat, bewys dit. Ons moet die punt bereik waar ons kan sê: Ons is jammer as dié kwessies julle aanstoot gee of skok, maar dit kan dalk net julle kinders se lewens red. Aids-voorligting moet verpligtend wees en kinders moet eksamen skryf daarin. Dis 'n kwessie van lewe en dood."

MAAR NIE NET die regering loop deur onder kritiek dat hulle die Aids-epidemie nie ernstig genoeg opneem nie. Evian en Allan kritiseer sowel die

regering as die ANC, spesifiek FW de Klerk en Nelson Mandela omdat hul swyg oor Aids.

"Politici het magtige platvorms waar hulle ongelooflik belangrike werk kan doen in Aids-bekamping. Maar dit lyk of hulle dit gerieflikheidsshalwe ignoreer. Aids raak ons almal. Dit behoort hoog op hulle agendas te wees," sê Allan. Evian sê die politieke polarisasie in die land maak dit die verantwoordelikheid van elke leier van elke politieke organisasie om hul constituencies aan te spreek oor die Aids-krisis.

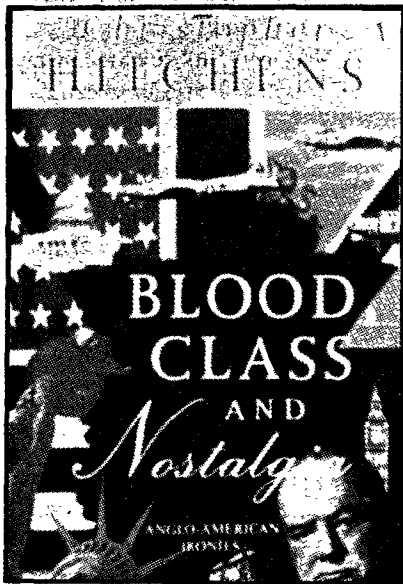
Oor die ANC sê Evian: "Dit is veral skandelik dat die ANC niks doen oor Aids nie. Hulle het die legitimiteit en vertroue wat die regering nie het nie en uiteindelik word hulle constituency dieper geraak daardeur. Boonop het hulle self eerstehandse ervaring van die Aids-epidemie gehad in Tanzanië en Kenia. Veral hulle behoort van beter te weet en daar behoort meer druk op hulle te wees, om dié ontsaglike verantwoordelikheid teenoor hulle constituency na te kom."

Die huidige politieke klimaat in die land en die voortslepende geweld eis nie net 'n tol in die townships en by die onderhandelingsstafel nie. Aids-kenners meen dit lei die aandag heeltemal af van die ramp waartoe Aids kan lei.

Evian sê die politieke klimaat kweek ook fatalistiese houdings by mense, wat die hele Aids-veldtog in die wiele kan ry. Mense raak al hoe mismoediger oor die toekoms en voel al minder in beheer van hul lewens. Hulle het nie die moed om in te gryp in lewensbelangrike gesondheidskwessies soos Aids nie.

Dat Aids op 'n nasionale krisis in Suid-Afrika afstuur, lei geen twyfel nie. Ons moet nou maar solank leer hoe om dit te hanteer, sê Evian. "Niks gaan die epidemie meer keer nie."

England and the US: culture vs capital

BLOOD, CLASS AND NOSTALGIA:
ANGLO-AMERICAN IRONIES
Christopher Hitchens Vintage 398pp
R54.31

MARK BEARE

CHRISTOPHER HITCHENS is a regular contributor to several publications in both England and the US - he is the writer of the fortnightly "Minority Report" column in *The Nation*; the Washington editor, and quarterly contributor, to *Harper's magazine* and a sometime writer for *The New Statesman & Society*, the *Times Literary Supplement* and the *London Review of Books*.

These publications represent a significant proportion of the market in high quality interpretive journalism and it is no accident that Hitchens occupies a central position in the pantheon of writers who supply them with their distinctive output. Public school and Oxford educated, but based in Washington DC, he is an outstanding example of the cultures in which he is steeped. He brings to his work an intellectual depth and rigour which, along with a self confident delivery, frequently make him the first to understand the implications of the world around him and always make him an essential read.

Blood, Class and Nostalgia deals with a subject close to the writer himself - the intersection of English and American cultures - and one which he is well suited to address.

The so-called "special relationship" between England and the US is "supposed to elude definition. It is neither a political alliance, a strategic consensus, an ethnic coalition, nor a cultural and linguistic condominium - yet it is all of these". At its core the relationship is rooted in a series of "scratches on the mind", shared literary, historical and emotional images, which bind the two countries together in the way in which they operate.

Hitchens begins in the 1890s, when the English empire was at its height and America a fledgling in terms of world influence. He uses Rudyard Kipling as his benchmark. *The White Man's Burden*, Kipling's most famous work, was written for and sent to Theodore Roosevelt, then the governor of New York State. It provided the philosophical impetus for the American colonisation of the Philippines in 1898. Kipling's influence in the shaping of the American global ambitions is unparalleled among English writers and it is one of the many ironies of the Anglo-American relationship that, in 1943, when the balance of power between the two countries tilted decisively toward the US, Churchill sent two unpublished poems by Kipling to US President Roosevelt. The aim, to convince Roosevelt of the nature of England's right and duty in relation to its empire, was undermined by the fact that Kipling was so central to the nurturing of American ambitions. A further irony in this nexus lay in the fact that those ambitions were to take shape as a result of the decline of English power.

THE CENTRAL PLANK in English strategy with regard to the US rested on a fusion of US capital with English class. In 1901 two Chicago entrepreneurs pur-

chased the *Encyclopaedia Britannica*. They went to *The Times* to sponsor it, Cambridge University to publish it and dedicated it to the King and the US President, with the latter receiving distinctly second billing. This represented an apotheosis for England - the Americans funded the enterprise but bowed to English breeding in its execution. This precarious balance was not to last.

American disillusionment with the status quo became apparent at the close of the First World War. The general sentiment which took hold reflected an American belief that they had been eased into the war to recover "the enormous and promiscuous loans" made by Wall Street bankers to the Allies. It is a credit to the nature of the relationship between Churchill and Roosevelt that this bitterness was deflected in the Second World War; the price - the recognition of America as the new world power. The voluminous Churchill-Roosevelt correspondence testifies to the uneasy way in which this process unfolded through the Lend-Lease agreement at the start of the war to the point in 1943 when Roosevelt started to act unilaterally without consulting Churchill. It was around this time that Harold MacMillan phrased the nature of the new relationship, with England as the Greeks to America's Rome. The English could thus "at most aspire to civilise and occasionally...influence them."

The writing, however, was on the wall - Patrick Hurley, an American soldier diplomat framed the case:

"What appears to be a new life of British imperialism is the result of an infusion, into its emaciated form, of the blood of productivity and liberty from a free nation [ie the US] through lend-lease."

THE POST WAR period saw an effective taking into receivership by the US of English interests abroad. It was to be a "chaotic, brutal and dishonest process". The fact that it was not an organised effort meant that the US often inherited colonial structures ill suited to their style. Both parties' desire for the maintenance of self-interest meant that rancour and misunderstanding characterised the hand over of smaller properties like Iran and Guatemala and exploded in the bigger terrains of Vietnam and Suez. In the latter case America bankrolled the UK Treasury and, unhappy with the chaotic attempt to repress Nasser over the canal in 1956, exerted this influence to pull the English into line. It was a singularly unhappy episode in the "special relationship".

Fouad Ajami, writing in 1982, conceptualised the uneasy transition of the classical imperial British style to modern American self interest by referring to the lack of poetry in the American design. The English, with the colonial notion of "mission civilisatrice" ingrained in their actions, produced "its stylists, its romantics, its visionaries". The Americans, by contrast, have yet to establish a vision, a discourse which underpins their actions. It is an "imperialism without splendour". The debased American rhetoric - of backyards, southern flanks and dominoes - sits as uneasily with the romance of TE Lawrence and Kipling as the country's shaky dependence on client regimes does with the imperiousness of English direct rule in the colonies.

THE NUCLEAR AGE has seen a further devaluing of the English role in the relationship, reduced to a notional partnership on nuclear information and decision-making in exchange for waiving sovereignty on English soil for American weapons and personnel answerable only to Washington.

The relationship endures through the institutionalising of the scratches on the mind, through Rhodes scholarships, the joint stock aspect of the London and Wall Street exchanges, through the well established partnership in diplomacy. But the adoption by the US of English ways - its royalty, its style, its Churchill - has become more ritualised and less substantive, ironically increasing as the real influence of the once senior partner decreases. The lofty aims of acting as the civilising Greece to America's brash and powerful Rome have been reduced to the supply of icons of only symbolic value. The subtext of this relationship has worked, Hitchens' central thesis runs, to the end that "the English connection has... seduce[d] and corrupt[ed] America, the better to suborn itself".

The decline of the US herself in the last decade means that both parties will not be rulers of nations but will carry forward their sole real bond, the English language, into the polyglot 21st century, its message refracted, ironically but appositely, through the American media.

Blood, Class and Nostalgia is a thorough and engaging perspective on the discordant intimacy of the two nations. Hitchens' range of references is both extensive and finely detailed, allowing the dimensions of the interchange - political, military, literary and cultural - to emerge. It is not, however, a very accessible narrative. Hitchens has a tendency to analyse texts in prodigious detail, which results in an unwieldy quantity of information per area covered. He is at his best in the confines of the shorter essay - in his occasional *Harper's* pieces, in any number of his Minority Reports in *The Nation* or in his collection of essays, *Prepared for the Worst*. He is, however, one of the few writers whom it is always worth reading, no matter what the subject, for the sheer acuity of his perceptions, his urbane phrasing and his engagingly well developed sense of irony.

(Available in South Africa through Random Century, Tel: 786-2983)

SHELDONS
DIE B°EKWINKEL
MET
DIE K°OFFIEWINKEL
Eastgate, Ingang 5

die kondukteur rook *lexington*

DAAR was nie ander mense op die perron nie. Daar was eintlik niemand êrens binne sig nie. Net ek en daai dikgat kondukteur. "Hier is dit koud. Koud! Ek staan op dié stasie en een maal per week kom hier 'n trein verby. Net een maal. En dis koud!"

Die kondukteur skree. Ek weet nie wat om te sê nie. Ek probeer jammer vir hom lyk. Dit lyk asof die jammer-uitdrukking op my gesig hom afpis.

Norvalspont se perron is van sement en teer. Net soos ander perronne. Daar's pie-kolle teen die mure en 'n Castle-blik lê opgefrommel teen die draad. Daar's nie houtbankies op die perron nie. Net 'n geboutjie met 'n glasvenster waardeur mense hul kaartjies kan koop.

Daar's berge en ek kon nie uitwerk watter berge waar begin en waar ophou nie. En natuurlik vlaktes. Koue en stil wintervlaktes wat eindloos loop tot waar die berge begin.

DIE KONDUKTEUR ROOK

Lexington. Hy gooi vir my 'n lemoen en vra of ek al in 'n township was. Ek byt deur die lemoenskil en spoeg op die treinspoor omdat my mond brand. Die kondukteur lag en "siesa! meisies spoeg nie soos kaffers nie". Ek sê niks en smile vir hom. Hy kyk so half jagsereg vir my. Ek krap my oor.

"Hier klim nooit meisies af nie. Nie alleen nie," sê die kondukteur. Die wind maak fluitgeluide teen die treinspoor af. Ek vra of daar 'n kafee êrens is. Die kondukteur antwoord nie. Hy sleep 'n stoel nader aan waar ek sit. Toe staan hy op en gaan haal 'n radio - van daai radio's met die silwer knoppe en silwer voorkante met gaatjies in. Hy sit en draai aan die twee knoppe bo-op die radio.

Ek sit op die rand van die perron en swaai my voete oor die spoorlyn. Die kondukteur sit skuins agter my op 'n regoprug-houtstoeltjie. Hy sit ongemaklik want hy is vet. Sy broek sny sy maag in twee.

"Waar kom jy vandaan?" vra hy.

"Aag, Johannesburg," sê ek.

"Hmm."

"Ek's nie daar gebore nie. Ek werk maar net daar," sê ek en druk die eerste skyf lemoen in my mond. Die skille gooi ek weg. Een val netjies op die spoorlyn en bly net so lê. Ek verbeel 'n koerantopskrif: Lemoenskil ontspoor passasierstrein.

DIE KONDUKTEUR KLAP met sy swaar groot hand op sy bobeen. Die stoel skuif effens. "Ditsim! Whatta boykie." Hy't 'n stasie opgevang. Dit klink soos Radio Kontrei. Hulle speel Simon and Garfunkel. "And I dream I was flying/and high up above my eyes could clearly see/the Statue of Liberty," sing ek saam.

Dis mooi. Ek hou van daardie ou liedjies omdat ek die woorde ken en kan saamsing. Die kondukteur begin lag.

"Magtag meisiekind, ma' jy kan sing ook? Is jy nie bang om so alleen te travel nie? (Stilte) Nou wat maak jy nou eintlik hier?" vra hy.

Ek kyk om en sing voort. Ek hou die lemoen soos 'n mikrofoon vas. Die kondukteur lag hard. Sy stem stop kort anderkant die elektrisiteitgeboutjie aan die anderkant van die spoorlyn. Daar's te veel vlaktes vir eggo. Hy beweeg as hy lag en die stoeltjie skuur op die teer.

Ek staan op en dans en sing "and I dream I was dying/and I dream that my soul rose unexpectedly and looking back down on me/smile reassuringly."

Die kondukteur klap hande.

Ek buig diep en hy lag weer en weer en weer.

Ek lag ook. Dit is lekker. Die wind waai saggies, my jeans is vol lemoenvingermerke. Die son val oor ons altwee.

DIE KONDUKTEUR VERLOOR die stasie. "Nee god man, kry dit weer," moan ek. Maar die show is oor. Die kondukteur (of was dit 'n stasie-bevelvoerder) klap sy tong. "Ooo, maar julle stadsmeisies is darem anders. Ons sien nooit julle soort hier rond nie. My

vrou sal nie glo jy was hier nie. Kan jy daai ding tik?" vra hy en wys na my laptop computer wat op die grond langs hom lê.

"Off course, ek kan," sê ek. "En soos blits."

"Wat tik jy?"

"Stories. Mense se lewens. Enigiets wat ek sien. Wil jy sien hoe dit werk?"

"Jirre... ek weet nie. Is dit moeilik?" vra hy.

"Toemaar, ek sal jou wys," sê ek.

Ek haal die computer uit sy plastieksak. Ek wys hom waar om die twee stiffies in te druk - en crack 'n joke oor stiffies en floppies. Hy vang dit nie. En toe maak ek 'n file oop en tik My hartjie, my liefie die son sak weg, die son sak weg, die son sak weg/daar anderkant die blou berge.

"Magtag. Nou kyk nou net hoe vinnig is daai woorde daar." Die kondukteur skree van lekkerte. "Ek wil óók," sê hy.

Hy tik: Ooo moene huilnie, ooo moenie truer nie die Stellembos se boys kim weer.

"Oooo Jirre, dis dan sulke klein lettertjies," lag hy.

Hy knoop sy dik vingers inmekaar

waar die velletjies rondom sy naels afdop.

"OK, genoeg," sê ek. "Die batterye gaan pap word en ek moet vandag nog baie tik. Hy lyk half pissed off en sê dis oraaie. Ek pak die computer weg.

"So. Het jy 'n man of boyfriend?"

"Nee."

"Shame. Wat's verkeerd met daai mans daar in die stad?"

"Niks, my fout," sê ek toe hy my bly aankyk. "Ek hou van alleen wees... soms... ek dink..."

Ek hoef nie al dié goed vir hom te sê nie, dink ek. Hy "ooo" en daarna kyk hy lank en ver weg. "Ek was ook só, eens op 'n tyd. Ek het ook daarvan gehou. Ek dag vrouens hou nie daarvan nie. Ek dag julle hou van praat en ander mense..."

Ek lag. "En toe?"

"Aaaag... toe trou ek. Dit was nie lekker om by so 'n stil huis aan te kom nie. Daai jare was ek 'n shunter. Dan wil mens nie self kook en so aan as jy by die huis kom nie. Jy weet mos dat dit lekker is om saam met iemand radio te luister. So skoonmaak en was en altyd alleen wees het sleg begin raak."

"Ja, ek weet," sê ek. Ek weet van saam radio luister. Ek hou ook daarvan. Mens kan ander goed doen terwyl jy saam radio luister. Tee drink. Soen. Brei. Iets soos 'n radio regmaak. Ek hou ook daarvan. Ek vra hom om weer die radio aan te sit.

"Maar as mens so lank saam met een vrou bly en daar's nie kinders nie, dan begin daai wil-alleen-wees-ding maar weer later..."

"Hoekom het julle nie kinders nie?" vra ek.

"Aaaaag, die eerste ene is dood. Sy was amper 'n jaar oud. Sommer net so siek geword. Toe wil die vrou nie meer nie. Sy het nie vir my gesê sy was vir daai operasie Graaff-Reinet toe nie. Sy't net gesê sy kry 'n lift dorp toe... ek't eers jare later daarvan uitgevind. Ek't toe nie gemaaind nie... dis mos anders vir vroue. Hulle hartseer is mos erger. Nou weet ek nie meer nie. Wil jy nog 'n lemoen hê?"

Ek wil nie. Ek trek my skoene uit omdat my voetsole jeuk.

"Jirre, kyk hoe vuil is jou voete. Siesa man. Meisies..."

"Shutup. Wat doen jou vrou terwyl jy hier rond sit en ballas bak?" vra ek.

Hy lag, maar sy oë bly hartseer.

"Waarna kyk jy? Sien jy iets?" vra ek.

"Nee'k... kyk sommer maar net. Kyk net hoe stil is dit."

En ek sien ook die stilte. Vir die eerste maal. Stilte. Mens kan dit sien op Norvalspont se stasie. En ek kan nie onthou watter tyd van die dag dit was nie. Die son het baie ondramaties stil en liggeel ondergegaan toe die trein uit Norvalspont trek.

Die kondukteur het nie weer na my gekyk of gewaai nie. Deur die treinvenster kon ek sien hoe hy met sy radio sit en lol.

deur georgieboy

theatre i'd been playing maids, man, i'd been playing maids!

Veteran stage performer **NOMHLE NKONYENI** is making history... again. Her first play is on at the Windybrow in Johannesburg until September 19. Workshopped with director Megan Willson, ***The Reckoning Force*** concerns the dreams of an 'urban princess' fallen on hard times. **CHARL BLIGNAUT** visited Nkonyeni in her 11th floor Hillbrow flat

NOMHLE NKONYENI is a one-woman history of a large chunk of the South African theatre story. She was in New Brighton when Athol Fugard formed The Serpent Players, was in the wings when blacks weren't even allowed into theatres let alone perform in them, was imprisoned in the 1976 riots, was part of the influential Space theatre and The People's Space. She was there when Capab employed their first black performers and there when those performers won the struggle to integrate into the local theatre scene. And she's still there, tackling projects such as her new one. When Pact commissioned a one-man show, she took the initiative and co-wrote a script.

And she was very much there when I met her at her home, surrounded by resident family, friends up from Cape Town to watch the soccer and neighbourhood acquaintances just popping by. She'd just got back from a matinee performance of *The Reckoning Force* and was starting to relax, discussing the show with her family.

This is easy, I think - armed with a tape recorder, photographer and a few six-packs - obviously the character of Princess is closely linked to Nomhle Nkonyeni. After all, she improvised the script in rehearsals and had to draw on her experiences to do that. We'll trace the life of Princess and meet the real Nomhle along the way.

"NOOOO! There is nothing of Nomhle in Princess. Nothing at all. And nothing of Princess in Nomhle."

But what about her aspirations, I want to know, to be a singer, to make it in Jo'burg?

Nomhle Nkonyeni settles back on the couch, beer in hand, her grandson Tumi clamouring around. I turn down the television.

"No. Some of the stories I picked up from these kids. When I moved to Johannesburg I stayed at Fontana Inn and I came across a lot of Princesses. When I was staying in Port Elizabeth I used to work in the centre of town and there were quite a number of Princesses. We decided to call them prostitutes, not knowing what actually urged them to go to Jetty Street. Now, when I got a chance

to talk to one of them, she started relating... I asked her, 'Thembeke, what do you want from Jetty Street?' Her answer was, 'I want to go to America' because that was the dream of most of them - going to America. They were not doing it solely for the money."

This made Nomhle curious, why America? "They said: 'No, for freedom I suppose, because they are all fed, because America is a free country, you can express yourself - there is no apartheid'."

But Nomhle soon realised that America in 1964 did not present radically differing black/white attitudes to South Africa. "Like when I started reading *Newsweek* and got to know what's happening. And I said, what's the difference?" America was just a metaphor for escape from the South African situation. "But there were some of the girls who were fortunate, who got involved with these American guys who worked on the ships and then got married and are now settled there. But some, like Sister (Princess' best friend in the play), their

reason was money. They were prostitutes out of choice.

"When the things did not happen out there, there is always Little America, which is Johannesburg - it's a mecca for everything. Some will say, 'I want to be a singer', like Brenda Fassie, who come to Jo'burg to nurture their dreams. If things go wrong, most of them resort to the street corners. So I used to listen to their stories, 'What's the fun, girls?'. It was money, they couldn't get jobs. And it was during the influx control, so I thought, ja, this is the time to expose the Princesses of our world."

At this point I'm having very little trouble imagining Nomhle, hands flying and cackling unexpected bursts of laughter, improvising the text with director Megan Willson. "Syo! No, it was a challenge. There are techniques which Megan gave to me which I'd never used before. Because I'm this kind of an actress [a decidedly affirmative pose] - solid. Now, this Princess is not a solid character, she's vulnerable. I found it very difficult because personally I am not that kind of

person."

I ask what kind of person she is. "Who me? Nomhle Nkonyeni? I'm a solid person, very solid. I know what I want, I know what I believe in, I make decisions."

AND, AS THE next hour or so reveals, she's had quite a few of those to make. Born in Johannesburg, she moved to the Eastern Cape township of New Brighton.

"I'm from New Brighton, ja, I don't identify with Johannesburg. I identify with Port Elizabeth, you see. Oh, that's one thing - like Princess, I'm a movie fanatic. Oh God, the Palace, the Avalon, the Alpha, the Casino... What was the first movie I saw? Ag, my father insisted that my brother take me with him... I saw... what... It was Jessie James, man..." Was it a large family? "No, fortunately not, I come from a very small family. But, like you know, with our extended families, I was brought up by my grandparents. I'm an illegitimate child. My mom had me and my brother outside marital vows. So

Nomhle Nkonyeni ... very much there.

(Pics: SALLY SHORKEND)

when I speak about my parents I really mean my grandparents."

In 1963, Nomhle found herself a natural place to display her talents. It so happened that a director called Athol Fugard was working in and around New Brighton at the time. She joined the likes of John Kani and Winston Ntshona in one of South Africa's first significant black theatre ventures, The Serpent Players.

"My first production with Athol was that Brecht play... *Caucasian Chalk Circle*, and then my next one was *Antigone*. I was playing the leads."

The Serpent Players were constantly on the move, rehearsing wherever they could. A set venue was impossible.

"Sjoe, never! They wouldn't allow Athol into the township. And we had to get out of town by a certain time - the last bus left Port Elizabeth at 10 o'clock. We even wrote a play about that bus. At first when Rhodes still had their campus in PE, up in Bird street, we used to rehearse there until Rhodes moved completely to Grahamstown. We moved to some garage in Corsten, a church garage. At one time we would use school classrooms. One of the members of the Serpent Players was a headmaster of a school, so he would give us a classroom. We were like nomads. During the week we used to rehearse in my house. I had a big lounge, and I had small children, so it was convenient for me. Athol would sneak into the township, sneak in and out. And there were hawks always watching him, they would know if he was in the township.

"ATHOL, SJOE, I couldn't adjust after working with him because he gave you such a freedom to express yourself. He never restricted you. Say he's given you a play to read and you had to analyse all the characters. We would sit, for two hours say, and talk about just one character. Now, if you didn't hit that charac-

ter, there was an incident...". On the night that she was to open *Antigone*, her grandfather died while on holiday in Durban and her grandmother insisted that she not be told and that she do the play. "After the performance, some people were saying we're going to take you home. Usually it's a social gathering. I wasn't a drinker then, but I liked that sort of vibe, you know, talking about the play. But they said no, let's go home. It was all seriousness. 'Wait. Where are we going to?'"

"We were in the company of some of the educationalists and all these people and Athol was there. And I thought, oh God, now we're going to have an academic discussion. No, the route wasn't going to their homes, the route was heading towards my home... and I saw a lot of cars parked nearby. What's wrong? When I got home I knew. I saw my mother, I said, 'It's my dad' and just passed out. I was very close to my dad. I just passed out and I woke up in hospital.

"Now, when I'm playing this Duchess, like hysterically, Athol said 'Uh-uh, that's not the Duchess Nomhle, come again.' And I thought, fuck, I'm not pleasing this man. I'm giving up because I'm not able to crack whatever he is requiring. So the next time we were rehearsing - he'd take the production twice, three times a week and check the progress. That particular day I remember I told myself, OK, we'll show Mr Athol Fugard, permantig hey, I'm going to show Mr Athol Fugard I'm not the actress he thinks I am. When I got there I just went deadpan, I just went blah blah blah and he said 'Yooooo! Nomhle's got the character, stop work, let's drink!' I said 'Come on, Athol, dead pan, no emotions?' and he said, 'Nomhle, remember what happened the day you heard your father was gone? You just passed out. The Duchess would have done the same thing'. So we stopped

to Cape Town on holiday. I went to The Space because nothing had been happening for the past four years, I hadn't seen shows, Port Elizabeth is a dead place." The image of the PE Opera House springs to mind and I get what she's saying. "That place! It was difficult to even see shows at the Opera House. I remember we had to go to the wings or to the lighting box to see a show, actually sneak in."

When she got to Cape Town, she went to see Brian Astbury, Yvonne Bryceland's husband and manager of The Space. "Brian said, 'Nomhle, just the person we've been looking for. We've been phoning Port Elizabeth.' Somebody had said I was in Cape Town and just pray I knock on his door. Which I did and I was offered a role to play with Yvonne in *Demea* at The Space. And I've never looked back."

IN 1976, The Space was South Africa's most viable and only progressive venue. There Nomhle met and worked with the likes of Arthur Benjamin, Fats Dike, Jacqui Singer, Charles Comyn, Aletta Bezuidenhout, Clare Stopford and Bea Berman. "Yo! That time! Things were happening. Unfortunately there was no money to keep the place going."

Nomhle worked with the informal company for the next few years. In 1979 Brian Astbury handed The Space to Rob Amato, who formed The People's Space. "So when The People's Space was threatening to close down I thought, fuck man, let me phone Capab, I am an actress after all, and tell them I'm looking for a job. I phoned Pieter Fourie, I said my name is Nomhle Nkonyeni, I'm an actress, I'm looking for a job. And Pieter Fourie said, 'Jissis kind, kom gou hierso asseblief, we've heard so much about you.' I went to go and chat to them, they said I should prepare three pieces. My God, I'd never before in my life gone for an audition. After I stayed for three weeks waiting for them I thought, let me go to my husband. He was a refugee in Lesotho."

In Lesotho she received a call from Pieter Fourie, asking her to play the lead in an Afrikaans stage version of *Die Swerffare van Poppie Nongena*. She was the first black actress to work with Capab and this was her first Afrikaans role. "I said sorry Pieter, count me out. I can only speak a little township Afrikaans, can't read it and then still suiwer Afrikaans. He said 'Praat 'n bietjie Afrikaans met my' and I said 'Haai man, jy weet ek kannie Afrikaans praat nie' and he said 'You've got the part. Come, we're sending you a ticket.'" Linguistically nursed by Tjaart Potgieter and other friends from The Space, Nomhle toured with the production before taking a job doing TV actuality with the film company UCA. When the SABC built studios in Cape Town the alternative pay was menial, forcing her to sell her new house and head, like Princess, to Little America to find work.

THAT MEANT ANOTHER audition. "I'd come here for some reason and I auditioned for Pact. Francois Swart was then artistic director, they were still out in Rosebank. But I didn't hear anything at all, so I decided to go back to Cape Town. When I came back in 1985 I started freelancing, doing this and that,

SABC, voice-overs, dubbing. I became a dubbing producer. And then Jacqui and Aletta and Clare were commissioned to do something at the beginning of 1986, so they knew Nomhle was around. They said Pact wants us to get outside actors, so we thought about you. And that's how I became involved in Pact."

After a year of freelance work with the company, Nomhle received a permanent appointment in 1987. Recently she's been garnering some fine roles in *Mary Stuart*, *Romeo and Juliet*, in *Death and the King's Horseman*, *The Reckoning Force*, directed by Dieter Reible, Ilse van Hemert, Francois Swart. But in those days, I wonder, weren't the roles for a black actress at Pact limited?

"Yes, of course. Ilse has been trying, she's been giving me meaty roles in all the productions. But I'd been playing maids, man, I'd been playing maids! But I made it a point, all the maids I played, I'll play them with such aaargh that people say I wish she was my maid."

Sticking with the subject of Pact, I want to know how she feels about Wally Serote and the ANC cultural desk's run-in with Dennis Reinecke. "It's terrible," but she doesn't want to speak about that on record. And being a black actress with Pact today? And the future of the arts councils?

"THE FUTURE, as far as I am concerned, is a bleak one. I'm even shit-scared of thinking about the future right now. Yesteryear I didn't feel guilty because I felt I was doing my duty. When I hammered and I didn't close those doors behind me, I thought it was a step in the right direction. I felt it was time, it was what we were fighting for. When the theatres were closed for black people, then they did not recognise black people as actors. We were there. I fought to be recognised in this country and I fought to get into the performing arts council, not as a sell-out, but as a duty. A duty to my artistic aspirations and for the next aspiring black actors to go in there. I didn't feel guilty at all."

Now?

"People shouldn't cling onto old ideas, to old laws in this country, things are changing. I see no point in people clinging to old ideas or things that are not working, who are not prepared to go with the flow."

Have you ever wanted to get out of here, to make like a princess and go to America for a while?

"Shit, I'm scared of flying. I would have gone long ago, looong ago. I've had offers a number of times, but I just turned them down. I had young kids, I said I couldn't leave my kids behind. I'm scared of flying. You see me flying you must know I'm drunk. Imagine me flying for 17 hours!"

And you still don't like Jo'burg?

"No."

Why not?

"Agge man, I'm not free in Johannesburg. See me in Port Elizabeth, you see a free soul. See me in Cape Town, you see a free soul. There's nothing I'm scared of there, you know, akukho nto endiyoyikayo."

"You see me flying you must know I'm

drunk.

Imagine me flying for 17 hours!"

ter on the head, he'd say, 'No no, try, try'. When I started working with other directors, I thought why, my God, why am I not given the same freedom?"

When she was working on Camus' *The Just*, she was convinced that the bereaved Duchess should become hysterical when learning of her husband's death. Hands fly up in the air as Tumi sneaks a sip of beer.

"That's how I was playing, OK. And Athol said 'No no. No no'. Let me tell

working. We drank."

Nomhle worked with the Serpent Players until they disbanded in 1972. During that time she'd been running a shebeen on and off and even managed to land herself in jail. "It was during the riots in 1976. The boers just came and picked me up. Of course, I'm sure they got some information somewhere.

"So I couldn't get work in Port Elizabeth after my stint in jail. I decided to go

“ christi speel pop to rhyme is not a crime ”

VUSI MAHLASELA

"WHEN YOU COME BACK"

LESEGO RAMPOLOKENG

with the Kalahari Surfers

End Beginnings (Shifty)

(Slegs op kasset)

RAMPOLOKENG is 'n (glad)bekkige rap-kunstenaar wat heel gevat sê "my tongue knows no speed limit". 'n Mens moet dit beaam: gemaklik en sonder 'n oomblik se wyfeling ryg hy die een na die ander skerp aanklag teen die huidige regime, die Christendom en die establishment uit.

Anders as Amerikaanse rappers is sy rap 'n nonchalante, ritmiese voordrag van woorde. Die lirieke bestaan uit sterk beskrywings en kleurrike beelde - dis opvallend ideologies met 'n duidelike anti-kolonialistiese en anti-kapitalistiese strekking.

Reggae-ritmes met 'n Dr. Alban-gevoel word op "Sebokeng Siege" gehoor. Die musiek (gekomponeer deur Warrick Sony van die Kalahari Surfers) het 'n elektroniese inslag: die gebruik van synthesizers herinner sterk aan The Art of Noise. Klank-effekte word hier en daar ingespan om die beelde in Rampolokeng se voordrag meer werklik vir die luisteraar te maak. 'n Polsende bass line donder jou tot jou sinne op snitte soos "Transitions" en "Guerrilla".

Volgens Rampolokeng is "to rhyme not a

crime": vandaar reëls soos "thus we rush to the future unless the wheel of time gets a puncture". Vreemde obskure hede word ook kwytgeraak: "Jesus bled wine/ made vampires of holy believers". Okay.

Al wat werklik irriterend raak, is die Engelse gebrabbel van wit politici met hul Broederbond-aksente. Pik Botha sê tot vervelens toe "we can make a list of the wrongs of the past" en "they hammered us every day". Mal hase wat "AWBI, AWBI" gil word ook gehoor. Die boodskap is nie verskriklik vaag nie: die Afrikaner is maar 'n onnosele spesie...

SYD KITCHEN

oops! Warts an all (3rd Ear)

(Slegs op kasset)

OP dié live kasset kan mens nie net die uiters vaardige kitaarspeler Kitchen hoor nie, maar ook die virtuosos Steve Newman van Tananas-faam. Saam sorg hulle vir 'n genotvolle musiekervaring - liedjies wat veral uitstaan is "Maya" en "Spanish Jam". Eersgenoemde is 'n nostalgiese lied met die mooiste akoestiese kitaarklanke wat ek in 'n lang tyd gehoor het; "Jam" kan slegs as asemnemenend beskryf word. Definitief die moeite werd.

Skakel 031 25 3645 indien jy belangstel

kitsch vir die kollektief

VUSI MAHLASELA

When you come back (Shifty)

(Slegs op kasset)

VUSI is 'n meester as dit kom by die maak van kitsch-musiek vir die massas. Sy lirieke verwys na vae konsepte soos "Afrika" en "the People". Hy sing onder meer van "people's music for the people's culture". Die musiek is sag en huppel amper onopmerklik voort - selfs wanneer hy oor eensame aanhouding sing. Maar miskien moet mens hom nie heeltemal afskiet nie - Kundera het after all al gesê dat "The brotherhood of man on earth will be possible only on a base of kitsch." So lank mens net nie verval in die propagering van (wat Kundera genoem het) totalitêre kitsch nie...

THE GLEE CLUB

Soma Holiday (Radium Wreckords)

(Slegs op kasset)

Die Manne. Tato's, gebrylcreemde hare, skaaptjop-sideburns, Gunston aan die onderlip, brandy en coke in die hand, check-hemp wat span oor die pens, Crimlene kortbroekie wat net-net onder die pens uitloer, kam in die kous. Ja, jy ken die scene. Oos-Randse underdogs.

Soma Holiday bevat heelwat ou Radio Rats-classics, soos "Welcome to my Car" en "God bless the Rolling Stones". Eersgenoemde is 'n gepaste ode aan die Chevrolet terwyl "God Bless" sê lirieke 'n sameflansing van Rolling Stones song titles is.

Dan is daar "Poxy Music": repeterende synth-musiek wat gered word van Bryan Ferry-sterilitet deur die Sex Pistol-agtige vocals.

Hierdie is nie heavy stuff nie, daarvoor is die hoofsanger se stemmetjie heeltemal te koddig en die lirieke partykeer te belaglik (soos "Gearbox" waarin die sanger die ongemak van 'n ratkas wat gereëld die gees gee, bekla). Tog is dit lekker musiek: park jou Chevvie op die strand wanneer jy onder in Durbs is in Desember, turn it up en check die chicks uit, ek sê.

(Radium Wreckords Posbus 2888 Benoni 1500)

hoekie vir eensames

HAL KETCHUM - Past the Point of Rescue (Curb)

WAYNE NEWTON - Moods & Moments (Curb)

WYNONNA JUDD - Wynonna (Curb)
(Al drie op kasset en CD)

HOWDY! Yeah, Country n'Western has now crossed over onto the mainstream pop charts an we are all mighty glad, now ain't we?

Eerste aan die beurt is ou Hal Ketchum howlin' away - dit klink asof iemand hom aan die strot beet het: hy sal definitief kan doen met 'n dash of ketchup in die keelgat af.

Wayne het sulke pragtige geblow-wavede hare en weet tien teen een nie eens hoe lyk 'n perd nie. Dit verhoed hom egter nie om musiek op 'n giddy-up horsey-beat te maak nie. Met 'n parraoppie-keel sing hy die een na die ander soppy snot n' trane song. En ongelukkig moet ek julle meedeel dat hy ook nie juis 'n bright spark is nie: "I shoulda seen it/ when you started sleepin' on the couch/ insteada sleepin' nexta me" sing hy in "I was losing you". (Verskoon my, ek pink net gou 'n traantjie weg.)

Wynonna kan mens nie onmiddellik die verderf inwens nie - eers so teen die tweede song. Sy was eens op 'n tyd deel van The Judds wat uit haar en moeder Naomi bestaan het. Haar ma het intussen iets oorgekom (of so iets, but anyway) en Wynonna is nou solo. (As haar ma nie iets oorgekom het nie, sal ek verbaas wees: mens moet weet jy speel met die dood as jy jou dogter met só 'n naam opsaa! Duidelik het dit ook iets aan Wynonna se self-beeld gedoen: al wat sy ekstra op die plaat doen, is om backing vocals op 'n paar songs te sing.) Wynonna het werklik 'n goeie stem. Vol en sterk al twaannng!!! dit partykeer saam met die kitare. Ongelukkig bemoei sy haar slegs met die maan en die uitwerking daarvan op die hart asook Jayzus (soos in Christ) en ene Billy "(who) sure had a lotta good workin' skills". Ahooooooooo!!!

Die probleem met C & W is dat dit al daai good of American (patriarchal) values propageer: my gal sittin' at home, raisin' the kids. Om dinge bietjie op te kikker word long lost loves ingebring en natuurlik Jack Daniels en die destruktiewe uitwerking daarvan op Die Liefde. Die geheelbeeld is een van liedjies wat drup van sentimentaliteit en gemeenplaashede. Amper soos Loving in musiekvorm.

- CHRISTI VAN DER WESTHUIZEN

hot hot hot

HIER is hulle: ons hip n'trendy hoofstroom pop-persoonlikhede bymekaar. En mense wonder waar kry ek die chutzpah om hulle sonder uitsondering as talentloos af te maak. Nie dat looks alles is nie, maar dié foto spreek boekdele. In elk geval, dit is die promosie-foto vir die "Hot" Sounds Festival by Kloofendal. Sa 26 September tot So 27 September. Vir net R16,50 kan jy Steve, Patricia, Wendy, Debbi, Jenni én Johnny K sien. Kunstenaars wat wel die moeite werd mag wees, is Diamond Dogs en PJ Powers. Kaartjies is beskikbaar by Computicket. En dis dit.

tuin en kombuis plant 'n boom

Skets: Uit Keith Coates Palgrave se *Trees of Southern Africa* (Struik)

GAAN kyk maar in enige mutiwinkel wat sy sout werd is, en jy sal sien dat die koraalboom net so deel is van die tradisionele genesers se medisyne soos antibiotika vir die mediese wetenskap.

Só is daar in Oos-Transvaal die gebruik om 'n tak van 'n koraalboom op 'n vars graf te plant. Of om 'n bondeltjie kruie in koraalboombas toe te draai, dit te laat trek en dan te gebruik om bevallings te vergemaklik. Die gekneusde blare word op ontsteekte wonde geplaas, terwyl die fyngemaakte en geroosterde bas gebruik word om oop wonde mee te behandel. Aftreksels van die blare word gebruik om oorpyn te verlig.

Hoofmanne was glo hulle hande in water waarin van die bas geweek het om hul volgelinge se tanende respek terug te kry.

Maar 'n mens plant nie 'n koraalboom om respek af te dwing nie, eintlik plant jy dit vir die oorvoedige trosse rooi blomme wat aan die einde van die winter en in die lente aan die kaal, grys takke bloei.

Koraalbome, sowel die gewone koraalboom (*Erythrina lysistemon*) as die kuskoraal (*E. caffra*), behoort aan die boontjie-familie, die peuldraers. Dié groot familie, met meer as 600 genusse en 12 000 spesies wêreldwyd, word in Suid-Afrika verteenwoordig deur 134 genusse en 1 300 spesies.

Die gewone koraal is 'n groterige en gesette bladwisselende boom - aan die Rand sal dit selde hoër as 6 meter groei - met 'n ietwat karige kroon. Die boom het donkergrys tot grysbruin gladde bas. Die groterige blare, 'n drieblaar, is dikwels besmet met geelgroen knoppe wat deur insekte veroorsaak word.

Maar ondanks die slordige kroon en die insekknoppe, bly die gewone of kuskoraal van die mooiste sierbome in die wêreld.

Die kuskoraal, wat tot 20 meter in gunstige omstandighede kan bereik, en die gewone koraal is baie dieselfde. Die kuskoraal se blomme verskil net effens van die van die gewone koraal en is soms oranje-rooi. Plant 'n kuskoraal as jy naby die kus woon.

Koraalbome hou van volson en sal matige ryp en droogte goed weerstaan. Hulle groei ook baie maklik. Jy hoef nie een te gaan koop nie. Knip net 'n groterige tak van 'n vriend se boom af, druk dit in die grond en hou nat. Nie lank nie, en jy het jou eie koraalboom. - RYK HATTINGH

Lees: Kristo Pienaar se *Gardening with Indigenous Plants* (Struik)

harridans restaurant

at the market, bree street, newtown

SAFE PARKING AVAILABLE

FYN PROE NETTIE PIKEUR

INTERESSANTE KAAS VIR KOUE LENTE-AANDE MAAR KIES TOG 'N FYN CACIOTTA

NOU die aand word ons genooi na 'n lenteparty - gehou voor 'n groot kaggelvuur, en almal dra ten minste twee truië - en daar was die wonderlikste kaas en tuisgebakte brood om aan te peusel. Caciotta is 'n liggeel, sagte kaas, romerig maar ferm, if you know what I mean, en het die heerlikste fyn geur.

Dié is afkomstig van 'n tannie somer hier naby Kaapstad wat sulke Italiaanse kase en plaasbotter en so aan maak, maar sy het my belangstelling in goeie kaas so geprikkel dat ek weer oor veral die Italiaanse soort gaan oplees het.

Ons Pikeurs is lief vir kaas. Ons koe langtand aan enigiets wat low-fat is, ons koop asemwagslaan cheddar by Wellington Fruit Growers, die heerlike laeprys-koswinkel in die middestad, en roomkaas met gerookte salm of bagels, à la New York, is ons gunsteling vir dekadente ontbyte.

Dis hoekom die nuwe hompe kaas wat jy in supermarke koop vir my 'n rip-off is. Die ligte blokkies goed in plastiek toegedraai smaak rêrig soos uitveërs, en dit kweek anyway by kinders 'n duur en ongesonde lus vir kaas as 'n toestopkos, sonder om hulle te leer dat kaas 'n lekkemy is, something to savour.

Caciotta spreek jy só uit: die eerste c soos s, die tweede c met 'n harde ch en albei die t's, liggies maar met klem. Mies Pikeur is wyd bekend vir haar foutlose uitspraak van tale wat sy nie kan praat nie. Die kaas het sy oorsprong in Umbria en Toskane, waar dit van skaapmelk gemaak word. Eet dit net so met 'n beskuitjie, op brood (dis nogal ryk), of met 'n happie siterkonfyt.

TOE GAAN LEES ek weer die getroue Liz David op oor Italiaanse kaas. Mozzarella, sê sy, moet só vars wees dat dit nog drup, maar waar kry jy hier so iets? Mozzarella by ons word vir pizza gebruik, goed en wel, maar as jy 'n goeie een kan kry, onthou om skyfies daarvan te bewerk met druppels olyfolie, 'n strooisel swartpeper en stukkie tamatie en olywe vir mooi. Mozzarella is ook heerlik gebak met eivrug.

Verder noem Liz pecorino, waarvan ons hier nogal baie kry. Dis ook skaapmelkkaas, en baie mense verkies dit bo Parmesan vir rasper. Dis heerlik by rooiwyn en is goedkoper as Parmesan.

Onthou tog om nie Parmesan klaar gerasper te koop nie, dit smaak na niks. Koop by jou getroue Italiaanse tannie varsgerasperde kaas. Sy noem dit nie Parmesan nie, maar grana, en in Italië kry jy veroudering in verskillende grade daarvan, nes wyn. Koop liewer 'n homp Parmesan van jou eie, duur verby, maar dit hou lank en gee 'n harde bytgeur van pure varsheid.

Ricotta, daardie sagte krummelkaas wat jy ook in delikatessens eet, is 'n Romeinse spesialiteit, en pas ewe goed by sout en soet. Meng dit met

heuning en lepelvol sjerrie vir 'n goddelike roompoeding of geur met kaneel. As jy 'n rooktoestel het, kan jy omtrent alle kaas ook daarin rook, en gerookte ricotta is verstommend lekker.

Bel Paese, wat jy ook in groot maat hier by ons kry, is vir mense wat lief is vir sagte kaas, en eintlik smaak dit vir my na niks. Dis soos plaaslike gouda - vergelyk net een maal met regte Hollandse gouda (vir R6 kry jy 'n stewige dik sny) om jou te oortuig. Bel Paese is lekker om mee te kook.

VERLEDE NAWEEK GEE vrind Raymund weer vir my van die heerlike cheddar wat hy by Towerkop op Ladysmith koop. Dis 'n uitstekende kaasmakery, en onthou om nie die gepasteuriseerde produkte te koop nie.

Vir dié lekker gereg van spinasie en kaas benodig jy 120 g Parmesan en slegs 30 g Bel Paese of mozzarella en 150 g roomkaas.

CREPSOLINI

Vir vier mense, maak 8-10 pannekoekie. Maak 'n mengsel van sowat 'n anderhalfkoppie gaar, gekapte spinasie, die roomkaas, een eier, 30 g Parmesan en twee of drie hoenderlewers wat jy in botter gekook het en fyngeskap het.

Maak ook 'n witsous met 2 eetlepels botter, 2 eetlepels meel en 750 ml witsous. Smeer 'n diep oondbak met botter. Sny die pannekoekie in die helfte deur, skep 'n lepel spinasievulsel in en rol op. Gooi 'n laag witsous onder in die oondbak, dan 'n strooisel Parmesan oor, pak die rolle pannekoek in, en maak so verder laag op laag, met die mozzarella of Bel Paese in blokkies bo-op, plus 'n laaste strooisel Parmesan.

Bak die crespolini in 'n warm oond tot die kaas bo-op gesmelt is en goudbruin borrel, en bedien warm.

DIE OMELET HIERONDER is klassiek eenvoudig. Moenie sukkel en nog goeters soos kruie en tamatie ingooi nie. Die Molière was 'n wonderlike restaurant - ek is seker die oorspronklike oubaas sou dit vreeslik geniet het om 'n eetplek na hom vernoem te hê en sou vies daarin rondgekyk het en mompel: "Que diable allais-je faire dans cette galère...?"

OMELETTE MOLERE

Klits een eetlepel vars Parmesan met 2 eiers en 'n bietjie peper. Maak 'n pan warm, smelt 'n halwe eetlepel botter daarin en draai die hitte hoog. Gooi die eiers in. Geen melk, geen sout, asseblief.

Voeg nou by een enkele eetlepel Gruyère in klein blokkies gesny, met een eetlepel vars room. Kantel die pan na jou sodat die eier versprei, en weer terug. As jy dit twee maal gedoen het, het die kaas al begin smelt. Vou dit in drie met 'n slaplemmes, en draai uit op 'n bord.

Bedien dadelik, en hap dalk na 'n ete nog 'n stukkie Gruyère met 'n paar amandels en 'n glasie soetwyn uit die Kleinkaroo.

prima-donna berks gooi sy speelgoed uit

DIT was 'n week van bloedvergieting en prima-donnas - bisar, maar dis hoe die toestand in Suid-Afrika deesdae ten beste beskryf kan word.

In die laaste paar maande het Suid-Afrika sy plek op internasionale TV ingeneem naas lande soos Bosnië en Sarajewo, met sy nuuswaardigheid telkens gekoppel aan hoeveel mense weer doodgeskiet is. Dinsdagaand was Harry Schwartz, Suid-Afrikaanse ambassadeur in Washington, en Dennis Goldberg, ANC-woordvoerder in Londen, in gesprek op CNN oor die menseslagting by Bisho. Dit was moeilik om te glo die twee mense praat oor dieselfde gebeure, só verskillend was hul interpretasie daarvan. Tog het Schwartz se goed ingeligte debatvoering opgeval. Net soos hy in sy dae as parlamentslid dikwels die enigste deelnemer aan 'n debat was wat agtergrondnavorsing gedoen het oor 'n wetsontwerp wat bespreek word, het hy hier ook die indruk gewek dat hy die feite - soos die inhoud van 'n brief van Nelson Mandela wat ter sprake gekom het - op sy vingerpunte ken. Goldman daarenteen was geneig om meer emosioneel te reageer.

HIER TE LANDE gaan die lewe voort, met emosionele uitbarstings van 'n ander aard.

Einde verlede jaar al het John Berks gewys hy glo sy Radio 702-luisteraars wil presies weet wat die besonderhede is van sy onderhandelinge met M-Net toe hy die moontlikheid dat sy program geskrap gaan word ten gunste van Amerikaanse geselsprogramme oor die lug bespreek het. Later het dit geblyk nie heeltemal die waarheid te wees nie. M-Net wou weliswaar *The John Berks Show*, wat in daardie stadium deur 'n buite-maatskappy vervaardig is, intern laat maak om geld te bespaar. Dit het uiteindelik gelei tot die bedanking van die program se destydse vervaardiger en regisseur, Cal Kennedy, wat nie kans gesien het vir die statusvermindering wat die skuif geïmpliseer het nie.

Dié week het Berks weer sy radioprogram gebruik om M-Net in geen onsekere taal nie te laat verstaan wat hy dink van die betaalkanaal se jongste plan om vir 'n tweede keer die formaat van die Donderdagaandse geselsprogram om te keer nie.

M-Net beplan om van Oktober 'n paneel aanbieders te hê sodat 'n wyer verskeidenheid van onderwerpe omvat kan word. John Berks is volgens die vervaardiger Lonka Guedes genader om deel te wees van dié paneel, het 'n woordvoerder van M-Net gesê, maar hy het glo "nee" gesê. Volgens die woordvoerder was daar geen rede om te dink Berks was ongelukkig oor die stap

nie... totdat sy radioprogram Maandag uitgesaai is.

Daarin sê Berks toe hy sal sy geselsprogram elders neem - moontlik selfs na die SAUK - en hy kan nie verstaan hoekom met sy program gepeuter wil word nie omdat dit deurgaans baie gewild was. (Dit is waar. *The John Berks Show* het volgens M-Net se AR-syfers 'n gemiddelde van tussen 6 en 7 AR's per program aangeteken - meer as die gemiddelde vir *The Phil Donahue Show* en uitstekend vir 'n program wat in kode-tyd uitgesaai word.)

Gewildheid is egter nog lank nie 'n verskoning vir onprofessionaliteit nie. Berks mag 'n persoonlikheid wees. Hy mag gewild wees. Maar as hy in sy hoedanigheid as 'n programaanbieder met M-Net onderhandel, is hy 'n sakeman. En al het M-Net miskien tot dié nuwe skuif besluit sonder om eers met Berks te praat (al die feite is nie bekend nie), plaas dit die onus op Berks om sy griewe amptelik en op sake-grondslag teenoor die betrokke M-Net-amptenare te lug - nie om een indruk daar te wek en dan om te draai en soos 'n kind al sy speelgoed uit die wiegie te gaan gooi nie. Praat van nie wil "brûe verbrand" nie.

M-Net voer aanstaande week onderhoude met al die voornemende nuwe aanbieders en behoort aan die einde van die week uitsluitel te gee oor wie Berks se plek gaan oorneem, sê 'n woordvoerder van dié kanaal.

gee ons eerder evita

NOG 'N PRIMA-DONNA wat dié week 'n buiging gemaak het, is die Britse fenomeen, dame Edna Everage. En watter teleurstelling was die eerste episode van *Dame Edna's Hollywood* op CCV nie.

Dame Edna mag Brittanje se antwoord wees op Evita Bezuidenhout en sy's glo al 'n legende daar. En sy mag al wat 'n prys is vir komedie op Broadway gewen het. Maar feit bly: sy's nog lank nie Evita Bezuidenhout nie.

Toegegee, die eerste paar skote van 'n wuiwende Britse koningsgesin, 'n wuiwende pres Bush en opmerkings soos "I don't ride alone in the stretch limousine of life" of die beskrywing van genl Schwarzkopf wat sy kamoefleerdrag bly dra sodat hy in die kat se sandbak kan wegkruip as sy vrou hom soek, was baie snaaks. So ook die begrafnisgesig van dame Edna se middeljarige strooimeisie, ene Madge Allsop. Maar toe die Hollywood-persoonlikhede eers hulle opwagting begin maak, het alles een groot gaap geword.

Cher se gegiggel, so mooi soos sy ook al is, Mel Gibson se gegogel met lermoene, Jack Palance se ouwêreldse sjarme, Larry Hagman se val in die swembad, en Bea Arthur se hondeversorgingstruiks is nie juis 'n aand se vermaak nie. En die "dame" se aanhoudende gepraat het ook later vervelig geword.

Om so 'n persona suksesvol te skep, kos waarskynlik tonne talent, maar ook 'n skerp satiriese humorsin. Miskien is dame Edna se spesiale soort humor verlore op ons Suid-Afrikans omdat die Britse, of in dié geval Amerikaanse sosiale eienaardighede ons nie veel skeel nie. Miskien daarom dat iemand soos Pieter-Dirk Uys se Evita soveel meer suksesvol is. Sy Bokkie Bam, Pik, Naas en Madam is vir ons so bekend soos pap en vleis, en daarom ook soveel snaakser.

Tussen hakies: wat van Pieter-Dirk self as een van die gashere van M-Net se nuwe "revamped" geselsprogramreeks? Hy's nie 'n man wat op sy bek geval is nie. Net sy naam sal honderde nuwe kykers trek. Boonop is hy ewe tuis in die geselskap van politici as vermaaklikheidssterre en bekend daarvoor dat hy sy huiswerk deeglik doen...

En dalk is Pieter-Dirk óns antwoord op Barbara Walters. Sy is hoeka weer Donderdagaand op M-Net te sien in *The Barbara Walters Special* om 8nm. Dié slag gesels die sjarmante, glimlaggende giftong-Barbara met Shirley MacLaine, Whoopi Goldberg en Julia Roberts.

'n nuwe dominic dunne

VAN SKERP tonge gepraat: 'n man wat in Amerika berug is vir sy blitsverkopers waarin New York se bekendes en rykes in skarnel geklede fiksie toegewikkel is, is Dominic Dunne. 'n Nuwe mini-reeks uit sy pen, *The Two Mrs Grenvilles*, begin Donderdagaand om 9nm op M-Net.

Ann-Margaret speel Ann, 'n meisie uit die agterstrate van Kansas, wat haar deur haar huwelik met die skatryk Billy Grenville jr (Stephen Collins) opwerk tot een van dié New Yorkse jet setters. Ongelukkig vir haar het Moeder (Claudette Colbert) van die begin af deur haar gesien...

Net so lekker is die begin van die nuwe kosreeks van die Britse baaskok Keith Floyd Sondagaand om 8nm op M-Net.

Gepas is dié reeks se titel *Floyd on Spain*. Sy eerste besoek is aan Galicië, waar hy onder meer 'n vyftiende-eeuse kombuis van die monnike van Osera "leen", 'n ete kook vir 'n groep wynmakers, versterk deur 'n glasie Albarino kyk hoe wilde perde getem word, en uiteindelik die distrik se mossetvelde besoek.

Ander programme bekyk die kookkuns van die Baskiese gebied, Katalonië, die Costa Blanca en Andalucia. In die laaste program volg Floyd die pad van Don Quichot van Castille la Mancha na Madrid, en proe onder meer aan patrys in sjokoladesous...

CALLING ALL LIBRARY AND INFORMATION WORKERS

L.I.W.O. (Library and Information Workers Organisation) is presenting a Conference on Information and Transformation. Keynote address - Albie Sachs, Ruth Tomaselli and Guy Burger on Freedom of Information and Mass Media. Panel discussion on Transformation of Library and Information Services.

DATE: 25 - 26 SEPTEMBER 1992
VENUE: PENINSULA TECHNIKON
CONTACT: M KATTS
TEL: (021) 959-8320
FAX: (021) 951-5617

NUMME

teater

rigtings in ons teater

Die **Hot From the Fringe-fees** wat nou by die Mark-Teater te sien is, bied vier nuwe toneelstukke aan. **CHARL BLIGNAUT** wonder of dié stukke verteenwoordigend is van plaaslike tendensies in randteater

DIE afgelope paar jaar van sosio-polities korrekte plaaslike teater was baie makliker as nou. Daar was die good guys en die bad guys. Diegene wat die bad guys aangeval het, was gewild en het geld gekry om dit te doen. Die bad guys was boonop 'n maklike teiken. Ons het geweet wie die onderdrukkers is en wat se retoriek om hulle kant toe te gooi. Maar toe word mense gatvol vir viva!, die teaters begin leegloop en vir 'n jaar of so is veral die randteater rigtingloos.

Eers was daar politieke hoop en toe volg chaos. Dinge het te vinnig beweeg om by te hou en niemand het meer so mooi geweet wie is die bad guys nie. En toe volg 'n grootse stilte.

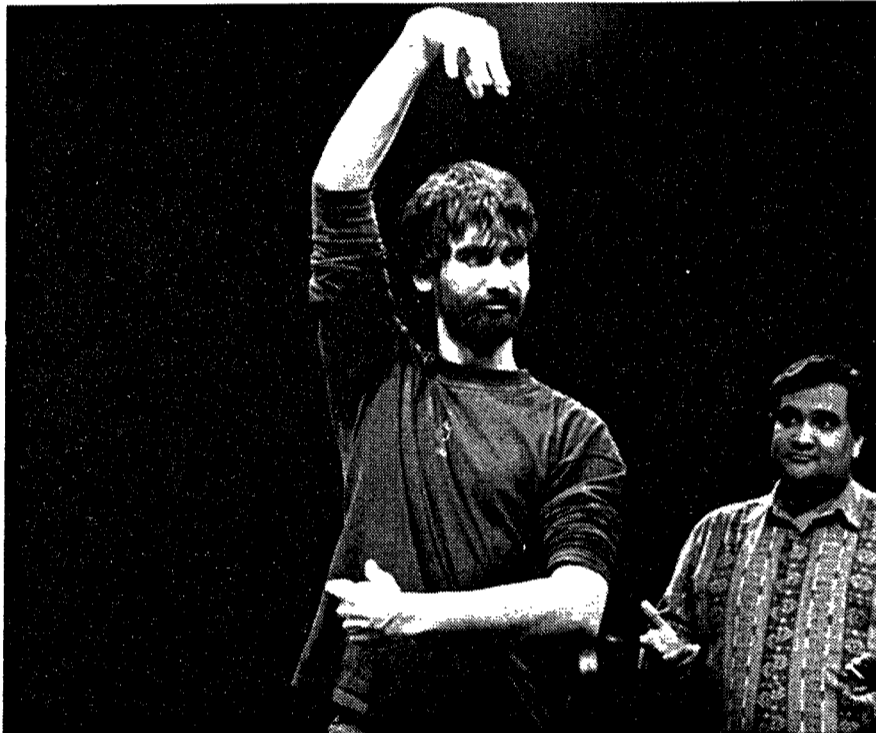
Maar volgens Carl Johnson, organiseerder van Grahamstad se randfees en koördineerder van *Hot From the Fringe*, is 1992 'n beter jaar: Die gehalte van die stukke het verbeter, daar is meer diepte en die temas uiteenloper. Die gekose stukke is nie noodwendig die "bestes" nie (al het drie van hulle Amstel Pick Of The Fringe-toekennings ingepalm), maar is gekies na aanbevelings deur 'n keurpaneel. Die oogmerk was om stukke wat deur ongesubsidieerde groepe opgevoer is, Johannesburg toe te bring en sodoende 'n langer lewe en 'n hoër profiel te gee.

Elk van die vier stukke is nogal tipiese Grahamstad-suksespakette: two-handers of klein rolverdelings met eenvoudige stelle en duidelike Suid-Afrikaanse temas, elkeen 'n uur of so lank. Hulle is maklik en vermaaklik, taamlik veilig, met min grootse eksperimente met vorm of ervaring. Maar daar is tog 'n ander gees te bespeur en daar word gekyk na die individu binne die breë sosiale spektrum, na sy werklikheid en veral sy aspirasies.

Daar word ook vanuit ander, ongewone hoeke gekyk, 'n bietjie gespot en 'n paar heilige koeie loop deur. Dinge lyk nie te sleg nie, ons teater begin nuwe rigtings vind.

MOOI STREET MOVES

Met sy jongste toneelstuk het Paul Slabolepszy weer eens 'n belangrike plek vir homself in die plaaslike

Mike van Graan en Junaid Ahmed maak gekke van hulself... en laat die wêreld skater

teatertoneel losgeskryf. Verlede jaar was sy *Braait Laatties* die groot wit hoop, dié jaar is dit *Mool Street Moves*. Die ooreenkomste tussen die twee is opvallend: twee karakters (een wit, een swart) wat onverwags bymekaar kom; drome van sukses het... Dié keer is Hillbrow die omgewing en oorlewing die doel.

Gee my enige dag eerder *Mool Street Moves* as Fugard se *Playland*. Ook hier is ooreenkomste: Fugard en Slab het elkeen 'n wit Afrikaner en 'n swartman wat, nadat die deurmekaar verlede uitgeklaar is, 'n sekere ooreenkoms aangaan. Maar *Mool Street Moves* is deurdenk en speel nie 'n geïdealiseerde emosionele spel nie. Hier het ons te make met die ware lewe en stedelike bestaan, met die stelsel, hoe om dit te gebruik en hoe die mens daardeur gebruik word. Die karakters is intelligent uitgebou en nie blote stereotipes nie.

Henry is 'n bietjie van 'n flake. Hy't Johannesburg toe gekom om sy broer op te spoor, maar tref vir Siphon in sy broer se woonstel aan. Siphon verkoop hot goods en probeer Henry 'n paar lesse in stedelike oorlewing leer. "Grifting" is nie 'n maklike speletjie nie

en Henry ontdek dinge wat hom laat steier.

Die reeks tonele is nie te lank of te kort nie en die dramatiese ontwikkeling goed bereken. En dank die vader het dit nie 'n happy ending nie.

Slabolepszy het self die regie behartig en buiten Siphon se sterftoneel wat té klein gevoel het, het ek geen ander klagtes nie. Siphon word deur Dan Sebogodi gespeel en Henry deur Martin le Maitre. Ek het lank laas twee akteurs gesien wat mekaar só komplimenteer. Die dialoog is moeiteloos en die spel pols met lewe.

The Return of Elvis Du Pisante is ook deel van die fees. Dis geskryf en opgevoer deur Slabolepszy, met puik regie deur Lara Foot. Dit speel af op 'n straathoek in Witbank, waar 'n dronk Du Pisane nostalgies word. Nog een van Slab se vermaaklike huldeblyke aan die gewone man. Dis vanaf 15 September tot 3 Oktober in die Laager by die Mark te sien.

LIFE IN HOSTELS

Dié toneelstuk, geskryf deur Boy Bangala - hy het ook die regie behartig - handel oor vier mans (Lindela Khulwa, Iswakie

Monageng, Molisa Shusha en Mduduzi Malahleka) wat in 'n hostel woon. Die haglike toestande word duidelik uitgebeeld. Die potensieel didaktiese teater word vernuftig deur middel van dialoog, sang en dans uitgebalanseer.

Die stuk doen 'n beroep dat die hostels in die townships - onhigiënies en onveilig - toegemaak moet word. Daar word gekyk na die mans wat hul seksuele begeertes moet onderdruk, die spiraal van politieke geweld waarin die hostels betrokke is en die verlange na hul families wat dikwels op die platteland woon.

Hoewel die toneelstuk soms 'n strokiesprent-gevoel kry, is dit nie genoeg om die oordramatisering en lang pouses teë te werk nie.

Alles word woord vir woord uitgespel en die gehoor het maar min kans om hul verbeelding te gebruik. Tog is die opvoering openhartig en verfrissend.

SOME OF OUR BEST FRIENDS ARE CULTURAL WORKERS

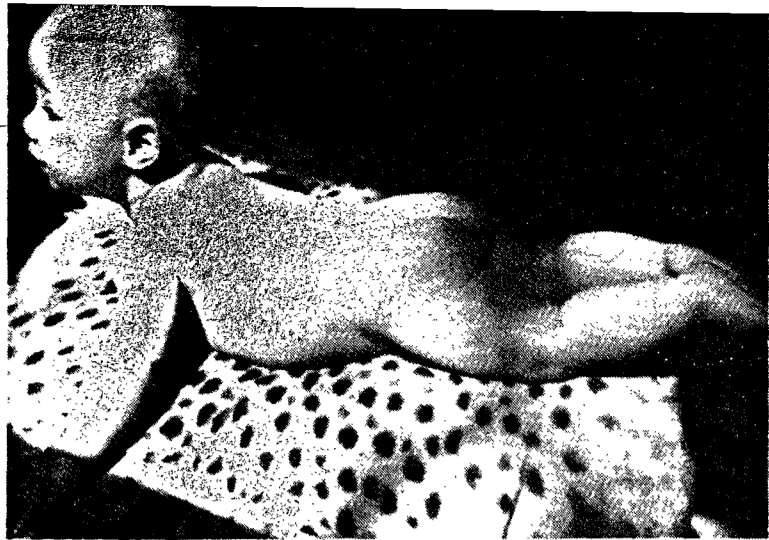
Mike van Graan se jongste satire is een van die min opvoerings in 'n lang tyd wat my dikwels en hardop laat lag het. Dis opgevoer deur Van Graan en Junaid Ahmed (met 'n natuurlike talent en komiese tydsberekening). Hulle werk albei vir Cosaw, en na al die jare se kultuur-politiek, gee hulle nie om om gatte van hulself te maak nie.

Hoewel 'n regisseur alles stewiger bymekaar sou bring, is die styl van aanbidding gemaklik en uniek. Ek's steeds nie seker of hulle hul day jobs moet opgee nie, maar hulle kan ten minste daarmee geksteer.

Daar word gespot met die alewige vergaderings, onbenullige gestemmer, perks, politiek, poësie, critics, krieket, en state of the nation. Hul humor is dikwels mal, altyd slim en soms bitsig.

Ons is nie gewoond aan dié soort satire nie. Niks is heilig nie: die good guys en die bad guys loop albei deur. Dis nie aldag dat 'n mens in dié plek 'n toneelstuk te sien kry wat sigself nie te ernstig opneem nie.

* Die *Hot From The Fringe-fees* is tot mōreand in die Laager by die Mark te sien.

Baba Nataniël

seksvoorigting by krugerhuis

CHRISTELLE TERREBLANCHE, wat die tog Pretoria toe gemaak het om Nataniël se kaalkop-stuk te gaan kyk, sê dié satire slaag net-net

ELIZABETH I (Nataniël) sit op die verhoog en haar maag werk. Sy vee haarself af, terwyl sy die verhaal inlei waarop Nataniël se jongste kabaret, *Naked*, gegrond is. Sy doen dit alles op die Staatsteater, Pretoria, se verhoog.

Dit is die verhaal van 'n seuntjie wat in die jaar 1901 oor die kleurskeidslyn en buitewegtelik in Krugerhuis in Pretoria gebore word, dan naamloos en in geheimhouding grootword en na 27 jaar (in eensame aanhouding) sterf... Net om terug te keer as spook.

Dié spook rakel hoofsaaklik sekstaboe's en inhibisies op, onder meer by 'n maagdelike paartjie (Lydia vom Hagen en Robert Finlayson) wat vir hul wittebrood voor Krugerhuis uitkamp.

Soos gebruiklik in Nataniël se kabaret-vertonings word niks en niemand ontsien nie - homo-seksualisme, politieke gewete, die geskiedenis van die Afrikaner, bloedskeide, orgies, seks oor die kleurskeidslyn, verkragting en koloniale vooroordele.

Dié "seksvoorigting" - duidelik gerig op die Afrikaanse psige - kulmineer in 'n parlementsitting in 2020, min of meer gestroop van vooroordele, inhibisies en klere.

Satire oor die Suid-Afrikaanse samelewing word hierin net-net met welslae deurgevoer tot sy mees absurde dimensies. 'n Mens wonder of dit Nataniël se laaste sê oor die onderwerp is en of hy in die toekoms nog dieper en banaler vlakke kan bereik.

Die kabaret word as Nataniël se "skouspelagtigste nog" bestempel en daar is duidelik ook voor niks gestuit om dit vir volwasse teikengehore visueel prikkelend te maak nie.

PACT where the arts unite people?

The opening night of Pact's production of *Beyond Therapy* was greeted by a Pawe picket in front of the theatre. **CHARL BLIGNAUT** was there and spoke to Pact director Dennis Reinecke, who has consistently refused to comment

THE progressive theatre organisation, Pawe (Performing Arts Workers Equity) has been making things very uncomfortable for Dennis Reinecke by making their presence felt at opening nights.

Spurned by the recent run-in between ANC Department of Arts and Culture (DAC) head Wally Serote (aided and abetted by members of democratic cultural organisations) and the intransigent Pact management, several Pawe members gathered outside the Alex Theatre at Tuesday night's opening of *Beyond Therapy*. The aim: to state their case. Placards displayed some of their views: "Pact is a disgrace", "Reinecke must resign", "Pawe demands safety on our stages", "Long live Gaynor Young", "The people will perform".

Pawe give their reasons for the protest in a leaflet entitled *Pact Must Change*. The reasons are:

- Pact's refusal to negotiate with democratic cultural organisations.
- Dennis Reinecke says that he last met with Pawe a year ago and was still waiting for them to get back to him. According to him he had Pact's legal advisors write to Pawe in this regard. He has met with Serote and the DAC at least three times this year and claims that "frequent negotiations have

taken place between Pact and democratic cultural organisations".

- Pact's arrest of 150 peaceful demonstrators in the State Theatre on August 7.

Reinecke responds that Pact cannot be accused of arresting anyone because they have no jurisdiction in that area. He adds that certain laws were broken with regard to peaceful protest - only ten people can gather in one place to protest; a larger crowd constitutes an illegal gathering. Neither he nor the police were informed of the protest, so it became a security issue.

- Pact's squandering of taxpayers' money on defending their position - notably the court cases involving 317 unfairly dismissed workers and actress Gaynor Young.

Reinecke says that the dismissals were not unfair as the strike was illegal, regardless of the court ruling. He says that the court had in fact exonerated Pact in the Young case. Not only managements, but also artists had certain responsibilities to uphold.

- Further reasons include Pact's "squandering money by mounting the same ballets year after year with entirely new decor and costumes", as well as

back to the beige

Christopher Durang's comedy *Beyond Therapy* makes **CHARL BLIGNAUT** wish the '80s were the '90s

YANKEE PLAYWRIGHT Christopher Durang's early '80s comedy features an anal retentive woman called Prudence (Ilse van Hemert) who rejects new experiences, clings to her large, practical handbag and can't really decide who she is or even how to decide the issue. Then there's Bruce (David Clatworthy) who looks macho but wears his heart on his sleeve, frequently bursts into tears, has a gay lover called Bob (Jonathan Rands) and places personal ads in the paper - which is how he meets Prudence.

They're in therapy. Her therapist, Dr Framingham (Michael McCabe), is a conservative bigot who has a premature ejaculation complex, sleeps with his clients and spends a lot of time straightening pictures on his walls. Bruce's therapist is Mrs Wallace (Jacqui Singer). She confuses her clients, loses trace of conversations and uses her Snoopy doll as a confidence booster. She believes in venting emotions, seizing the moment and tackling any new experience.

Bruce wants Prudence. Prudence doesn't want Bob. Bruce wants his mother. Prudence doesn't want her therapist. Her therapist wants Prudence. His therapist wants Snoopy. And later Bob wants a waiter called Andrew (Robert Fridjhon).

These hetero-homo-bi-sexual musings flow like a sit-com on the revolving stage, switching between the restaurant, the doctors' offices and Bruce's apartment and make for an amusing theatre experience.

Beyond Therapy is directed by the actor Michael Richard. He did a slick job, but he lied. The programme says the play takes place in New York at the present time, for which the script certainly allows. Instead, we get a distinctly beige '80s version of events. The funk is missing.

IF THEY CHOSE not to transfer the action and spirit to the '90s, then the least they could have done was go for that *Slaves of New York* trendy stuff. They could have

replaced the apartment with a loft, the disco with a club, the rousing music with some beat. The approach is understandable, filling Pact's regular farce spot and drawing an audience that already attends theatre regularly.

But it's certainly not nursing contemporary international standards.

The cast fares well. David Clatworthy's Bruce gets hold of all the conflicts in his character and plays with good timing, as does Ilse van Hemert, who has a harder job as her character witholds almost everything but the nervous gestures. Michael McCabe and Jacqui Singer provide brilliant and fast-paced support, ensuring that the rhythm of events never slacks. They both exaggerate the comic traits of their characters to perfection. And Jonathan Rands is excellently rounded, Robert Fridjhon believable and relaxed.

The script is effective, if at times a bit corny, resisting none of the comic devices, the delayed discoveries and situational amusements, satiric references, farcical actions with glasses of water and guns, the verbal automatisms, the mad mother-in-law on the phone and every kind of sexual banter imaginable.

It's about insecurity and the need to be a well adjusted social entity. It's about learning that one should never do everything that the therapist tells one to do.

MARKET THEATRE

832-1641
 JOHN KANI, SEAN TAYLOR IN
 ATHOL FUGARD'S
 "SUPREME FUGARD FROM
 SUPERB KANI & TAYLOR ... VERGE
 ON MASTERPIECES" - GM, STAR
 PLAYLAND
 MON-FRI 8.00PM
 SAT 6.00PM & 9.00PM

LAAGER THEATRE
 832 1641
 HOT FROM THE FRINGE
 MOOI STREET MOVES; SOME OF
 OUR BEST FRIENDS ARE CUL-
 TURAL WORKERS; LIFE IN HOS-
 TELS; THE RETURN OF ELVIS DU
 PISANIE. UNTIL 12 SEPTEMBER

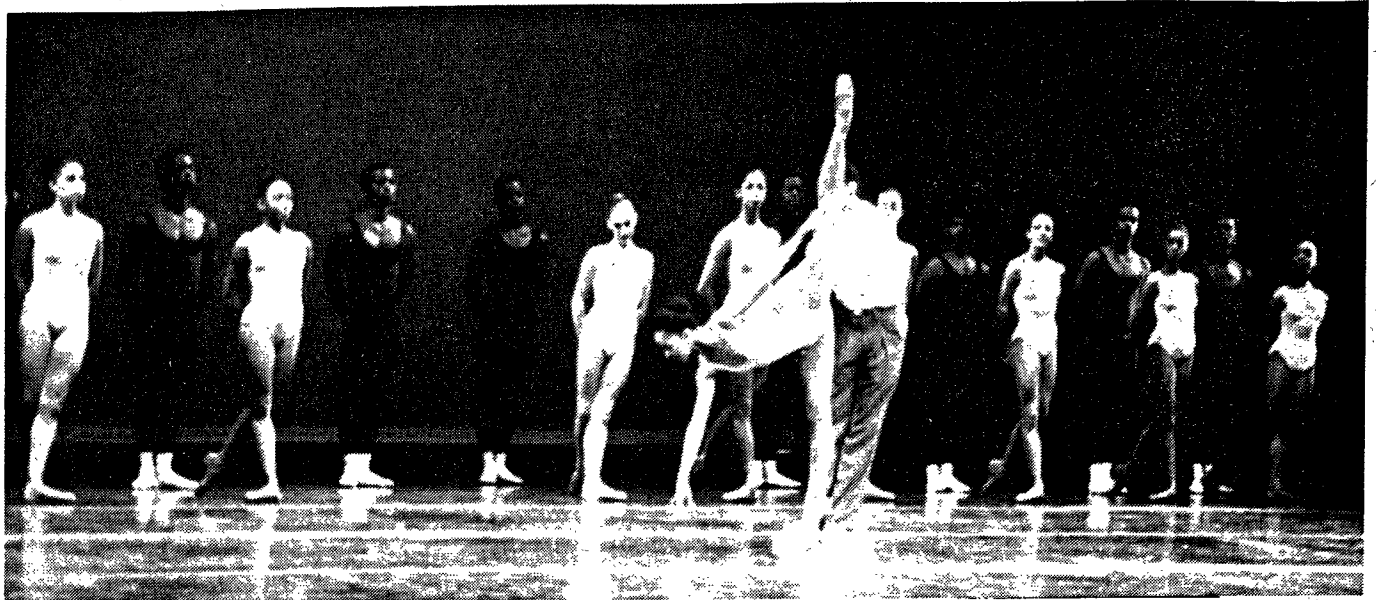
UPSTAIRS THEATRE
 832-1641

VOTED "BEST OF THE FESTIVAL BY
 6 OUT OF 6 CRITICS AT THE '92
 GRAHAMSTOWN FESTIVAL"
 MON-FRI 8.15PM
 SAT 6.15PM & 9.15PM

KIPPIES
 832 1641
 8 AUGUST - 27 SEPTEMBER
 JAHNITO
 TUES - SUN
 (WEEKDAYS) - R10.00
 (WEEKENDS) - R12.00

MARKET GALLERIES
 6 SEPTEMBER - 3 OCTOBER
 JACKIE COCKERELL - "PROPHET"
 CHARCOAL & ACRYLIC ON VILENE
 BARBARA PRICE - "NICHE 11" OIL
 ON CANVAS
 PAMELA FRIEDMAN - "MOTHER &
 CHILD" OIL ON CANVAS

FLEA MARKET
 SPEND YOUR SATURDAYS AT THE
 ORIGINAL JOHANNESBURG FLEA
 MARKET WHERE YOU CAN ENJOY
 LIVE ENTERTAINMENT WHILE
 YOU BARGAIN HUNT IN OUR
 UNUSUAL SELECTION OF STORES.

The Dance Theatre of Harlem demonstrating their art

'the mother of all art forms'

Members of the **Dance Theatre of Harlem**, who presented an outreach programme for scores of disadvantaged (well, most South African children fall into that category when it comes to culture) at the almost finished Civic Theatre, were given a loud and appreciative welcome by their rap-dancing audience. **ANDREA VINASSA** reports

"IT was easier to make dancers of young people who had had no exposure to ballet because they had no preconceived ideas about how difficult it is," said DTH director and founder Arthur Mitchell to Cynthia Lyle in a 1976 interview. "It's easier to deal with raw material."

Mitchell is an expert on teaching children who have never been exposed to classical ballet. He has taught basket ball players to jump higher and gang members to do point their toes to a drum beat. Mitchell has flouted practically every ballet convention in the book. He has even been known to take untrained kids off the street who were seen doing acrobatics and give them scholarships. He knows a dancer when he sees one.

So when dozens of exhibitionistic school children leapt onto the cavernous Civic stage, he had his eyes peeled for the talent he has come here to find. He is eager to provide South African dancers with some of the opportunities afforded him. Because Mitchell

knows how difficult it is. Classical ballet was not necessarily a sinch for him. "Everything in me is man-made through hard work and determination." Bad feet, bad turnout, bad back - Mitchell had them all, but he worked through it, becoming one of the more distinctive talents to grace the stage of the Met.

MITCHELL'S BRAND of ballet has come to be known as "ballet with soul", because he is interested in divining a child's natural talent. For Mitchell it's discipline without rigidity, hard work without cramping your style. But, the ballet telegraph has it, it's not for nothing Mitchell is known as a benign dictator. Watching younger members of the company doing a class, you won't see a foot out of place. What you will see is grace and style and funk, man.

While taking care not to produce automatons - I've seen a few in the Bolshoi's corps de ballet - Mitchell is a stickler for perfection. He believes

that dance is the mother of all art forms and enjoys working with black dancers because "dance is an integral part of the lives of black people" and "less uptightness in their bodies, they're more open." He said this about 16 years ago, so he must have found some honkies with rhythm, because the company is now integrated.

The ex-premier danseur is not directly involved in the outreach programme, which starts with barre exercises, a few demonstrations in the middle of the floor and some spectacular lifts. The dancers then dance short choreographed pieces in a range of styles: the romantic ballet style, neo-classical and a mix-'n-match piece of classical, modern and Broadway. A pas de deux from *Le Corsaire* rounds it all off nicely.

The touch is light and amusing... and no one tells the kids about the tendinitis and the pulled muscles and the bleeding toes.

* Watch the daily press for details of the outreach programme.

'n heerlike warboel

CLARA GERHARDT resenseer Truk se **Rosalinda**

NEEM as hoofbestanddeel die immergewilde musiek van Richard Strauss, voeg daarby 'n lighartige man-ontmoet-vrou verhaal met 'n bietjie verwarring om dit smaak te gee, laat 'n balletgeselskap met veelvuldige talente dit vergestalt - en jy't 'n flatervrye resep vir twee uur se ligte vermaak.

Ronald Hynd, die choreograaf van *Rosalinda*, is 'n man wat van 'n grap hou, maar om die humor te laat tref het mens dansers met 'n flair vir die komiese nodig. Tanja Graafland het haar op die openingsaand bewys as 'n comedienne met 'n baie akkurate tydsberekening: jy lag op presies die regte oomblik. Jeremy

Coles staan haar uitstekend by, en die wisselwerking tussen hulle ontplooi deur verskeie fases om die sentrale verwarring toepaslik uit te beeld. Hul liggaamstaal, gebare en gesigsuitdrukkings punktueer die intriges heerlik.

Hoogs amusant is *Rosalinda* se bewonderaar, die violis Alfredo, in dié uitvoering Manuel Noram. *Rosalinda* is so half verlief op 'n herinnering van 'n man wat haar met musiek kan betoor - maar die werklikheid bring ons behalwe die rooi rose ook 'n potsierlike mannetjie met "Bryle-creme" krulle. Nog 'n karikatuur is die bewaarder, in dié

vertoning Bruce Simpson, wat met sy passiewe liggaamshouding boekdele spreek.

Adele is die karakter wat nodig is om *Rosalinda* se manewales aan te vul. In dié rol sprinkel en vermaak Dianne Harris tot reg op die einde wanneer sy in Alfredo se arms haar tuiste ontdek. Jeremy Coles is 'n sterk danser met 'n goeie verhoogpersoonlikheid, en die finale tweepas tussen Graafland en Coles was intens en des te bekoorliker omdat die komiese 'n ruk op die agtergrond kon bly. Die rol van Dr Falke, wat as vlermuis sy web span, word tot in die fynste besonderhede ingekleur deur Hannah. Die finale (letterlike) vlug die hoogtes in terwyl ballonne die verhoog bedek vorm 'n kleurryke en fantastiese einde vir 'n heerlike aand van maskerades.

a fundamentalist orgy

Universal Soldier is Number One on Ster-Kinekor's top ten list. This is not a film **ANDREA VINASSA** would voluntarily see, but since someone paid her to, she reckoned she may as well enjoy it

The UniSols undergoing tissue regeneration

THE problem with science fiction film-makers is that they don't take their subject seriously enough.

It is their (self-appointed) task to interpret the world at a symbolic level, to create appropriate visual iconography and to perform a sort of shamanistic duty in a world bereft of priests, visionaries and mediators. Mostly they just piss huge amounts of money down the drain and laugh all the way to the bank, pandering to the brutish desires of the lowest common denominator.

The makers of films like *Terminator*, *Robocop*, *Alien 3* and *Universal Soldier* are adept at diagnosing the ills of postmodern society, but while the first three are subversive, this one feeds straight into neo-conservative fantasies of destruction.

Universal Soldier's establishing shots and narrative are impressive: what we have are two Vietnam soldiers who killed each other back then, their flesh resurrected by a rogue military general acting without the knowledge of his employers, the US government. Being half-human and half-genetic gizmo, they are used by the general as a special task force, sent on missions impossible because they are fearless. They are useful because the parts that made them human - memory, conscience, emotion, the ability to think original thoughts and feel pain - have been suppressed.

It's a comment on the militarisation of the world, the dehumanisation of specifically soldiers, and in general, those of us who watch CNN. In a fragmented universe we have all become psychopaths and schizophrenics. We live in a world of monitors, tracking devices, a surveillance culture. We are subject to remote control and alienation. So far, so good.

Universal Soldier is possessed of an impressive array of hardware - and I'm not talking computers here. Stuffed with steroids and showing remarkable skill at remembering whole paragraphs of dialogue, Dolph Lundgren (I'm being unfair, he's got a degree in chemical engineering) and Jean-Claude van Damme are the simplistic representatives of good

and evil. No nuance here - they are literally reduced to one emotion, the one they felt when they died.

LUC (VAN DAMME) wanted to go home to mama and Scott (Lundgren) feels only blind allegiance to his country. When remnants of these emotions start surfacing and the soldiers begin to act upon these "basic instincts", it suddenly becomes all too simple and all too inevitable.

Universal Soldier is a modern retelling of the Frankenstein myth, which, in its time functioned as a cautionary tale about the evils of technology and progress.

Superficially the film goes as a critique of interventionism, imperialism, militarism and all those things that made Hitler so attractive to his followers, but the implicit message is that the only fight left at the end of the twentieth century is the one between fascism and neo-fascism. I suppose it was too much to expect a discourse on the conflict between the individual's allegiance to home and state. An analysis of the breakdown of interconnections between reason, knowledge, progress, freedom and ethical action? You must be joking.

There is no critique of the visual iconography (the boots, the muscles, the guns, the needles, the monstrous trucks, the camouflage gear from Vietnam and Iraq), the male domination, the terminal terminology or the gratuitous bloodshed. Not surprisingly, the actors look like they've stepped out of one of Hitler's labs. Perfect specimens.

In the end *Universal Soldier* self-destructs, deteriorating into a heap of malfunctioning technology and stinking flesh.

It's your common or garden fundamentalist orgy and it's not difficult to understand its appeal. Films like this give everyone who has ever felt like assaulting a traffic cop the experience of vicarious power. *Universal Soldier* delivers the goods: it's about mastery, supremacy and S&M, it catches terrorists, Saddams and hijackers.

photographic exhibition

The Mayibuye Centre for History and Culture is organising a photographic exhibition focussing on the issues, concerns and challenges that South Africans face in the "new" South Africa. The exhibition will be staged locally and abroad.

The Mayibuye Centre has been established at the University of the Western Cape to provide a physical resource for the acquisition, research, production, publication and distribution of material relating to the history of apartheid, resistance, social life and culture in South Africa. The multi-purpose Centre includes among its different components an archive on the liberation struggle in South Africa and film-video, photographic, publishing and audio units.

The planned exhibition will complement the Centre's photographic programme, enrich the archive and take forward a strong South African tradition of collective social documentary photographic exhibitions. Notable amongst these were the pioneering Culture and Resistance Festival in Gaborone, Botswana in 1982 and the *Staffrider* exhibitions, which have allowed established and up-and-coming photographers to exhibit side by side.

Photographers are invited to submit workprints or colour negatives and also a description of projects they are currently working on, by the 24th September to: Margie Ramsay

87 Regent Street Bellevue Johannesburg 2198 Phone/Fax: 648-5188

NUWE VRYSTELLING

STER-KINEKOR

Altyd beter op die groot skerm

Hul huwelik was onaanvaarbaar, hul lewens was so anders, maar hul liefde so sterk. Nou, na 'n jarelange skeiding word hul geloof deur swaarkry tot die uiterste beproef.

MICHEL PICCOLI
MARIANNE SÄGEBRECHT

'n ROLPRENT DEUR JIŘI WEISS
Duitse dialog met Engelse byskrifte

Martha and I

'n Storie van liefde en oorwinning te midde van oorlogsonrus.

Draaiboek Jiři Weiss Fotografie Viktor Ruzicka
Musiek Jiři Stivín Stelontwerp Karel Vacek Kostuumontwerp Maria Franková
Redigeerder Gisela Haller Vervaardiger Sabine Tettenborn, Marius Schwarz
Regisseur Jiři Weiss

BEGIN VRYDAG 11 SEPTEMBER EKSKLUSIEF BY: The Mall Rosebank

Sien dit heel eerste by Ster-Kinekor.

nu metro - jhb

NU METRO 1-10 VILLAGE WALK 883-9558 HOUSESITTER Steve Martin, Goldie Hawn (A) MON-SAT: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00 SUNDAY: 12.00, 2.30, 5.30, 8.00

NU METRO 1-6 HYDE PARK 447-3091 HOUSESITTER Steve Martin, Goldie Hawn (A) MON-SAT: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00 SUNDAY: 12.00, 2.30, 5.30, 8.00

NU METRO 1-2 BALFOUR PARK 887-8548 HOUSESITTER Steve Martin, Goldie Hawn (A) MON-SAT: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00 SUNDAY: 12.00, 2.30, 5.30, 8.00

NU METRO 1-7 HILLBROW 725-1095 PATRIOT GAMES Harrison Ford, Anne Archer (2-13) MON-SAT: 9.30, 12.00, 2.30, 5.15, 7.45, 10.15 SUNDAY: 12.00, 2.30, 5.30, 8.00

NU METRO 1-2 ALBERTON 907-2362 HOUSESITTER Steve Martin, Goldie Hawn (A) MON-SAT: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00 SUNDAY: 12.00, 2.30, 5.30, 8.00

NU METRO 1-10 VILLAGE WALK 883-9558 HOUSESITTER Steve Martin, Goldie Hawn (A) MON-SAT: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00 SUNDAY: 12.00, 2.30, 5.30, 8.00

onafhanklike teaters

JOHANNESBURG Seven Arts - Grantlaan, Norwood. (011) 483-1680 Volgende week begin die UTA se Franse Rolprentfees.

Theatre Voltaire - Black Sun, Rokeystraat, Yeoville Roman Polanski se Repulsion.

KAAPSTAD Noudat Johannesburg se Mini Cine toegemaak het, is die enigste onafhanklike rolprentteater waarop 'n mens kan staatmaak die Labia - Oranjestraat 68, Kaapstad. (021) 24-5927.

ster - kinekor / kaapstad

SK GOLDEN ACRE 25-2720 MON-SAT 9.45am, 12.15, 2.45, 5.15, 7.45, 10.15pm SUN: 2.00, 4.30, 7.00pm SEAN YOUNG • PATRICK BERGIN LOVE CRIMES

Lothaire Bluteau in Black Robe, wat by die Labia te sien is.

nu metro - kaapstad

NU METRO THEATRES Let yourself go! 11-17 September BOOK AT COMPUTICKET (EXCEPT MITCHELL'S PLAIN) ALL SHOWS R7.50 EXCEPT MAIN EVENING PERFORMANCE

film vryekeuse

ROLPRENTE SONDER STERRE IS NOG NIE BEOORDEEL NIE; HIERDIE IS NIE 'N VERGELYKENDE SKAAL NIE; DIT IS ONMOONTLIK OM ROLPRENTE IN VERSKILLENDEN GENRES MET MEKAAR TE VERGELYK

Tim Curry en die kerele van die Rocky Horror Picture Show is uiteindelik met ons.

**** VOORTREFLIK
**** STERK AANBEVEEL
*** SIEN GERUS
** SO-SO
* VERMY AS JY NUGTER IS

HIERDIE IS NIE 'N VERGELYKENDE SKAAL NIE; DIT IS ONMOONTLIK OM ROLPRENTE IN VERSKILLENDEN GENRES MET MEKAAR TE VERGELYK

*** MARTHA AND I

Hierdie is een van die nuwe tradisie in Holocaust-prente, waarin sommige Duitsers as denkende mense uitgebeeld word. Dit is 'n roerende liefdesverhaal met Marianne Sägebracht as 'n skaam bediende wat haarself vind wanneer haar baas verlief raak op haar en met haar trou. Daar is beeldskone tonele in die eerste helfte. Die eenvoudige ontplooiing van die verhouding tussen 'n Joodse mediese dokter en sy huishulp word met gevoel en humor uitgebeeld, maar die einde van die prent word weer ondermyn deur die konvensionaliteit van die analise van verkramptheid, rassisme en onverstaanbare haat. Dit word sentimenteel en herinner aan soveel ander prente wat ons gesien het. ANDREA VINASSA

**** THE ROCKY HORROR PICTURE SHOW

This film is so tacky that it will never date. It's a time warp, you know. The censors are finally making sense and letting us see this nasty piece of work which gave us Susan Sarandon and Tim Curry in drag. Sci-fi, Marvel Comics, rock 'n roll and sexual confusion all did their bit to make this tasteless confection. See Universal Soldier, then see the Rocky Horror and weep for what went wrong. AV

**** MY OWN PRIVATE IDAHO

For the runaways and street kids in My Own Private Idaho, selling their bodies is the only way to survive. And Aids is just another occupational hazard. Gus van Sant specialises in what has come to be known in Aids-speak as "high risk behaviour" - drug-taking and sex-with-strangers.

But Van Sant is an insider and he is not vaguely concerned with the judgmentalism endemic to Hollywood or in ro-

manticising squalor like the director of Last Exit to Brooklyn.

Van Sant's rent boys are on the streets because they have no choice. But some are there for the kicks and because the money's sometimes easy and because they don't give a fuck anyway. Life is so devoid of meaning, so without affection and comfort that the prospect of dying of Aids fills them not with dread, but with indifference. They have no dreams, so nothing really matters. The matter-of-factness and humour with which Van Sant presents the brutal lives (plight would imply pity and that's not what he wants) of the band of idiosyncratic drifters is his chief virtue as a writer and director.

The director turns Shakespeare's Henry IV Parts I and II into a contemporary road movie: Mike, River Phoenix goes in search of a mother he never knew and Scott, Keanu Reeves is running from a father he knows all too well. Despite its disjointedness and its seeming superficiality, Van Sant manages to fill the screen with a rare emotional resonance. Van Sant's visual style combines dirty urban realism with ravishing colour stills from a mythical America. It's bleak and beautiful and relentless. Like life. AV

** LOVE CRIMES

Die regisseur van dié "romantiese riller", Lizzie Borden, is die soort post-feminis wat net gevaarlik kan wees. Die onderwerp wat sy hier aanpak, is 'n fascinerende een - die grys gebied tussen seksuele fantasie en verkragting. Die prent handel oor 'n gigolo wat vroue se seksuele fantasieë uitbuit - syverskoning is dat hulle dit geniet en dat hy hulle seksueel en psilogies bevry. Wanneer 'n seksueel onderdrukte regspersoon moet luister na vroue se verhale van hoe hulle deur 'n fotograaf verlei word en dit geniet, wil sy hom dadelik vastrek en tronk toestuur. Haar motiverings verander effens wanneer sy hom ontmoet en hy haar dwing om haar duiwels te konfronteer. Dit kon 'n briljante prent gewees het as die draaiboek beter was, as Borden dit met minder ambivalensie gehanteer het en as die karakters uitgebou was.

** UNDER SUSPICION

Mooi locations, mooi kamerawerk. Dis omtrent al wat in dié langdragde en

vergesogte riller se guns tel. Liam Neeson lyk lelik in 'n suit en Laura San Giacomo het die pragtigste hoede en '50e-jasse, maar dis nie genoeg om jou van verveling te red nie. Neeson is só onskuldig dat hy skuldig moet wees, en San Giacomo is so skuldig dat sy onskuldig moet wees.

** PATRIOT GAMES

Dis die gebruiklike CIA-tipe prent vol militêre en ander fascistiese simboliek. Tussen die hardware pas hulle ook 'n paar akteurs in - Harrison Ford en Anne Archer. AV

ALMOST PREGNANT

Ek het altyd gewonder oor Dom de Luise.

*** EUROPA, EUROPA

Tot op 'n punt is Europa, Europa 'n aangrypende prent wat baie meer is as net nog 'n Holocaust movie. Dis gegrond op die ware verhaal van 'n 13-jarige Joodse seun se oorlewingstrategieë tydens die Tweede Wêreld-oorlog. As rolprentkarakter is Solomon Perel sjarmant, uitgeslepe en as verteller van 'n verhaal is hy ironies, snaaks en menslik. Sonder die gebruiklike propagandistiese onderpens, sou ek dit sonder voorbehoud kon aanbeveel. AV

** UNIVERSAL SOLDIER

Sien bladsy 37 vir Andrea Vinassa se reensie.

** PYRATES

En nou vir 'n bietjie mindless entertainment - ongelukkig is Pyrates nóg mindless genoeg nóg vermaaklik genoeg. Dis verfilm in die avant-garderige onderwêreld van Chicago waarpretensie blykbaar hoogty vier. Die skrywer en regisseur se pogings om slim en postmodernisties te wees val lelik plat. Dit is ook nie eens eroties nie. AV

AMERICAN ME

In die ou dae was dit Italiaanse rampokkers wat die Amerikaanse samelewing omgekrap het, vandag is dit Spaans-Amerikaanse (Hispanic) bendes. Die akteur Edward James Olmos (die onderwyser in Stand and Deliver) maak sy regie-debuut met dié drama oor geweld in Los Angeles. Dit het mense by die Cannes-fees geïmponeer.

**** CASABLANCA

Wie't gesê politieke idealisme en

**** TIME OF THE GYPSIES

This masterpiece is all the more poignant for the war raging in what was Yugoslavia when Time of the Gypsies was made: Director Emir Kusturica was born in Sarajevo. Magical, though undeniably kitsch, epics of this kind only come along once in a lifetime. (Thankfully, some would say.) It chronicles the problems faced by tradition-bound gypsies and focuses particularly on the plight of the children and features astonishing performances by real gypsies who have never acted before. AV

**** BARTON FINK

The Hollywood Dream spirals down the toilet bowl in a pitch black satire from the brilliant multiple-award-winning Coen Brothers. Barton Fink (John Torturro) - bright young scriptwriter and neo-natal nerd - hits his creative nemesis and his hyperbolic demise when he is whisked by some super-sweaty, super-greedy film factory execs from beginner's writing brilliance on Broadway to nightmare survival strategies in La-La Land. Every cliché in the Hollywood motion picture book is pillaged, mimicked and exploited - in macroscopic close-up splendour - and then systematically demolished in bizarre baroque-ery that makes Charlie Chaplin seem positively subtle by comparison. KATHY BERMAN

**** FRIED GREEN TOMATOES

...At the Whistle Stop Café. America's Deep South has become a sort of bastion of women's rights in the eyes of Hollywood. Just think of The Color Purple, Ballad of the Sad Café and Rambling Rose, even Mississippi Burning. There's a lot of hanky panky among the girls - which makes Hollywood's macho men extremely coy, but gives the players a lot of scope for solid, rewarding performances. AV

**** FRITZ THE CAT

Skitterende klassieke animasie-prent wat die draak steek met die tydsges van die Sixties. AV

*** THE INNER CIRCLE

Almal weet teen dié tyd dis die eerste prent wat in die Kremlin verfilm is. Die uitgeweke Russiese regisseur, Andrei Konchalovsky, het teruggekeer huis toe om dié verhaal te verfilm van die KGB se bioskoopmasjins; 'n gewone Rus met

romantiese liefde is onversoenbaar? Die kulturele kommissaris en desks van wêreld kan gerus gaan inloer by Humphrey Bogart se kafee in Casablanca waar niemand 'n politieke preëk oor 'n bier durf afsteek nie. Want die perfek geklede patriotte en bose Nazi's drink net sjampanje. Gister se freedom fighters was nie cheapskates nie. Die enigste wapens van die struggle wat hier teengekom word, is tegniese vaardigheid en Ingrid Bergman se glimlag. AV

*** ALIEN 3

Dié prent lyk maar net soos 'n wetenskapfiksie-prent. Eintlik is dit 'n ernstige meditasie oor die einde van die wêreld. Nie al die karakters is ewe afgerond nie, maar Sigourney Weaver en veral Charles Dance het genoeg diepte vir almal. AV

** THE MAMBO KINGS

Dié impressionistiese blik op die tragiese lewens van twee Kubaanse musikante wat hulle in New York bevind, is glitzy en leeg. Ondanks die teenwoordigheid van twee warmbloedige (Latynse mense is mos altyd warmbloedig) akteurs, Armand Assante en Antonio Banderas, doen die hele kitsch affêre oppervlakkig en pretensieus aan. AV

'n vroujie wat die eer aangedoen word om in die Kremlin te gaan werk en Stalin te ontmoet. Dis die verhaal van miljoene Russe se veragting van Stalin en die pyn en ontgogeling wat daarop gevolg het. 'n Mens het plek-plek ooreenkomste met Hendrik Verwoerd gesien. Die pas is somtyds net te stadig. MAX DU PREEZ

**** SALMONBERRIES

'n Visueel strelende prent deur die regisseur van Bagdad Café - dit handel oor die soeke na oorsprong, eensaamheid, uitgewekenheid, die behoefte aan genesing van die pyn van die verlede. Percy Adlon is weer vol truiks en toor met kleur in dié aanvanklik onstellige vertelling van 'n vreemdsoortige verhouding tussen twee vroue - een is 'n optelkind en die ander is 'n vlugteling uit Oos-Duitsland. AV

*** BASIC INSTINCT

It doesn't have much soul, but it gives great head. IVOR POWELL

*** RAMBLING ROSE

Nie 'n perfekte prent nie. Dit bevat die mooiste verleidingstoneel ooit in 'n rolprent opgeneem en van die snaakste dialoog is in Robert Duvall se mond gelê. Laura Dern en haar ma Diane Ladd skep 'n pragstuk van intimiteit. 'n Bietjie te idillies en soms bietjie prekerig. AV